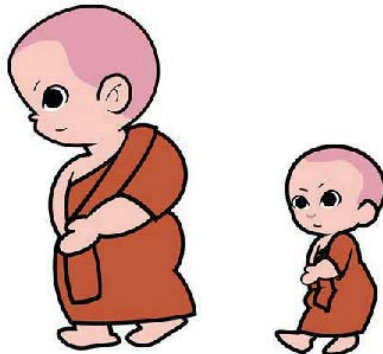

ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม

(ธรรมบรรยาย แก่พระนวกะ รุ่นพรรษา ๒๕๕๓)

๒๐ ตอน: ตอน ๑-๔ บวชแล้ว จะเริ่มเรียน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานในวันอุปสมบท

~~เนมิทัต วิทวารากิมังคละ~~

... .. ๒๕๕๗

ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม

๒๐ ตอน: ตอน ๑-๔ บวชแล้ว จะเริ่มเรียน

ISBN 978-616-7585-14-7

พิมพ์ครั้งที่พิเศษ ที่ ๑ - ส.ค. ๒๕๕๗

๑,๐๐๐ เล่ม

- พิมพ์หนังสือธรรมทานของวัดญาณเวศกวัน

ข้อมูล: โดยอรรถจริยา ของ ดร.วราภา อโณทยานนท์

(ถอดจากเสียงเป็นตัวอักษร-ทำเล่ม ที่ US, ถวายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ที่สายใจธรรม ๔ ธ.ค. ๒๕๕๑)

ภาพปก: โดยความเอื้อเฟื้อของ ดร. วราภา อโณทยานนท์ - ส่งมอบ ๔ ภาพ เหลือ ๓ ใช้เป็นภาพประกอบ

(รักษาเค้ารูปปกเดิมของเล่มต้นฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ เพื่อเป็นที่ระลึกของเล่มต้นฉบับนั้น)

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

ได้ทราบว่า ผู้ศรัทธาในธรรม และมีฉันทะชวนชวายเป็นการแผ่ขยายการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ประสงค์จะบำเพ็ญธรรมทาน เพื่อเป็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมีผลกว้างขวางยั่งยืน และสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างเป็นแก่นสาร กับทั้งในบางคราว บิดามารดาของนาค มีใจปลาบปลื้มยินดี ประารถนาจะบำเพ็ญบุญกุศลอย่างเลิศ ในมงคลวารแห่งการบรรพชาอุปสมบทของปิยนุตร

ด้วยน้ำใจใฝ่บุญใฝ่ธรรมนั้น จึงแจ้งความประสงค์ขอพิมพ์หนังสือเรื่อง *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* เพื่อแจกเป็นธรรมทานให้สมดังบุญเจตนา

แม้ที่วัดญาณเวศกวันเอง ก็ได้ทราบว่า มีผู้ศรัทธาใฝ่บุญใฝ่ธรรม มาถามหาหนังสือดังกล่าวนั้น เพื่อตนจะได้ศึกษาและนำไปแจกมอบให้แก่ผู้ที่ใคร่และผู้ที่จะศึกษา ทางวัดจึงเห็นควรพิมพ์หนังสือนั้นเผยแพร่แจกจ่ายตามควรแก่กาล

หนังสือเรื่อง *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* นี้ มีทั้งหมด ๖๐ ตอน อยู่ระหว่างการตรวจชำระ เพิ่งเสร็จออกมาเฉพาะ ๔ ตอนแรก ซึ่งว่าด้วยคำสอนชี้แจงอธิบายในพิธีของวันที่บวช กับคำบรรยายในวันเริ่มเรียน เมื่อนำ ๔ ตอนแรกนี้แยกออกมาพิมพ์ต่างหาก จึงให้ชื่อว่า “บวชแล้ว จะเริ่มเรียน” แต่ให้รู้กันว่าเป็นหนังสือที่อยู่ระหว่างตรวจเตรียมต้นฉบับยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ถือเป็นการพิมพ์ครั้งพิเศษ

ขออนุโมทนากุศลจริยาของท่านผู้ศรัทธา ที่ได้บำเพ็ญธรรมทานครั้งนี้ อันเป็นการสืบต่อประเพณีการแผ่ขยายการศึกษาธรรม และการดำรงพระพุทธศาสนาให้อยู่ยงและยืนยาว ด้วยกุศลที่บำเพ็ญนั้น ขอให้ผู้ศรัทธา พร้อมทั้งครอบครัว และญาติมิตร เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย ร่มเย็นงอกงามในธรรม มีกำลังพร้อมที่จะบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ให้ลุผลแห่งความสุขเกษมศานต์ ตลอดกาลยาวนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

- ตอนที่ ๑ บวชอย่างไร พ่อแม่ปู่ย่าตายาย จะได้บุญมาก ๑
- ตอนที่ ๒ ออกจากบ้าน พันเขตคาม สู่อาราม แดนรมณีย์.....๒๓
- ตอนที่ ๓ พอบวชเสร็จ เป็นพระใหม่ อะไรทำได้ ทำไม่ได้ ต้องรู้ทันที๕๓
- ตอนที่ ๔ พอเข้าวัดพบศาสนา ก็เห็นการบูชา จึงต้องรู้ว่า จะบูชาอย่างไรดี..๕๗

ตอนที่

๑

บวชอย่างไร พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย จะได้บุญมาก

การที่ท่านทั้งหลายได้เข้ามาขอบรรพชาครั้งนี้ ก็ด้วยมีใจศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งมีความตั้งใจเป็นกุศล เรียกว่ามีฉันทะ ในการที่จะศึกษาปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

นอกจากจะเป็นไปด้วยศรัทธาของท่านทั้งหลายเองแล้ว ก็พร้อมด้วยความสนับสนุนจากบิดามารดาและท่านผู้ใหญ่ ผู้มีความรักความเมตตา ท่านเหล่านั้นมีความปรารถนาดี ก็อยากให้ลูกหลานได้มาอุปสมบทในพระศาสนา ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของวัฒนธรรมประเพณี มีความหมายในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่บุพการีกับบุตรของตน กับทั้งมีความหมายสำหรับแต่ละบุคคลที่เข้ามาขอบวช คือการที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่าการ “บวชเรียน”

การบวชเรียนนี้ ได้กลายเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทย แสดงถึงการที่พระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกกลงไป ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทย

การบวชมีความหมายสำคัญ คู่กับการเรียน เราจึงเรียกว่า “บวชเรียน” คือ บวชเพื่อเรียน แล้วการบวชก็เป็นการเรียน

ความมุ่งหมายของการบวช

เพราะฉะนั้น เราก็เริ่มเรียนกันตั้งแต่บัดนี้เลย คือพอมารบวชาก็เริ่มเรียนทันที โดยที่ท่านทั้งหลายจะต้องเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของการบวช

ที่จริง จุดหมายของการบวชมีอยู่แล้วในคำขอบวช คือในคำขอบวชแบบ “อุกาสะ” อยู่ที่คำว่า “ลัทธิทุกข-นิสสรณนิพพาน-ลัจฉิกรณัตถายะ” (เพื่อประจักษ์แจ้งนิพพานที่ปลอดพ้นจากปวงทุกข์) นี่เป็นจุดหมายสูงสุดรวบยอด ต้องพูดกันยาว บวชแล้วจะได้เรียนกันจริงจัง

ในที่นี้ จะพูดถึงความมุ่งหมายรองที่สืบเนื่องและพ่วงมา ซึ่งพอสรุปได้ ๔ อย่าง คือ

ข้อที่ ๑ บวชเพื่อทำหน้าที่ของพุทธบริษัท

ประการแรก การบวชนี้เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน คือ เราถือกันว่า เราทุกคนที่อยู่ในพุทธบริษัท มีหน้าที่ที่จะช่วยกันรักษาสืบต่ออายุพระพุทธรูปศาสนา เพราะพระพุทธรูปศาสนานั้นดำรงอยู่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน ทำให้สังคมของเรามีศีลธรรม มีความร่มเย็นเป็นสุข เราจึงเห็นคุณค่าเห็นความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนา เราจึงนับถือพระพุทธรูปศาสนา อยากให้พระพุทธรูปศาสนาดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงยืนนาน

ในการรักษาสืบต่ออายุพระพุทธรูปศาสนานั้น เราอาจจะทำนั่นทำนี่ สร้างโน่นสร้างนี่ อุปถัมภ์บำรุงต่างๆ อยู่ข้างนอก เช่นถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ เป็นต้น แต่นั่นก็ยังไม่เต็มตัว ไม่เต็มที่ ทีนี้ ถ้าเราเข้ามาบวช เราก็ได้มาศึกษาประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้าด้วยตัวเอง ให้พระพุทธรูปศาสนาเข้ามาอยู่ในเนื้อในตัวของเราเลย ด้วยการเล่าเรียน ทรงจำ รู้เข้าใจ และประพฤติปฏิบัติ

เมื่อไรพระพุทธรูปศาสนาเข้ามาอยู่ในชีวิตของเรา โดยเราประพฤติปฏิบัติ ก็เท่ากับว่าเราเอาชีวิตของเรารักษาพระศาสนาไว้ トラบใดที่ชีวิตของเราอยู่ พระพุทธรูปศาสนาก็อยู่ด้วย เพราะว่าพระพุทธรูปศาสนานั้น กลายเป็นเนื้อเป็นตัวของเรา ด้วยการรู้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติ แล้วยังสามารถนำไปแนะนำสั่งสอนบอกเล่าชี้แจงแก่ผู้อื่นด้วย

พร้อมกันนี้ การที่ท่านทั้งหลายเข้ามาบวช และได้เล่าเรียนปฏิบัตินั้น ก็ได้มาอยู่ในสงฆ์ หรือเข้ามาร่วมสังฆะ ซึ่งเป็นสถาบันที่รักษาพระศาสนาไว้ トラบใดที่ยังมีสงฆ์พระพุทธรูปศาสนาก็ยังคงอยู่ เพราะว่าสงฆ์นี้ แม้จะเป็นสมมุติสงฆ์ ก็นับเนื่องโยงเข้าไปถึงพระรัตนตรัย เป็นสื่อ เป็นองค์แทน ที่จะดูแล โอบอุ้ม อย่างน้อยห่อหุ้มพระพุทธรูปศาสนาไว้

เพราะฉะนั้น การที่ท่านทั้งหลายเข้ามาบวชอย่างนี้ จึงเป็นการทำหน้าที่ในนามของพุทธบริษัท ในการรักษาสืบต่ออายุพระพุทธรูปศาสนา เป็นบุญเป็นกุศลสำคัญประการที่หนึ่ง

ข้อที่ ๒ บวชเพื่อทำหน้าที่ของคนไทย

การบวชนี้ มีความหมายว่าเป็นการทำหน้าที่ของคนไทย หรือกุลบุตรชาวไทย ทำให้เป็นประเทศไทยเป็นการทำหน้าที่ของคนไทย ก็เพราะเราถือว่าพระพุทธรูปศาสนานี้เป็นสมบัติของชาติไทย เป็นมรดกที่บรรพบุรุษไทยได้อุทิศสำหรับรักษาสืบต่อกันมา เราในฐานะที่เป็นคนไทย จึงมีหน้าที่รักษามรดกนั้นไว้

ตัวพระพุทธศาสนาเองก็เป็นสมบัติที่ล้ำค่าอยู่แล้ว เพราะว่ามีค่าสอนที่เป็นสัจธรรม เป็นอมตะ เป็นสิ่งที่มีค่าอยู่ในตัวเอง

นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังเป็นบ่อเกิด เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยของเรา ตั้งแต่ภาษาที่ใช้สื่อสาร มีภาษาพระ มีคำที่มาจากภาษาบาลี และสันสกฤต ซึ่งเรานำเข้ามาใช้ในภาษาไทยมากมาย แล้วก็ออกมาทางวัฒนธรรมด้านวัตถุ เช่นศิลปกรรมหลากหลาย ทำให้ชนชาติไทยเรานี้ เจริญด้วยวัฒนธรรม มีอารยธรรม เราจึงถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นสมบัติสำคัญของชาติ ที่เราจะต้องช่วยกันรักษาไว้ อีกทั้งเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่เราสามารถนำมาใช้พัฒนาอัจฉริยภาพของประเทศชาติต่อไปในระยะยาว

ดังนั้น การที่ท่านทั้งหลายมาบวชนี้ จึงเป็นการทำหน้าที่ข้อนี้ด้วย คือทำหน้าที่ของคนไทยในการรักษาพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาติไว้

ข้อที่ ๓ บวชเพื่อฉลองพระคุณของพ่อแม่

การบวชมีความหมายแคบเข้ามา โดยมีความผูกพันกับบุพการี ถือกันว่า การบวชเป็นการตอบแทนพระคุณของบิดามารดา

คุณพ่อคุณแม่ก็นับรักลูกมาก อยากให้ลูกเป็นคนดี มีความสุขความเจริญ ลูกก็ถือว่าพ่อแม่มีพระคุณมาก จึงมีหลักธรรมสอนให้กตัญญูกตเวทิต์ ให้ตอบแทนพระคุณของท่าน

ทำไมจึงถือว่าการบวชนี้เป็นการตอบแทนพระคุณ ก็อย่างทีกล่าวก่อนหน้านี้ว่า พ่อแม่นั้นฝากความสุขความทุกข์ไว้กับลูกเป็นอย่างมาก ถ้าลูกมีความสุขความเจริญ ประพฤติดี พ่อแม่ก็มีความสุขด้วย ถ้าลูกประพฤติไม่ดี เป็นที่หนักใจ พ่อแม่ก็นั่นแหละจะเป็นคนที่ทุกข์ที่สุด

ในเมื่อพ่อแม่ฝากสุขและทุกข์ไว้กับลูกอย่างนี้ ลูกที่ดีก็ต้องพยายามทำให้พ่อแม่มีความสุข มีความสบายใจ ไม่หนักใจกับเรา ได้มองเห็นเราด้วยความปลื้มใจ และมีความหวัง

การที่พ่อแม่จะมีความสุขมีความหวังอย่างนี้ได้ ก็ด้วยเห็นลูกอย่างทีกล่าวก่อนหน้านี้ว่า ลูกเป็นคนดี ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนทำหน้าที่การงาน มีความขยันหมั่นเพียร มีคุณธรรม เจริญก้าวหน้า มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข ถ้าพ่อแม่เห็นลูกดีงามมีความสุขความเจริญอย่างนี้ พ่อแม่ก็มีความสุข ลูกไม่ต้องทำอะไร ก็ตอบแทนพระคุณพ่อแม่อยู่แล้วในตัว

ที่นี้ ก็เลยจะขอขยายความว่า การตอบแทนพระคุณพ่อแม่ อาจสรุปได้ ๓ อย่าง

๑. เลี้ยงท่านทางกาย เช่นเลี้ยงด้วยอาหาร ด้วยปัจจัย ๔ ยามท่านชราแก่เฒ่าลง เราอาจจะดูแลท่านในเรื่องวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ แต่ระหว่างที่ท่านยังแข็งแรง ท่านเป็นฝ่ายเลี้ยงเรา ท่านเลี้ยงเราก่อน ซึ่งกลายเป็นว่า กว่าจะได้ตอบแทนท่าน เราต้องรออีกนาน แถมไม่แน่เสียด้วย จึงมีวิธีตอบแทนพระคุณท่านในข้อต่อไป ซึ่งทำได้ทันที ไม่ต้องรอ
๒. เลี้ยงทางใจ เลี้ยงใจนี้เป็นการเลี้ยงที่สำคัญ เลี้ยงใจก็คือช่วยให้ใจของท่านสบาย มีความสุข ให้ท่านเห็นลูกแล้วได้ปลื้มใจ อย่างน้อยก็ไม่หนักใจ อย่างที่พูดเมื่อกี้ที่ว่า ถ้าเราประพฤติดีดี ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจทำการงาน มีความสุขความเจริญ นั่นก็เป็นการเลี้ยงใจพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่มีความสุข ชื่นใจ ปลื้มใจ ตลอดเวลา
๓. ลูกตอบแทนพระคุณอย่างสูงสุดแก่พ่อแม่ ด้วยการให้สิ่งที่ประเสริฐแก่ชีวิตของท่าน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ถึงลูกจะเอาพ่อแม่มาขึ้นบำบาศระคบบระหมม เลี้ยงดูแลตลอดชีวิตอย่างดีที่สุด ก็ยังไม่ได้ชื่อว่าตอบแทนพระคุณของท่าน แต่ลูกคนใด ถ้าพ่อแม่เป็นคนไม่มีศรัทธา ทำให้ท่านมีศรัทธาได้ พ่อแม่ไม่มีศีล ทำให้ท่านหันมาประพฤติปฏิบัติชอบ มีศีลได้ พ่อแม่ไม่มีจาคะ ไม่มีศีลเสียสละ ไม่ช่วยเหลือใคร ไม่บำเพ็ญประโยชน์ ลูกก็ทำให้พ่อแม่มีจาคะเป็นคนเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ได้ พ่อแม่ไม่มีปัญญา ลูกก็ช่วยหาทางแก้หนุ่นให้ท่านมีปัญญาขึ้นได้ เช่นมีปัญญารู้ธรรมะ เข้าใจหลักพระศาสนา รู้เท่าทันธรรมดาของโลกละชีวิต โดยโน้มนำท่านอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยวิธีที่เหมาะสม อย่างนี้ถือว่าเป็นการตอบแทนพระคุณอย่างสูง

ที่เป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่า อะไรเล่าจะมีค่าเท่ากับธรรม เกิดมาทั้งที ถ้าชีวิตนี้ได้ธรรมอย่างที่ว่า ได้ศรัทธา ได้ศีล ได้สุตะ ได้จาคะ ได้ปัญญา ก็กลายเป็นชีวิตที่ดั่งามประเสริฐ เมื่อช่วยให้ท่านได้ธรรม จึงเท่ากับว่าได้ให้สิ่งประเสริฐ ซึ่งมีคุณค่าสูงสุด แก่พ่อแม่

การที่ลูกบวชนี้ นอกจากเลี้ยงใจพ่อแม่แล้ว ก็โน้มนำให้พ่อแม่เข้ามาใกล้ชีวิตพระศาสนา เราถือกันว่า การที่ลูกบวชนั้น ทำให้พ่อแม่ได้เป็นศาสนทายาท หรือได้เป็นญาติของพระศาสนา อันนี้มีเรื่องสืบต่อมา ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

นี่หมายถึงพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ที่ได้ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในประเทศต่างๆ รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิของเราด้วย พระเจ้าอโศกได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามากมาย สร้างวัดถึง ๘๔,๐๐๐ วัด ทั่วดินแดนชมพูทวีป ที่กว้างใหญ่ คือในอินเดีย ซึ่งสมัยนั้นใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ใหญ่กว่าอินเดียสมัยนี้

พระเจ้าอโศกนั้น เมื่อได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามามากมาย วันหนึ่งก็เลยได้ถามพระมหาเถระ ชื่อโมคคัลลีบุตรติสสเถระว่า ที่โยมได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามามากมาย นี้ โยมก็อยากจะได้เป็นญาติของพระศาสนา ได้เป็นศาสนทายาท แล้วที่โยมทำมามากมายด้วยศรัทธาอย่างแรงกล้า สละทุนทรัพย์มหาศาลนี้ โยมได้เป็นญาติของพระศาสนาหรือยัง ได้เป็นศาสนทายาทหรือยัง พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระตอบว่า “ยัง”

ลองคิดดู พระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อได้ทรงสดับคำของพระเถระ คงจะพระทัยท้อลงไปทีเดียว แต่พระเจ้าอโศกก็ไม่ได้ทรงท้อถอย พระองค์ตรัสถามต่อไปว่า อ้าว! แล้วทำอย่างไรโยมถึงจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท

พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ซึ่งเป็นประธานพระสงฆ์สมัยนั้น ก็ได้ตอบแก่พระเจ้าอโศกมหาราชว่า ถ้าหากท่านผู้ใดได้มีบุตรธิดาเข้าไปบวชในพระศาสนา ท่านผู้นั้นแหละได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท

พระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงพิจารณาแล้วทรงปรึกษาพระโอรสพระธิดาว่า มีใครพร้อมใจจะบวชบ้างไหม ก็พอดีมีพระโอรสและพระธิดาที่อยากจะบวชอยู่แล้ว รขอขอพระบรมราชานุญาตอยู่ คือเจ้าชายมหินทะ กับเจ้าหญิงสังฆมิตตา ทั้งสองท่านก็เลยได้โอกาส ก็อาสาสมัครขอบวชในพระศาสนา

จึงเป็นอันว่า ได้มีพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราชเข้ามาบรรพชาอุปสมบท คือ เจ้าชายมหินทะ มาเป็นพระมหินทะเถระ เป็นพระภิกษุ ส่วนพระราชธิดาชื่อสังฆมิตตา ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุณี ชื่อว่าพระสังฆมิตตาเถรี แล้วทั้งสองท่านนี้ก็ได้นำประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกา หรือในศรีลังกาปัจจุบัน

พระมหินทะเถระได้นำคณะพระสงฆ์มาประดิษฐานพระพุทธศาสนา เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ลังกาทวีป แล้วพระสังฆมิตตาเถรีก็เข้ามาตั้งภิกษุณีสงฆ์ พร้อมทั้งนำเอากิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาสถานที่ตรัสรู้ มาประดิษฐานให้แก่ชาวลังกาทวีป ต้นโพธิ์ต้นนี้ เดี่ยวนี้ก็ยังอยู่ มีอายุ ๒,๓๐๐ กว่าปี แก่มาก ต้องใช้ไม้ที่ประดับอย่างดีแล้ว มาค้ำมายันไว้ อยู่ที่เมืองอนูราธปุระ พระนครหลวงเก่าในอดีตกาลของศรีลังกา

ในหนังสือตำราใหญ่ๆ มีฝรั่งเขียนบันทึกไว้ว่า ต้นโพธิ์ที่เมืองอนูราธปุระ ซึ่งมาจาก พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ต้นนี้ เป็นต้นไม้ประวัติศาสตร์ที่มีอายุน่าจะยาวนานที่สุดของโลก

ไม่ต้องหาให้ยาก ดู *Encyclopædia Britannica* ในหัวข้อเรื่องเมืองอนูราธปุระ/*Anuradhapura* ว่า (ขอคัดจากฉบับล่าสุด และไม่ต้องแปล เพราะอ่านเข้าใจกันได้สบายๆ): “The city also contains an ancient pipal tree that is believed to have originally been a branch of the Bo tree at Bodh Gaya (Bihar, India), under which Gautama Buddha attained Enlightenment. The Bo tree branch was planted at Anuradhapura about ๒๔๕ BC, and it may be the oldest tree in existence for which there is any historical record.” [Anuradhapura. (๒๐๑๔). *Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica.]

อันนี้เป็นตำนาน เป็นเรื่องเก่า แต่ไม่ใช่แค่เป็นตำนาน เป็นประวัติศาสตร์แล้ว เราก็เลยมีประเพณีกันมาว่า ให้ลูกได้บวชแล้ว จะได้เป็นศาสนทายาท

การได้เป็นศาสนทายาทนี้ เรามองกันเพลินๆ ไปในแง่ของคติที่สืบกันมา แต่ความหมายที่สำคัญก็คือ เมื่อลูกบวช พ่อแม่ก็ได้ใกล้ชิดพระศาสนา

ก่อนนี้เคยมีภารกิจมากมายวุ่นวาย ไม่มีเวลาไปวัด อยกว่าแต่ไปวัดเลย บางทีไม่มีเวลาจะคิดถึงวัดเลย แต่พอลูกบวช เพราะความที่รักลูก ตอนนั้นแหละใจตามลูกไปแล้ว ใจไปอยู่ที่วัดแล้ว เมื่อใจไปอยู่กับลูก ก็ไปอยู่กับพระด้วย เพราะตอนนี้ลูกกับพระเป็นคนเดียวกัน คิดถึงลูก ก็คือคิดถึงพระ

พอคิดถึงพระ ใจก็ตามพระไปอยู่ที่วัด วันนี้ เวลานี้ พระท่านกำลังทำอะไรหรือจะทำอะไรหนอ ท่านกำลังจะไปบิณฑบาต เดี่ยวเราก็จะได้ตักบาตร หรือว่าพระท่านไปทำวัตรสวดมนต์ พระท่านทำกิจวัตรอันไหนอันนี้ โยมก็นึกถึงอยู่เรื่อย ใจก็เลยมาอยู่ที่วัด

พอใจมาอยู่กับวัด ใจนั้นก็น้อมมาหาธรรมะ เข้ามาในบุญในกุศลโดยแทบไม่รู้ตัว เดี่ยวตัวเองก็ได้ตักบาตรบ้าง ได้มาวัดถวายภัตตาหารบ้าง ได้ใกล้ชิดพระสงฆ์ ได้มารับบรรยากาศของวัด ได้ฟังธรรม เลยบางทีเพราะบวชลูกนี้แหละ ก็เลยได้เกิดความสนใจใฝ่ธรรม ได้รับสมบัติของพระพุทธศาสนา ลูกก็เลยกลายเป็นสื่อที่ช่วยโน้มน้าพ่อแม่เข้ามาหาธรรม ได้ธรรมะ นี้ละก็คือทำให้คุณพ่อคุณแม่ได้เป็นศาสนทายาท

แต่ก่อนนี้มีประเพณีว่า เวลาลูกบวช จะต้องจัดให้ลูกไปเทศน์ให้โยมพ่อโยมแม่ และญาติพี่น้องฟังสักครั้งหนึ่ง ลูกก็จะได้เตรียมตัว คำนคว้าเต็มที เอาธรรมะไปแสดง โยมพ่อแม่ก็ได้ชวนเพื่อนบ้านญาติมิตรมาฟังธรรมกัน นี่ก็เป็นวิธีการที่จะทำให้โยมและญาติพี่น้องปู่ย่าตายายได้เข้ามาใกล้ชิดพระศาสนา

ฉะนั้น ในโอกาสที่บวชนี้ ก็ได้ทำหน้าที่ต่อโยมพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ปู่ย่าตายายเป็นต้นด้วย ถ้ามีความตั้งใจดี ก็พยายามโน้มนำให้ท่านเข้ามาใกล้ชิดพระศาสนา ให้มีจิตใจโน้มมาทางธรรม ให้ได้เรียนรู้เข้าใจพระศาสนาเพิ่มขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์ เป็นการตอบแทนพระคุณที่สำคัญ ให้ท่านได้สิ่งที่มีค่าสูงสุด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ อันนั้นก็เรียกว่าทำให้โยมได้เป็นญาติของพระศาสนา คือได้ใกล้ชิด เข้ามาอยู่วงในของพระศาสนาเลย

แล้วข้อสำคัญก็คือว่า แต่ละเวลาที่บวชอยู่นี้ ถ้าตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี โยมพ่อแม่ โยมปู่ย่าตายายได้เห็น ได้นึกขึ้นมา ก็มีความปลื้มปีติตลอดเวลา เห็นลูก เห็นหลานห่มจีวรมาบิณฑบาต ได้ตักบาตรแล้ว ก็ปลื้มใจ มีความสุข มาวัดก็มีความสุข

ก็ขอให้ตั้งใจว่า ที่เรามาบวชนี้ บวชเพื่อโยมด้วย ถ้าได้ตั้งใจอย่างนี้แล้ว เราก็ต้องคิดว่า เราต้องทำให้ดีที่สุด เพื่อให้โยมได้บุญมากที่สุด ให้โยมได้ความสุข ให้โยมได้ความปลื้มใจมากที่สุด ตลอดจนคุณปู่คุณย่าคุณตาคุณยาย ญาติพี่น้องทุกคนเลย ถ้าได้ตั้งใจให้แก่ท่านอย่างนี้แล้ว การบวชก็จะเกิดผลดีแก่ตนเองด้วย เป็นบุญเป็นกุศลทั้งสองฝ่าย นี้เป็นวัตถุประสงค์ และความหมายข้อที่สาม เอละ ทีนี้ก็ต่อไป

ข้อที่ ๔ บวชเพื่อจะได้ฝึกศึกษา ได้พัฒนาตัวเอง

คราวนี้แคบเข้ามาอีก ก็มาถึงตัวเอง ในข้อที่สี่นี้ การบวชก็คือ เป็นการได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน ได้ฝึกตนในพระธรรมวินัย

การที่ท่านทั้งหลายมาบวชนี้ มองในแง่หนึ่งก็เหมือนกับสละเวลาส่วนหนึ่งให้แก่พระศาสนา อย่างที่บอกเมื่อกี้ เราทำหน้าที่พุทธบริษัท โดยให้เวลาแก่พระศาสนา มารักษาศรีพระศาสนา แต่ที่จริงนั้น มองอีกทีหนึ่ง ก็คือการมาให้โอกาสแก่ตัวเอง คือให้โอกาสแก่ตัวเองที่จะมาฝึกฝนตนในทางศีล ในทางสมาธิ ในทางจิตใจ และในทางปัญญา โดยเรียนรู้คำสอนของพระศาสนา ได้ศึกษาปฏิบัติต่างๆ รวมความว่าเป็นเวลาที่ดีที่สุดที่จะฝึกตน เป็นอันว่า ในที่สุดก็มารวมที่ตนเอง ในการได้มีโอกาสเรียนรู้ฝึกตนในพระธรรมวินัย

ทีนี้ ถ้าทำหน้าที่ในข้อที่สี่ คือทำหน้าที่ต่อตนเองนี้ได้แล้ว ก็จะได้ความหมายและวัตถุประสงค์สามข้อต้นไปเองด้วย เพราะว่าสามข้อต้นนั้น ในที่สุดก็มารวมอยู่ที่ข้อสี่นี้เอง คือ ว่าตามความจริงนั้น เราทำให้แก่ตัวเองคนเดียวนี้แหละ ในที่สุด ผลก็ได้แก่ทุกข้อพร้อมไปด้วยกันทั้งหมดเลย ตลอดจนถึงมุ่งไปถึงจุดหมายสูงสุดที่ว่าข้างต้นด้วย

พอตัวเองตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี ได้ศึกษาเล่าเรียน เป็นพระดี มีความรู้ธรรมวินัย แล้ว ในเวลานั้นเอง *ข้อที่หนึ่ง* ก็ได้ทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ในการรักษาพระศาสนาไปเองด้วยในตัว *ข้อที่สอง* ก็ได้ทำหน้าที่ของคนไทย ในการรักษามรดกของชาติไปเองด้วยในตัว *ข้อที่สาม* การทำหน้าที่ต่อโยมพ่อแม่ปู่ย่าตายายบุพการี ก็ได้ไปด้วยในตัว เพราะการที่เราเป็นพระดี ตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี อย่างที่ว่าแล้ว ก็ทำให้โยมได้ปลื้มใจ มีปีติ มีความสุข โยมก็ได้ทำบุญได้พัฒนากุศลไปด้วย และตัวเองก็เจริญก้าวหน้าไปในทางสูงสุดหมายสูงสุดของพระพุทธานุศาสน์ เพราะฉะนั้น ในที่สุดก็มารวมที่ข้อสี่นี้แหละ ก็เลยมาลงที่ข้อบวชเรียนนี่เอง

เมื่อตัวเราจะบวชเรียน ก็ควรให้ได้ประโยชน์ครบถ้วนตามความหมายและความมุ่งหมายของการบวชทั้ง ๔ ข้อนั้น ตอนนี้จะบวช เราก็ต้องรู้เข้าใจความมุ่งหมายให้ชัด เมื่อเราเข้าใจความมุ่งหมายชัดดีแล้ว เราก็ตั้งใจได้มั่นแน่วถูกทาง พอตั้งใจถูกแนว การบวชก็จะได้ผลดี คือมีเป้าหมายมีวัตถุประสงค์แล้ว ก็ทำให้เกิดความตั้งใจจริง และการประพฤติปฏิบัติก็จะจริงจังตรงเป้าและเกิดผลสมบูรณ์ เป็นความสำเร็จ เพราะฉะนั้นจึงขอให้เข้าใจตระหนักในความมุ่งหมายของการบวชทั้ง ๔ ประการนี้

ความหมายของการบวช

ตอนนี้จะย้อนมาเรียนรู้เข้าใจเรื่องความหมายของตัวการบวชเอง ในที่นี้ ได้พูดเรื่องความมุ่งหมายของการบวชไปแล้ว ก่อนมาอธิบายความหมายของการบวช นี่เป็นการพูดไปตามลำดับความเกี่ยวข้องใกล้ตัว พร้อมทั้งความยากง่ายและความน่าสนใจ

ประเพณีบวชเรียนสืบมาแต่สุโขทัย

ว่าถึงการบวชเรียนของเรานี้ เป็นประเพณีที่สืบต่อกันมานาน อย่างที่กล่าวแล้วว่า คนไทยเรามีประเพณีนี้ เท่ากับเป็นเครื่องหมายแสดงถึงการที่พระพุทธานุศาสน์ได้เข้ามาแน่นแฟ้นอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย เรามีประเพณีบวชเรียนที่คนไทยทุกหมู่เหล่า เข้ามาบวชเหมือนกันหมด ตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงลูกชาวบ้าน ประเพณีการบวชนี้จึงเป็นเครื่องประสานให้คนไทยทุกคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การบวชเรียนแบบที่เรามีอยู่ที่นี่ เข้าใจว่าเป็นประเพณีที่สืบต่อมาจากองค์พระมหากษัตริย์ เพราะว่าตามประวัติศาสตร์เท่าที่เราทราบนั้น การที่มีโยมเข้าไปบวชพระชั่วคราวนี้ เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย ตามเรื่องที่มีมาว่า พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงเลื่อมใสในพระพุทธานุศาสน์มาก ได้ทรงศึกษาธรรมแตกฉานแล้ว คราวหนึ่งทรงมีพระราชศรัทธามาก ก็เลยเสด็จออกผนวช ที่วัดอรุณญิก ในกรุงสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๔

ที่นี้ เรื่องที่พระเจ้าลิไทจะผนวชนี้ ก็มีเรื่องสืบมาอีกว่า พระองค์ได้ทรงระลึกถึงพระมหาธรรมราชาในกาลก่อน คือพระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง มีเรื่องว่าพระเจ้าอโศกมหาราชก็เคยทรงผนวช แม้ว่าอันนี้เป็นเรื่องที่ยังตีความกันอยู่ แต่รวมแล้ว คนไทยเรามีประเพณีนี้โดยสืบเนื่องโยงไปสัมพันธ์กับเรื่องของพระเจ้าอโศกมหาราชด้วย

เรื่องก็คือว่า ในศิลาจารึกที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดให้เขียนไว้มากมายนั้น มีศิลาจารึกฉบับหนึ่ง (“ศิลาจารึกฉบับน้อย จารึกฉบับเหนือ” ในหนังสือ **จารึกอโศก: วิทยาศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**, พ.ศ. ๒๕๕๒ หน้า ๑๒๕) บอกข้อความว่า

“...นับเป็นเวลานานกว่าสองปีครึ่งแล้ว ที่ข้าฯ ได้เป็นอุบาสก แต่กระนั้น ข้าฯ ก็ได้ทำความพากเพียรจริงจังเลย และนับเป็นเวลาได้อีก ๑ ปีเศษแล้ว ที่ข้าฯ ได้เข้าสู่สงฆ์ และได้ทำความพากเพียรอย่างจริงจัง...”

ในศิลาจารึกฉบับนี้ ข้อความที่ว่า “เข้าสู่สงฆ์” เป็นคำที่ทำให้ต้องตีความ เพราะไม่บ่งชัดลงไปว่าได้อุปสมบท แต่ที่นี้ ข้างต้นมีคำว่า “ข้าฯ ได้เป็นอุบาสกมาสองปีครึ่งแล้ว” ยังไม่ได้เพียรจริงจัง เมื่อมาเข้าสู่สงฆ์แล้ว จึงได้เอาจริงเอาจัง เอ... ถ้าเป็นอุบาสกอยู่แล้ว มาเข้าสู่สงฆ์ ก็ต้องบวชสิ ก็เลยตีความกันว่าทรงผนวช แต่บางท่านก็ยังไม่ยอมรับ

แต่เอาละ ก็เป็นอันว่ามีศิลาจารึกบอกความไว้อย่างนี้ เราก็ฟังกันไว้ อย่างน้อยก็ได้เห็นว่าพระเจ้าอโศกนี้ทรงเลื่อมใสศรัทธามาก

ที่ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้เข้าสู่สงฆ์นี้ก็เมื่อ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐ คือ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ขึ้นครองราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘ แล้วก็ยกทัพไปเที่ยวรุกรานตีเมืองโน้นเมืองนี้ จนถึงปีที่ ๘ ก็ไปตีแคว้นกลิงคะ ทำให้คนล้มตายเป็นแสน พระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงสลดพระทัย แล้วก็มาเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงมาเป็นอุบาสก

นับจากปี ๒๑๘ ทำสงครามอีก ๘ ปี จึงมานับถือพุทธศาสนา ก็เข้าไป พ.ศ. ๒๒๖ แล้วเป็นอุบาสกสองปีครึ่ง ก็ปี ๒๒๘ ครั้ง แล้วมาเข้าสู่สงฆ์อีกปีเศษ ก็ได้ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐ ที่ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเข้าสู่สงฆ์อย่างที่กล่าวมาแล้ว

อันนี้ก็อาจจะเป็นคติที่ทำให้เกิดประเพณีการบวช ซึ่งมาเริ่มต้นจากองค์พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย คือพระมหาธรรมราชาลิไท

ที่นี้ ต่อมาในสมัยอยุธยา พระเจ้าบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นมหาราชพระองค์หนึ่ง ก็ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก ถึงกับสละราชสมบัติออกผนวชชั่วคราว ๘ เดือน ที่วัดจุฬามณี แล้วก็ทรงให้พระราชโอรสพระราชนัดดา มาบวชเณรอีก อันนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของประเพณีบวชเรียนในประเทศไทย

ต่อแต่นั้น ตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์มาจนถึงชาวบ้านทั่วไป ก็พากันถือประเพณี บวชเรียนสืบมา อย่างในหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ก็ได้ทรง ผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙

พวกเราที่มาบวชนี้ ก็ถือว่าได้ทำหน้าที่ของคนไทยอย่างทีกล่าวมาแล้ว เป็นเรื่องที่มีความหมายสำคัญอยู่ในวัฒนธรรมประเพณี แต่ก็อย่างที่ว่าแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ตัวท่านเอง ที่ว่าในที่สุดก็เป็นการทำหน้าที่ต่อตัวเอง ในการที่ได้ศึกษา คือบวชเรียนนี้แหละ

บรรพชาออกมาจากบ้าน เข้าวัดบวชในพระธรรมวินัย

ที่นี้ก็มาศึกษาความหมายของคำว่าบวชกันนิดหนึ่ง คำว่า “บวช” นี้มาจากคำบาลี คือ “**ปวช**” (อ่านว่า ปะ-วะ-ชะ) เมื่อมาเป็นคำไทย ก็แผลง ป เป็น บ จึงเป็น **บวช**

“บวช” นี้ก็คำเดียวกับ “**บรรพชา**” นั่นเอง นี่เป็นเรื่องของภาษาบาลีและสันสกฤต ในที่นี้จะไม่แยกแยะลงไปในเรื่องละเอียด เอาสาระกันตรงที่ว่า “บวช” นี้มีความหมายว่า “เว้น” “ปลีกตัวออกไป” (เว้นรอบ, ไปได้ทั่ว) เว้น หรือปลีกตัวออกไปจากอะไร

๑. เว้นว่างจากสิ่งที่เป็นบาปอกุศล หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ที่จะชักจูงจิตใจไปในทางที่ไม่ดี ปลีกตัวออกมาจากสิ่งเสียหาย เช่นว่า ถ้าสังคมมีอบายมุขมาก มีสิ่งชั่วร้ายมาก การบวชก็เป็นการเว้น การละ การสละ การปลีกตัวออกมาจากสิ่งเหล่านั้น ห่างไกลออกไปจากความเสื่อมเสียเศร้าหมอง ในขั้นพื้นฐาน
๒. ปลีกตัว เว้น ละ ออกมา จากความสับสนวุ่นวาย อย่างในสังคมสมัยนี้ มีผู้คนจอแจ พลุกพล่าน ไม่มีความสงบ เราก็สละ ละ เว้นออกมาจากความวุ่นวายนั้น มาอยู่กับบรรยากาศที่วิเวกสงบสงัด ทั้งสงัดกายและสงัดใจ ในมจิตไปสู่ความวิเวกที่จะได้ปฏิบัติ บำเพ็ญเพียรทางจิตใจ เช่น ทำสมาธิ ให้ได้ผลยิ่งขึ้น
๓. เว้น ปลีกตัวออกมา จากเครื่องพะรุงพะรังห่วงกังวลทั้งหลาย เช่น บรรดาวัตถุสิ่งของในครอบครอง ที่มีที่เกื้อหนุนมา ผ่านเวลานาน ได้สะสมไว้มากมาย พอบวช ก็ละเว้นสละมันไปเสียที ทำตัวให้ว่างให้โล่งให้โปร่งให้เบา พร้อมทั้งจะดำเนินไปในวิถีของความเป็นอิสระเสรี

ที่นี่ เมื่อเว้นเมื่อปลีกตัวออกมาให้โปร่งโล่งอย่างนี้ ก็ต้องทำใจให้โปร่งโล่งตามด้วย อย่าไปห่วงกังวล

ในการบวชนี้ ข้อสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ต้องทำตัวเองให้เป็นอิสระ มีจิตใจที่รู้สึกปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระจากบรรดาบาปอกุศล

แต่ความเป็นอิสระนี้ มิใช่เพื่อจะได้ไปทำอะไรตามชอบใจ ความเป็นอิสระ ความเป็นปลดปล่อยโล่งเบา นี้ ก็เพื่อเปิดโอกาสแก่ชีวิตของเรา แต่ก่อนนี้ มัววุ่นวายกับเรื่องสารพัดแต่ละวันๆ ไม่มีโอกาสที่จะให้เวลาแก่ชีวิต ตอนนี้นำโอกาสแก่ชีวิตที่จะฝึกฝนตนในพระธรรมวินัย ตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เวลาแก่ชีวิตที่จะได้ศึกษา ได้มาฝึกฝนตนเอง ได้มาพัฒนาชีวิตให้เจริญในกุศล จนเกิดมีปัญญาที่ทำให้เป็นอิสระอย่างแท้จริง

ที่ว่ามานี้เป็นความหมายของบรรพชา การบรรพชาทำให้เราเป็นอิสระ ทำให้เราได้โอกาส เรามีโอกาสแล้ว เราก็มาศึกษา ทั้งเล่าเรียนและปฏิบัติ ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นหลักแห่งพระธรรมวินัย เพื่อจะได้ถึงซึ่งความเป็นอิสระที่แท้จริง ก็จะสมกับที่เรียกว่าเป็นการบวชเรียน การที่บรรพชามาวบชเรียนก็คืออย่างนี้

เมื่อบรรพชาได้บวชเณรแล้ว จะบวชพระก็ต่อด้วยอุปสมบท

ในสมัยแรกของพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาใหม่ๆ การบวชมีอย่างเดียว มีขั้นตอนเดียว คือพอบวชเข้ามา ก็เป็นพระภิกษุไปเลย บุคคลที่ออกมาจากบ้าน ซึ่งท่านรับให้บวชเข้ามาในสงฆ์ ล้วนเป็นผู้พร้อมดีแล้วที่จะเป็นบรรพชิต ผู้มีชีวิตแห่งบรรพชา

ต่อมามีพระอยู่กันมาก สังฆะขยายใหญ่โตขึ้น พระที่บวชตรงจากพระพุทธเจ้าก็มี พระที่พระสาวกบวชให้ก็มาก ผู้ที่บวชโดยพร้อมดีแล้ว ก็มี ผู้ที่บวชมาทั้งที่ยังไม่พร้อมดี ก็มาก ทำให้ต้องมีระเบียบวินัยกำกับมากขึ้นๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงจัดสรรระบบของสังฆะด้วยวินัยบัญญัติ มีการจัดลำดับขั้นตอนต่างๆ ให้วิถีชีวิตมีระบบเป็นระเบียบมากขึ้น

ว่าตามพระวินัยที่ยุติแล้ว การบวชในปัจจุบันนี้ แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ บวชเณรอย่างหนึ่ง บวชพระอย่างหนึ่ง

บวชเณร (พูดให้เต็มว่า บวชเป็นสามเณร) เรียกว่า “บรรพชา” ดังที่ผู้จะบวชซึ่งนั่งพร้อมกันอยู่นี้ ได้กล่าวคำขอบวชเมื่อคำว่า “บัพพัชชัง เทถะ เม ภันเต” (แปลว่า “ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้บรรพชา แก่ข้าพเจ้า”) นี้หมายถึงให้การบวชเป็นสามเณร

ที่นี่ เมื่อบวชเป็นเณรแล้ว ได้บรรพชาแล้ว ท่านทั้งหลายยังไม่พอใจ ยังประสงค์จะบวชให้สมบูรณ์เป็นพระภิกษุ ก็ต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน เช่นว่า มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เป็นต้น เมื่อมีคุณสมบัติพร้อม ก็ถือว่ามีสิทธิ์สมัครขอบวชเป็นพระภิกษุได้ การขอบวชเป็นพระภิกษุนี้ เรียกว่าขอ “อุปสมบท” เมื่อสงฆ์ยอมรับ ก็เป็นอันได้อุปสมบท คือได้บวชเป็นพระภิกษุ

เป็นอันว่า การบวชในปัจจุบันนี้ แบ่งเป็น ๒ ชั้นตอน คือ บวชเป็นสามเณร เรียกว่า “บรรพชา” แล้วบวชเป็นพระภิกษุ เรียกว่า “อุปสมบท”

สำหรับท่านที่จะบวชพระ (บวชเป็นพระภิกษุ ด้วยการอุปสมบท) ก็ต้องผ่านการบวชเณร (บวชเป็นสามเณร ด้วยการบรรพชา) ก่อน การบวชเณร คือบรรพชา จึงเป็นขั้นตอนเบื้องต้น จากนั้น เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ต่อไป

เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็อยู่ในวัด มีวิถีชีวิตของพระเณร การเป็นพระเป็นเณร ก็คือ การที่จะเจริญงอกงามในการเรียน อย่างที่บอกเรื่อยมาว่าบวชเรียนนั่นแหละ

ทีนี้ก็ต้องรู้ว่า ที่มาบวชแล้วจะเรียนนั้น เรียนอะไร และจะเรียนได้อย่างไร มีระบบการศึกษาเป็นอย่างไร จะได้ใครมานำพาให้เดินหน้าก้าวไปในการเรียน

พระรัตนตรัย เป็นดวงแก้วที่สูงค่าอย่างไร

ข้อที่ว่าจะเรียนอะไรนั้น รอสักนิด เริ่มแรก ขอให้รู้หลักที่เราจะต้องอาศัยในการที่จะเดินหน้าก้าวไปในการเรียนนั้น ที่สำคัญก็คือตัวหลักการและระบบการศึกษาของเรานั้นเอง เราจะต้องรู้เข้าใจหลักการและมองเห็นระบบของการศึกษา ที่เราจะก้าวเข้าไปใช้หรืออาศัยในการเดินหน้าพัฒนาชีวิตของตัวเอง

ถ้าพูดสั้นๆ ก็บอกว่า การบวชเรียนนั้น เป็นการก้าวไปในการศึกษาเพื่อพัฒนาตนตามวิถีชีวิตแห่งไตรสิกขา ในระบบแห่งไตรสรณะของพระรัตนตรัย

พอพูดว่าหลักการ พูดถึงระบบ ก็ทำให้รู้สึกว่ายาก หรือชักจะงง เพราะเหมือนเป็นคำที่ติดได้ ไม่ว่าจะไตรสิกขา หรือพระรัตนตรัย หรือไตรสรณะก็เป็นหลักทั้งนั้น และทั้ง ๓ หลักนั้นก็ระบบที่ครบอยู่ในตัว แล้วไตรสิกขาก็เป็นระบบย่อยอยู่ในพระรัตนตรัย ที่เป็นระบบใหญ่ซึ่งครอบคลุม เจอคำว่าหลักตรงนี้ ระบบตรงโน้น ก็เลยจะงง

อย่างไรก็ดี ตอนนี่ไม่ต้องงง ตอนแรกฟังไว้ เดี่ยวพอได้เรียนรู้เข้าใจความจริง และมองเห็นคุณค่า ชาบซึ่งใจ ทราบซึ่งในปัญญา พอมองเห็นทางใหญ่ใหม่ที่โยงกันหมด ศรัทธาก็มา แล้วเกิดกำลังเรี่ยวแรงที่จะเดินไป ก็จรรู้กับตัวเองว่า พระรัตนตรัยนั้นเป็นสรณะ เป็นเครื่องนำทาง เป็นหลักยึดถือให้แก่เรา ที่จะพาเราให้เดินหน้าไปในพระพุทธานุภาพ ให้ก้าวหน้าไปในไตรสิกขา เจริญงอกงามในพระธรรมวินัย เหมือนกับว่าเราจะได้โดยสารพระรัตนตรัยนำพาเราไป

พอรู้ชัดเจน และใจเอาแล้ว จะพูดคำว่าหลัก ว่าระบบ ไม่ว่าจะคำไหนมา มองเห็นเชื่อมโยงส่งถึงกันไปหมด ก็ไม่ยุ่งไม่ยากอะไรแล้ว

เริ่มแรกก็มารู้จักพระรัตนตรัย ที่เรานับถือเป็นสรณะ อย่างที่ได้อธิบายไว้ตั้งแต่ต้น ว่า “พุทฺธ... ธมฺม... สฺงฆํ ธรรมิโก อภยํ” ให้พอรู้เข้าใจความหมายของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และมองเห็นเหตุผลว่าทำไมจึงนับถือพระรัตนตรัยนั้น เป็นสรณะ แล้วก็จะารู้ด้วยว่าเราจะอาศัยท่านนำทางพาเราไปกับท่านได้อย่างไร

ก็มาดูกันตั้งแต่ความหมายของถ้อยคำ ตอนแรก คำว่า “รัตนตรัย” ก็คือ รัตนะ ๓ อย่าง รัตนะ ก็คือสิ่งที่มีค่า หรือของดีมีคุณค่าสูง ที่สุดรักสุดถนอมสุดเชิดชูนับถืออย่างยิ่ง

แก้วในที่นี้ ไม่ใช่แก้วภาชนะอย่างแก้วน้ำ แต่หมายถึงแก้วเพชรนิลจินดาเป็นต้น ที่เรียกว่ารัตนะ อย่างพวกนพรัตนอะไรต่างๆ ที่คนถือกันว่าสำคัญ พากันแสวงหา และหวงแหนกันนักหนา

ที่นี้ มองลึกลงไป รัตนะต่างๆ ที่คนถือว่าเป็นของมีค่า อย่างเพชรนิลจินดาที่แท้ แล้ว ก็เป็นของมีค่าโดยสมมุติ โดยเรายึดถือกัน ตกลงกันว่าสวดสวดงดงามอย่างนั้นอย่างนี้ มีราคาเท่านั้นเท่านั้น แต่พอเอาเข้าจริง มันมีค่าไม่แท้ เพราะว่ามันไม่ก่อให้เกิดผลส่งให้แก่ชีวิตของเราอย่างแท้จริง ไม่ช่วยให้ชีวิตเจริญงอกงามได้จริง ไม่ทำชีวิตให้ประเสริฐเลิศดีขึ้นมาได้ ไม่ทำทุกสิ่งให้หมดสิ้นไป แม้แต่กินก็ไม่ได้

ลองดูสิ เราลงเรือไปในทะเล แล้วเกิดเรือล่มไปติดเกาะ เรามีเพชรตั้งเต็มกระสอบ ก็กินไม่ได้เลย ผู้ข่าวจวนเดี๋ยวก็ไม่ได้ ไข้ใหม่ เพราะฉะนั้น พวกเพชรนิลจินดาอะไรต่างๆ ที่ว่ามีค่านี้ มันมีค่าโดยสมมุติ นิยมกันไปเท่านั้นเอง ไม่มีค่าอะไรแท้จริงเลย สิ่งที่มีค่าแท้จริง ก็ต้องทำให้ชีวิตของเราดีงามประเสริฐขึ้นได้ ที่นี้อะไรเล่าจะมีค่าแท้จริงอย่างนั้น

ที่นี้ ดวงแก้วทั้งสาม คือพระรัตนตรัยนี้ เป็นแหล่งที่รวมของบรรดาคุณค่าความดีงาม ก็แล คุณค่าความดีงามที่สำคัญนั้นมี ๒ อย่าง คือ **ปัญญา** กับ **บุญญา**

ปัญญา คือความรู้เข้าใจ บุญญา ก็คือความดี เรียกสั้นๆ ง่ายๆ ว่าบุญ ความรู้และความดีงามนี้ เป็นสิ่งที่มีค่าแท้จริง

ดูง่าย ๆ ทรัพย์สินเงินทอง จนถึงรัตนะภายนอกที่ว่ามีค่านี้ เป็นภาระ เราต้องเก็บ ต้องถือต้องแบกต้องหาม ต้องเก็บต้องรักษา ต้องหวงต้องกังวล แต่ทรัพย์ภายใน คือ ความรู้และความดีงามนี้ ไม่ต้องหิวไม่ต้องถือ อยู่ในตัวเรา เราไปไหน มันก็ไปเอง ไม่ต้องหวงไม่ต้องหวง แล้วทรัพย์สินเงินทองของมีค่าข้างนอกนั้น โจรลักได้ แต่ความรู้และความดีงามนี้ ไม่มีใครลักไปได้

ยิ่งกว่านั้น ทรัพย์ภายนอกยิ่งใช้ยิ่งหมด ยิ่งใช้ยิ่งเปลือง มีแผนหนึ่ง ใช้ห้าหมื่น เหลือห้าหมื่น ใช้อีกสองหมื่นห้า เหลือสองหมื่นห้า ใช้ไปใช้มา เหลือศูนย์ คือหมด แต่ทรัพย์ภายใน คือความรู้และความดีงามนี้ ใช้เท่าไร ก็ไม่หมด แต่ยิ่งใช้ ก็ยิ่งเพิ่ม

ความรู้นั้น เราใช้มัน เอาไปสอนเอาไปบอกคนอื่น เราก็อึ้งรู้ชัด ยิ่งชำนาญแจ่มแจ้งมากขึ้น ความดีงามก็เหมือนกัน เราทำอีกเมื่อไร ความดีงามนั้นก็ยิ่งมากขึ้น ชีวิตของเรา ก็ยิ่งดีขึ้น เป็นอันว่า สิ่งมีค่าแท้จริง คือทรัพย์ภายในนี้ ใช้ไม่หมด ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม

แล้วข้อสำคัญที่สุดก็คือ ทรัพย์ภายนอกทำชีวิตของเราให้ดีงามประเสริฐไม่ได้ และทำให้เรามีความสุขแท้จริงก็ไม่ได้ ส่วนปัญญาคือความรู้ และบุญญ์คือความดีงาม บุญกุศล ทำให้เรามีชีวิตดีงามประเสริฐแท้จริง จนในที่สุดพ้นจากทุกข์ได้จริงด้วย

เพราะฉะนั้น คนที่ฉลาดจริง เรื่องเงินทองทรัพย์ภายนอก อันนั้นไม่ใช่เป็นเนื้อเป็นตัวของชีวิต จะจัดการอย่างไร ก็ว่ากันไป ไม่ได้ทิ้ง เอาไว้ในขั้นเป็นเครื่องสนับสนุน อย่างที่เรียกตามภาษาพระว่า ให้เป็นปัจจัย

แต่จุดเป้าหมายตัวจริง อยู่ที่ทรัพย์ภายใน ซึ่งเป็นเนื้อเป็นตัวแท้ๆ ของชีวิตอย่างที่ว่าแล้ว คือจะต้องสร้างเสริมสะสมทรัพย์ภายใน ต้องเอาจริงเอาจังตรงนี้

บอกแล้วว่า ถึงจะมีทรัพย์ภายนอกมากมายเท่าไร ก็ไม่มั่นคงและไม่ใช่ของแท้ ถ้าไม่มีทรัพย์ภายใน ไม่มีความรู้ ไม่มีชีวิต ทรัพย์ภายนอกนั้น ยิ่งใช้ก็ยิ่งหมดไป ที่มีอยู่ก็ใช้หมด หายหมด ที่ไม่มี ก็หาเพิ่มไม่ได้ เพราะไม่มีชีวิต ไม่มีปัญญาที่จะสร้างจะหาทรัพย์นั้น

ตรงข้ามกับคนที่มีทรัพย์ภายใน มีปัญญามีความรู้ และมีความดี เช่นมีความขยันหมั่นเพียร ทรัพย์ภายนอกที่มีอยู่แล้ว ก็รักษาไว้ได้ และทำให้เพิ่มขึ้นด้วย ทรัพย์ภายนอกที่ยังไม่มี ก็ทำให้มีขึ้นได้ ทรัพย์ภายนอกหมดหรือหายไป ก็สร้างขึ้นใหม่ได้อีก

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์” คนมีปัญญา ถึงไม่มีทรัพย์ ก็หาทรัพย์ได้ ทรัพย์ที่มีอยู่ ก็ทำให้เพิ่มขึ้นได้ และรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ แต่คนมีทรัพย์ ไม่มีปัญญา แม้แต่ทรัพย์ที่มีอยู่แล้ว ก็รักษาไม่ได้ เพราะฉะนั้น ทรัพย์ภายในจึงสำคัญที่สุด

ทรัพย์ที่มีค่าสูงสุด เรียกว่ารัตนะ และทรัพย์ภายในที่มีค่าสูงสุด ก็คือรัตนะ ๓ ที่เรียกว่าพระรัตนตรัยนี้แหละ เพราะเป็นทั้งทรัพย์ภายในที่มีค่า และเป็นแหล่งที่รวมไว้ เป็นที่อำนวยให้ซึ่งปวงทรัพย์ภายใน ทั้งบุญญ์ และปัญญา

พระรัตนตรัยเป็นแหล่งรวมไว้ และอำนวยให้ ทั้งบุญญ์และปัญญาอย่างไร ก็ค่อยๆ ดู ค่อยๆ ว่ากันต่อไป

พระรัตนตรัย เป็นสรณะให้แก่เราอย่างไร

ดังว่าแล้ว ที่มาบวชนั้น พอเริ่มต้น ก็ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เรียกว่า ไตรสรณคมน์ หรือ ไตรสรณาคมน์ คือนับถือพระรัตนตรัย เป็นไตรสรณะ เราแปลเป็นไทยว่า ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก (จะเรียกสั้นๆ ว่า สรณคมน์ หรือ สรณาคมน์ ก็ได้)

ก็เลยขอบอกความหมายของถ้อยคำสำคัญแทรกไว้พอเป็นความรู้แบบผ่านๆ

สำหรับคำว่าพระรัตนตรัยนั้น ทราบกันแล้วว่าเป็น รัตนะ ๓ หรือดวงแก้ว ๓ ประการ (รัตน-แก้ว + ตรัย-สาม; เขียนอีกอย่างหนึ่งก็เป็น ไตรรัตน์ = ไตร-สาม + รัตน-แก้ว) และได้อธิบายเรื่องแก้วในฐานะสิ่งมีค่าสูง ผ่านไปแล้ว

ส่วน “สรณะ” ตามปกติและโดยทั่วไปก็แปลกันว่า “ที่พึ่ง” และเพราะมี ๓ อย่าง ก็เป็นไตรสรณะ จะแปลง่ายๆ ว่า ที่ระลึก หรือที่คิดถึง ก็ได้

อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ บอกให้ทราบเพิ่มเติมไว้พอระดับความรู้ว่า คำว่า “สรณะ” นี้ ในคัมภีร์ชั้นอธิบายความหมาย (อรรถกถา เป็นต้น) นิยมแปล ๒ แบบ

แบบแรก โดยวิเคราะห์ศัพท์ แปลว่า กำจัด คือกำจัดภัย ขจัดความกลัว กำจัดทุกข์ บำราศทุกขี เช่น โดยพาไปในประโยชน์ และกันออกไปจากสิ่งเสียหายไม่เป็นประโยชน์

อีกแบบหนึ่ง โดยแสดงโวพจน์ว่า เป็นที่พึ่ง ที่พำนัก เป็นหลักที่ตั้งตัว เป็นที่คุ้มกันให้พ้นภัย เป็นคติ เป็นที่หมาย เป็นที่ให้ลู่จุดหมายหรือสำเร็จความมุ่งหมาย โดยกันออกไปซึ่งสิ่งเสียหายไร้ประโยชน์ กันจากบาปจากทุกข์ และให้สัมฤทธิ์ประโยชน์หรือความมุ่งหมาย

บอกแล้วว่า อันนี้ฟังไว้แค่ประกอบหรือระดับความรู้ ยังไม่ต้องคิดพิจารณามากมาย และไม่ต้องลงลึกอย่างนักภาษา

ในที่นี้ มาดูอย่างพื้นๆ ว่าพระรัตนตรัยเป็นสรณะให้แก่เราอย่างไร จะมองในแง่เป็นหลักยึดถือ เป็นที่พึ่ง เป็นที่ระลึก เป็นที่ช่วยแก้ปัญหา เป็นที่บำราศทุกข์ เป็นเครื่องช่วยให้พ้นภัย ก็ได้ทั้งนั้น คลุมได้ทั้งหมด ถ้าพูดง่ายๆ แบบชาวบ้าน ก็บอกว่าท่านมาช่วยเรา ก็มาดูกันว่า ท่านมาช่วยเราอย่างไร

พระรัตนตรัยมิใช่มาช่วยแบบดลบันดาลให้ พระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมการดลบันดาล ท่านไม่ให้หวังผลจากการดลบันดาล แต่ท่านให้ใช้เรี่ยวแรงทำการให้ตรงกับเหตุปัจจัย ท่านช่วยให้เรามีปัญญารู้เหตุปัจจัย แล้วเราก็จะได้จัดการทำการให้ตรงเหตุปัจจัย

ที่นี้ก็มาดูความหมายของพระรัตนตรัย ว่าเป็นสรณะของเราอย่างไร

๑. **พระพุทธเจ้า** เป็นหลักอัครบุคคล หลักนี้บอกว่า ก่อนนั้น แต่เดิมพระพุทธเจ้า ก็เป็นมนุษย์อย่างเรา แต่เพราะทรงฝึกฝนพระองค์เอง อย่างที่เรียกว่าบำเพ็ญบารมี พระองค์เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว เสียสละ มีความตั้งใจมั่นคงแน่วแน่ในการฝึกตน ที่จะทำความดีงาม สร้างเสริมเพิ่มพูนคุณสมบัติที่เป็นบุญญ์ทุกอย่างทุกประการ จนกระทั่งมีปัญญาตรัสรู้ ได้เป็นพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าจึงเป็นหลักที่ระลึกซึ่งเตือนใจเราว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ มนุษย์นี้จะดีจะประเสริฐจะเลิศได้ด้วยการศึกษา ฝึก แม้แต่จะฝึกจนเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ เรายังก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง จะต้องฝึกตัวให้ตีมีชีวิตดีงามสูงสุดให้ได้

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก จึงจะมีชีวิตอยู่ได้ ไม่เหมือนสัตว์ชนิดอื่น ที่อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ มันเกิดมาแล้ว แทะไม่ต้องฝึก ไม่ต้องเรียนต้องรู้อะไร เดียวมันก็เดินได้ กินได้ หาอาหารให้ตัวมันเองได้ แล้วมันก็อยู่ไปตามเรื่องของมัน

แต่คนเรานี่ ทุกอย่าง จะกิน จะนอน จะนั่ง จะดื่ม จะขับถ่าย จะพูด จะเดิน แม้แต่จะนอน แค่นี้เองง่ายๆ นี้ ต้องฝึกต้องเรียนทั้งนั้น ถ้าไม่ฝึกไม่เรียนแล้ว ไม่เป็นเลย อยู่ไม่รอด เพราะฉะนั้น มนุษย์นี้ จึงเป็นสัตว์ที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก

อย่างไรก็ดี ที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก จึงอยู่ได้ แต่สัตว์ชนิดอื่นไม่ต้องฝึก ก็อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณนั้น ยังไม่จบ ต้องพูดต่อไปอีกว่า มนุษย์ไม่ใช่แค่เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก แต่เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ด้วย จึงมีใช้คำว่า ต้องฝึกจึงอยู่ได้ แต่มนุษย์นั้นฝึกได้ จนกระทั่งไม่ว่าต้องการจะเป็นอะไร จะทำอะไร ก็ฝึกให้ทำเป็นอย่างนั้นๆ ได้แทบทุกอย่าง จะฝึกให้ตีเลิศประเสริฐสุด อย่างที่ว่าแล้ว จนกระทั่งแม้แต่เป็นพระพุทธเจ้า ก็ได้

นี่คือตรงข้ามกับสัตว์ชนิดอื่นที่ไม่ต้องฝึก ก็อยู่ได้ แต่สัตว์ชนิดอื่นที่ไม่ต้องฝึกนั้น ก็ฝึกไม่ได้ด้วย สัตว์อื่นเหล่านั้นอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณอย่างไร ก็อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างนั้นไปจนตาย เรียกว่า เกิดมาอย่างไร ก็ตายไปอย่างนั้น ต่างจากมนุษย์ที่อยู่ไม่ได้ด้วยสัญชาตญาณ แต่ฝึกให้เก่งให้ตีเลิศประเสริฐแค่ไหนก็ได้ จนมีชีวิตที่อยู่ดีด้วยปัญญา

จริงอยู่ มีสัตว์บางชนิดที่ฝึกได้บ้าง อย่างช้าง ลิง สุนัข เป็นต้น แต่สัตว์เหล่านั้นไม่ใช่ฝึกตัวเอง ต้องอาศัยมนุษย์ฝึกให้ และฝึกได้ในขอบเขตหนึ่งที่จำกัด เช่น ลิงฝึกให้ขึ้นเก็บมะพร้าวได้ เล่นละครลิงได้ ช้างฝึกให้ลากซุง ให้ทำอะไรได้หลายอย่าง รวมทั้งละครสัตว์ สุนัขฝึกได้แสนเก่ง ทำอะไรได้มากมาย แต่ก็อย่างที่ว่า ต้องคนฝึกให้ และฝึกได้ในวิสัยที่จำกัด ต่างจากคนที่ฝึกตนเองได้ และฝึกอย่างไร ได้อย่างนั้น จนเลิศล้ำเหนือเทพเทวา

คนที่ฝึกดีแล้วนั้น เป็นนักปราชญ์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นนักเทคโนโลยี เป็นนักประดิษฐ์ เป็นนักคิดนักทำต่างๆ สร้างวัฒนธรรม สร้างอารยธรรม จนกระทั่งเป็นมหาบุรุษก็มี ดังที่ว่า แม้ถึงเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ ความดีพิเศษของมนุษย์นี้ สำเร็จด้วยการฝึก

เป็นอันว่า คนเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และฝึกได้ จะให้เก่งให้ดีให้เลิศประเสริฐสูงเยี่ยมอย่างไร ก็ฝึกได้ฝึกเอา อยู่ที่ฝึก คือ เรียน เรียนรู้ ศึกษา ฝึก หัด พัฒนา ถ้าไม่ฝึก ไม่ศึกษาแล้ว คนนี้แย่ที่สุดยิ่งกว่าสัตว์ชนิดใดอื่น เพราะว่าไม่ฝึกไม่เรียนรู้แล้ว แม้แต่แคมีชีวิตอยู่ ก็ไม่ได้ ต้องตาย ไม่รอด ส่วนสัตว์พวกอื่นอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ นับว่าเก่ง แต่แล้วตลอดทั้งชีวิตก็อยู่แค่สัญชาตญาณนั้นแหละ เอาดีอะไรอีกไม่ได้

ท่านจึงสอนกันมาโดยย้านักย้าหนาวว่า การได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ แสนยาก เป็นโอกาสที่ต้องไม่ให้พลาดไปเสีย เกิดมาแล้ว ต้องมีชีวิตที่ประเสริฐ ดึงงามล้ำเลิศให้ได้

เพราะฉะนั้น ผู้บวช และทุกคน ใช้หลักสัจจะที่ ๑ นี้ โดยนับถือพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เราตั้งพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบว่า พระพุทธเจ้า ในกาลก่อนตอนเริ่มแรก ทรงเป็นมนุษย์ที่ฝึกศึกษาพัฒนาพระองค์เองอย่างต่อเนื่องจริงจัง ถึงขั้นที่เรียกว่าเป็นพระโพธิสัตว์ โดยทรงเพียรพัฒนาคุณสมบัติสำคัญๆ ที่เรียกว่าบำเพ็ญบารมี ได้ทรงฝึกพระองค์จนบรรลุโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า เรายังก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ชีวิตของเราจะดึงงามเลิศประเสริฐอย่างที่ควรจะเป็นได้เต็มตามศักยภาพ ก็ด้วยการฝึก เราต้องฝึกเอา ถ้าเราไม่ถอยไม่ยอมหยุดในการฝึกแล้ว ก็จะสัมฤทธิ์ผลที่มุ่งหมาย แล้วเราก็ฝึกศึกษาเรื่อยไป

การถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะเครื่องระลึกเตือนใจดังกล่าวนานี้ ทำให้เรามีความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ว่า เรายังเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ มีศักยภาพที่จะเป็นอย่างพระองค์ได้แล้วก็มีกำลังใจที่จะฝึกตนอย่างจริงจัง โดยถือพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ที่จะฝึกตนให้มีคุณสมบัติความดึงงามอย่างที่ได้อรรถน้อมพร้อมกันนั้นก็เกิดมีจิตสำนึกต่อหน้าที่ของมนุษย์ในการที่จะต้องฝึกตนนั้น ซึ่งจะทำให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนอย่างเต็มที่ โดยไม่ปล่อยตัวให้ตกไปในความประมาท

นอกจากนี้ ถ้าพูดอย่างภาษาชาวบ้าน ในการฝึกนี้ เราได้เปรียบมาก ได้เปรียบอะไร? พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้เริ่มต้น ต้องทรงค้นพบเอง พระองค์ต้องลองผิดลองถูก เพียรพยายามลำบากหนักหนากว่าจะสำเร็จจบการฝึก พอสำเร็จแล้ว พระองค์ก็ประมวลประสบการณ์ของพระองค์ที่ได้บรรลุธรรมนั้น นำมาเล่าไว้และวางเป็นหลักให้เรา เราก็ได้บทเรียนสำเร็จรูป นี่คือง่ายกว่าพระพุทธเจ้าเอะอะเยะ เมื่อได้เปรียบถึงอย่างนี้ บทเรียนก็มีการฝึกก็ง่ายขึ้นมามากมายอย่างนี้แล้ว เราก็ต้องรีบใช้ให้เป็นประโยชน์ และทำให้สำเร็จ

เมื่อเราถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกอย่างนี้แล้ว เราก็พร้อมใจที่จะเริ่มต้น และมันใจมีกำลังใจที่จะก้าวไปในการฝึก

แต่การที่เราจะฝึกฝนพัฒนาตนได้สำเร็จก้าวหน้าไปด้วยดีนี้ ในขั้นตอนของการปฏิบัติ เราจะต้องทำอะไรบ้าง และจะอย่างไร ตอนนี้แหละก็มาถึงพระรัตนตรัยข้อที่สอง นี่คือ สรณะที่ ๑ คือพระพุทธเจ้า นำเราต่อไปยังสรณะที่ ๒ คือพระธรรม

๒. พระธรรม เป็นหลักคำสอน หลักนี้ชี้ถึงความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดเผย แสดง ประกาศ หรือทรงเทศนาแก่เรา ดังที่ว่า เมื่อเรามาถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงนำเราต่อไปถึงข้อที่สอง คือพระธรรมนี้

ความหมายก็คือ พอเราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็ระลึกต่อไปว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี จนเป็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสูงสุดอย่างนี้ สำเร็จได้ก็เพราะตรัสรู้ธรรม พระองค์ปฏิบัติตามธรรม รู้แจ้งธรรม คือความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของมัน เมื่อพระองค์ได้ทรงค้นพบความจริงนี้ด้วยปัญญาของพระองค์แล้ว ก็ทรงนำมาสั่งสอนเปิดเผยแก่พวกเรา

การที่เราจะมีชีวิตดีงาม ตามอย่างพระพุทธเจ้าได้ เราก็ต้องรู้เข้าใจธรรม และนำธรรมมาปฏิบัติ ให้ถูกต้องตรงตามธรรมนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประมวลมาจัดแสดงบอกแจ้งแก่พวกเราแล้ว พอเราเข้าใจธรรม ปฏิบัติถูกต้อง ชีวิตของเราก็ดีงาม พัฒนาจนเป็นอย่างพระพุทธเจ้าได้

พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตาม ธรรม คือความจริง ก็มีอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างนั้น ธรรมนี้ ก็คือความจริงที่เป็นธรรมดาของธรรมชาติ

ถ้าเราไม่รู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย เราก็ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง พอเราเจออะไร เราไม่รู้ มีดตื้อติดตัน ก็เกิดปัญหา เป็นความทุกข์ทันที และเมื่อไม่รู้ ก็ปฏิบัติไม่ถูก ก็เกิดความขัดข้อง ปีบคั้น อึดอัด ติดตัน เป็นปัญหา ทุกข์ก็มา อิศราภาพก็ไม่มี

แต่พอเรารู้ความจริง คือรู้ธรรม รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นอย่างไร เพราะอันใด จะทำอย่างไร เราก็โล่งเป็นอิสระไปขั้นหนึ่งตั้งแต่ต้นแล้ว และพอรู้อย่างนั้นแล้ว เราไม่ติดขัด ก็ปฏิบัติได้ถูก ทำได้สำเร็จ ทำได้ดี ชีวิตของเราก็ดีงาม เราก็ไปร่งโล่ง ปลอดภัย ปราศทุกข์ เป็นอิสระ

เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นองค์ธรรมหรือคุณสมบัติที่สำคัญยิ่ง ปัญญาก็คือ ความรู้ถึงธรรม ถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย ตามที่มันเป็นของมัน

อย่างที่ว่าแล้ว พอรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย ก็ปฏิบัติได้ถูกต้อง ทำให้เป็นไปได้ตามนั้น เช่นว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย เราต้องการผลอย่างนี้ จะต้องทำเหตุปัจจัยอะไร เมื่อศึกษา แล้วรู้ และทำให้ถูกต้องตรงตามเหตุปัจจัย เรียกว่าทำถูกต้องตามธรรม ผลก็เกิดขึ้นโดยเป็นไปตามนั้น

เป็นอันว่า พอเราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็เป็นการเตือนใจเราให้ระลึกและมองเห็นต่อไปถึงพระธรรม จึงบอกว่าพระพุทธเจ้านำเราต่อไปสู่พระธรรม เป็นการตรัสสอนบอกว่า เธอจะฝึกตนได้สำเร็จ จะเป็นผู้ประเสริฐ มีบุญญ์และปัญญา แก้ปัญหา ดับทุกข์ เป็นอิสระได้จริงนั้น ก็ต้องรู้ธรรม ปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรม

นี่คือ เรามาถึงธรรม ธรรมก็มาเป็นหลักยึดเหนี่ยวที่ใส่ใจคำนึงนึกของเรา เป็นข้อที่จะต้องเรียนรู้ ศึกษาให้หยั่งเห็นเข้าใจ ปฏิบัติให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไป ยิ่งรู้ธรรมเท่าไร เราก็ยิ่งทำได้ถูกต้อง ยิ่งสำเร็จ ยิ่งดี ยิ่งมีความสุขความเจริญองอกงาม และยิ่งมีความเป็นอิสระมากขึ้น

๓. **พระสงฆ์** เป็นหลักชุมชนประเสริฐ หลักนี้ชี้ถึงชุมชนซึ่งเป็นแหล่งที่ศึกษาสืบทอดธรรมจากพระพุทธเจ้า แผ่ขยายออกไป และนำธรรมส่งต่อให้กันมาจนถึงเรา โดยเป็นชุมชนของบุคคลที่ได้ฝึกตน เป็นอริยชน เป็นนาคูญ เป็นชุมชนุมแห่งกัลยาณมิตร ที่เป็นแบบอย่างแก่สังคม ซึ่งอยู่กันด้วยเมตตากรุณา ช่วยแนะนำสั่งสอนผู้รุ่นหลังตามมา เกื้อหนุนในการประพฤติปฏิบัติธรรม ให้เจริญองอกงาม พัฒนาในทางแห่งพระพุทธจริยา และรักษาถ่ายทอดสืบต่อเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าแก่ชาวโลก ผ่านกาลยาวนาน และขยายกว้างออกไป

เสริมความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว และมีธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้แล้ว ทีนี้ คนที่อยู่ห่างไกลออกไป และคนรุ่นหลังอย่างพวกเรา จะมีโอกาสได้รู้เข้าใจ ได้ปฏิบัติ และเจริญองอกงามในธรรมนั้น ได้อย่างไร พุทธสันุๆ ว่า ธรรมะจะมาถึงเราได้อย่างไร

ธรรมมาถึงเราได้ ชั้นแรกก็เป็นธรรมดาว่าเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้า ทีนี้ เมื่อไม่ใช่เป็นที่ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ก็ต้องมีคนรับสืบทอดธรรมมาจากพระพุทธเจ้า ช่วยนำมาให้เราเวลานี้ พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระธรรมที่พระองค์ทรงสอนนั้น มาถึงเราได้ก็ด้วยอาศัยพระสงฆ์นำต่อๆ กันมา ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นหมู่ชนที่รักษาสืบทอดธรรมของพระพุทธเจ้า

ในเรื่องนี้ ก็มีความหมายลึกลงไปซ้อนอยู่ด้วยอีกอย่างหนึ่งว่า พระสงฆ์ก็คือพระทั้งหมด ซึ่งบวชต่อๆ กันมาจากพระพุทธเจ้า เมื่อบวชแล้ว ก็เข้ามาอยู่ในชุมชนสงฆ์นี้ อยู่ร่วมกันในวัดวาอาราม อาศัยสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น สงบสงัด มีวินัยอยู่ด้วยกันใน

ระเปียบ ก็ศึกษาทั้งเล่าเรียนและปฏิบัติ โดยมีพระสงฆ์รุ่นเก่ารุ่นก่อน ตั้งแต่อุปัชฌาย์ อาจารย์ ตลอดจนเพื่อนสหธรรมิก เป็นกัลยาณมิตร มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ แนะนำสั่งสอนกัน ก็ช่วยเกื้อหนุนกันในการปฏิบัติให้เจริญก้าวหน้า และบรรดาพระสงฆ์ก็ให้ธรรมแก่ประชาชนที่มาวัดบ้าง ออกไปให้ธรรมข้างนอกในสังคมทั่วไปบ้าง

จะเห็นได้ว่า การบวชมาศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนให้ธรรมกันในหมู่พุทธบริษัท และแก่ประชาชนมาอย่างนี้ เมื่อตั้งใจทำให้ดีให้แท้ให้ถูกต้อง ก็เป็นการดำรงรักษาสืบทอดธรรมอย่างเป็นไปเองอยู่ในตัว ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ก็อยู่คู่มา กับพระสงฆ์ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้แล้วว่า

“ดูก่อนอานนที! ธรรมและวินัยใด ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป”

ตามพุทธพจน์นี้ เมื่อพระสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติสั่งสอนธรรมวินัยกันถูกต้องดี พระสงฆ์ยังมี พระธรรมก็อยู่ด้วย กับทั้งพระศาสดาที่แทนองค์พระพุทธเจ้า ครบทั้งหมด

นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่ศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติสั่งสอนธรรมวินัยกันมานั้น ท่านมีความรับผิดชอบ จะทำทุกอย่างให้ถูกต้องให้เป็นที่พระพุทธรูปเจ้าทรงสั่งสอนแสดงไว้ ท่านจึงเอาจริงเอาจังกับการรักษาคำสั่งสอนหรือพระธรรมวินัยนั้นให้แน่นอนมั่นใจ ก็จัดวางระบบการสาธยายทรงจำไว้ เมื่อถึงยุคจาริกเป็นลายลักษณอักษร ก็จัดการเก็บรักษาพระไตรปิฎกกันจริงจัง ทั้งของหลวงของราษฎร์ แม้ตามวัดที่กระจายอยู่ทั่วไป ก็ตั้งหอไตรขึ้นไว้คู่วัดต่างๆ และมีการสังคายนาสอบทานกันมาเป็นงานใหญ่ของบ้านเมือง

หันมาดูตัวเราแต่ละคนๆ นี้ เมื่อออกจากบ้านเข้ามาบวชแล้ว ก็ได้เข้าร่วมสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสงฆ์ด้วย ตอนแรกก็เป็นสมาชิกของภิกษุสงฆ์ หรือสมมติสงฆ์ ต่อจากนั้น เมื่อศึกษาเล่าเรียนประพฤติปฏิบัติชอบเจริญก้าวหน้าในอริยมรรคา ได้บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล ก็เข้าร่วมสาวกสงฆ์ ที่เป็นอริยสงฆ์ นี่คือบรรลุจุดหมาย ซึ่งในที่สุดทุกคนควรเข้าร่วมอริยสาวกสงฆ์นี้ อันจะทำให้พระรัตนตรัย ที่เป็นไตรสรณะ ดำรงอยู่ครบสมบูรณ์

สังฆะก็คือสังคมของอริยชน อารยชน คนผู้เจริญที่แท้ เป็นสังคมดีงาม ที่เป็นอุดมคติ เมื่อตัวเราผู้บวชปฏิบัติถูกต้องตามที่กล่าวมานี้ ได้เป็นส่วนร่วมหรือสมาชิกของสังฆะนั้นแท้จริง เราก็ได้ร่วมสร้างสรรค์สังคมที่ดีงาม ที่เป็นสังคมของอริยชน คนผู้เจริญจริง ที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน อยู่กันด้วยความดีงามในธรรมวินัย มีความสงบสุข

เรามีหน้าที่ต้องร่วมสร้างสังฆะนี้ ถ้ายังไม่เข้าร่วมสังฆะ ก็ช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูสังฆะนั้น แต่อย่างน้อยก็ขอให้ได้อาศัยสังฆะนี้ ช่วยทำให้เราเจริญอกงามในธรรมยิ่งขึ้นไป

นี่คือพระรัตนตรัย เป็นอันว่าครบ ๓ ประการ

หนึ่ง พระพุทธเจ้า

สอง พระธรรม

สาม พระสงฆ์

พระพุทธเจ้า เป็นสภาวะ ที่ระลึกเตือนใจเราให้นึกถึงตัวเองว่า เราเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้ว จะดีจะรอดจะเลิศจะประเสริฐไม่ได้ แต่ถ้าเราตั้งใจฝึกจริงจัง จะเป็นอย่างไรพระพุทธเจ้าก็ได้ ก็ให้มีความมั่นใจ มีกำลังใจ และตระหนักในหน้าที่ที่จะฝึกตัว

พอตกลงว่าจะฝึกตนอย่างไรพระพุทธเจ้า ได้พระพุทธเจ้าเป็นแบบ ก็มาถึงธรรม เป็นสภาวะ ก็ต้องรู้ธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ และปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้เป็นไปตามธรรม

แล้วก็อาศัยสังฆะ เป็นสภาวะ ที่จะมาเกื้อหนุนให้เจริญอกงามในการศึกษา ที่จะปฏิบัติได้ถูกต้องตามธรรม และเข้าร่วมสังฆะนั้น แผลขยายสังฆะออกไป ให้เยื้องอย่างของสังคมาที่ดียิ่ง พร้อมทั้งกระจายธรรมให้นำความจริง ความดีงาม และสันติสุขไปทั่วทั้งโลก

ได้บอกแต่ต้นแล้วว่า เวลานี้ เราจะเข้าสู่บรรพชา ก็ต้องรู้ความหมายของการบวช และรู้หลักที่เราจะต้องอาศัยในการที่จะเรียนคือศึกษาปฏิบัติต่อไป

ถึงตอนนี้ เราได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการบวช และเรื่องพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นหลักนำสำคัญของพระพุทธศาสนา เมื่อรู้เข้าใจแล้ว ก็ก้าวเข้าสู่การทำหน้าที่ของเรา คือการบวชเรียน ซึ่งจะได้พูดต่อไป

ปรับใจเข้าในชีวิตแห่งวิเวก

เมื่อมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ว่ามานั้นแล้ว ก็ถือว่ามีพื้นฐานเพียงพอที่จะเข้าสู่การบรรพชาต่อไป ต่อแต่นี้ จึงจะให้การบรรพชาแก่นาค

ที่นี้ ท่านทั้งหลาย เมื่อบวชแล้ว เข้ามาอยู่ในวัด ก็จะมีวิถีชีวิตอีกแบบหนึ่ง เริ่มต้นเมื่อยังไม่ได้เรียน ยังไม่รู้จักชีวิตแบบพระเณรในวัด พอมาบวช เปลี่ยนวิถีชีวิตทันที บางที่ตั้งหลักไม่ทัน ท่านก็เลยบอกว่า เริ่มต้นก็ให้มีหลักที่จะช่วยใจ ให้วางใจได้ก่อน เหมือนกับท่านบอกว่า ผู้ที่มาเข้าวัดนี้ บวชใหม่ๆ บางทีถ้าเป็นคนจิตใจชอบสงบสัจ ก็ดีไป เข้ากันได้เลย แต่บางที บางคนที่ไม่คุ้นไม่เคยหรือไม่ชอบความสงบสัจสงบ ใจก็อาจจะดิ้นรนฟุ้งซ่านแล้วเตลิดเพริดออกจากวัด ไปโน่นไปนี่ ก็จะเกิดปัญหา อย่างน้อยก็รำคาญ หรืออุนวายใจ

ท่านก็เลยบอกว่า ต้องหางานให้ใจทำ และท่านก็จะบอกพระอุปัชฌาย์ให้ให้กรรมฐาน (กรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการทำงาน หมายถึงงานที่ใจจะทำ) คือเอางานให้ใจทำนั่นเอง

ที่นี่ เองงานอะไรให้ใจทำ จึ่งจะดี คนที่มาบวชใหม่ๆ นี้ เคยอยู่แต่ในบ้านในเมือง ในสังคม โดยมากใจจึ่งออกไปนอกวัด คิดไปถึงคนโน้นคนนี้ คนที่ชอบบ้าง คนที่เฉยบ้าง คนที่ข้งบ้าง พอคิดถึงคนโน้นคนนี้ ใจก็วุ่นวายไปกับความรู้สึกต่อคนที่คิดถึงนั้น และ ฟุ้งซ่านไปด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับคนที่คิดนั้น ท่านจึ่งจัดวางไว้ให้ให้กรรมฐานที่ตรงเรื่องกัน

กรรมฐานที่ว่าตรงเรื่องกันนั้น เป็นกรรมฐานที่แสนจะง่าย ไม่ต้องคิดอะไรมากเลย คือ พอคิดถึงคน ก็มองเป็นผมนเล็บพื้นหนังไปเลย ความจริงก็เป็นอย่างนั้น ไม่ว่าใครคนไหน ตัวตนตามที่มองเห็นกัน ก็แค่ผมนเล็บพื้นหนังเท่านั้นเอง ท่านเรียกว่า **มูลกรรมฐาน** แปลว่า กรรมฐานชั้นมูล หรือ กรรมฐานเบื้องต้น

พอนึกถึงใครคนหนึ่ง ว่า “ผมน-ขน-เล็บ-พื้น-หนัง” ก็หมดแล้ว จบเท่านั้น พอนึกถึง คนไหนอีกคน ก็ “ผมน-ขน-เล็บ-พื้น-หนัง” จบ คนเรานั้นเห็นกันแค่ผมนเล็บพื้นหนังเท่านั้น พอบอกว่าผมนเล็บพื้นหนัง ก็ตัดตอนจบไปเลย

ที่นี่ กรรมฐานเบื้องต้น หรือกรรมฐานชั้นมูลนี้ มี ๕ ข้อ ท่านให้ว่าเป็นภาษาบาลี ซึ่งยิ่งช่วยให้ตัดความคิดฟุ้งซ่านออกไป

ผม ว่า “เกสา”, ขน ว่า “โลมา”, เล็บ ว่า “นขา” พื้น ว่า “ทันทา” หนัง ว่า “ตโจ”

นี่ว่าไปตามลำดับ เกสา โลมา นขา (อ่าน-นะขา) ทันทา ตโจ (อ่าน-ตะโจ) แต่บางทีว่าไปๆ คล่องปาก ใจไปอื่นเสียแล้ว ปากคล่อง ใจไม่อยู่ ท่านก็เลยให้ว่าย่อนลำดับสลับ บ้าง ให้ว่ายากขึ้น จะได้ตั้งใจ เมื่อว่าย่อนกลับ ก็เป็น ตะโจ ทันทา นะขา โลมา เกสา

ตอนนี้ก็จะให้ฝึกว่า โดยว่าตามก่อน ตอนแรก ว่าตามลำดับ เรียกว่า โดยอนุโลม เป็น “เกสา โลมา นขา ทันทา ตะโจ” ต่อนี้ว่าย่อนลำดับ เรียกว่า โดยปฏิโลม เป็น “ตะโจ ทันทา นขา โลมา เกสา” จำง่ายแค่นี้เอง เรียกว่า มูลกรรมฐาน คือ งานง่ายๆ ที่ให้ใจทำ

เวลาอยู่ว่างๆ ไม่มีกิจวัตร ไม่มีงานอื่นทำ ก็อาจจะนั่งว่าในใจ ถึงแม้ไม่ได้นึกถึงใคร ก็ว่าไปเฉยๆ เพียงแต่เป็นคำศัพท์ถ้อยคำที่ไม่ได้คิดถึงความหมายอะไร ใจว่าไปๆ บางทีได้ที่ จิตเกิดอยู่แนบสนิทขึ้นมา ก็เลยเป็นสมาธิได้ ของง่ายๆ เลยทำให้ได้ธรรมที่แสนดี

เอาละ นี่เป็นแคววิธีการเบื้องต้น ถ้าใจเกิดฟุ้งซ่าน ก็อย่างที่ว่าแล้ว นึกถึงใคร ก็มองแค่เป็นผมนเล็บพื้นหนัง จบเท่านั้น ก็เอาเป็นเครื่องฝึกใจในเบื้องต้น ใช้ประโยชน์ ก่อนที่จะเล่าเรียนอื่นต่อไป

บัดนี้ ถือว่า นาคพร้อมแล้วที่จะได้รับการบรรพชา ก็จะมีมอบผ้ากาสาวพัสตร์ให้ไปครองมา

ตอนที่

๒

ออกจากบ้าน พันเขตคาม สู่อาราม แตนรมณีย์

บัดนี้ นาคก็ได้รับสรณาคมน์ และทศศีลคือศีล ๑๐ สำเร็จการบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว แต่ยังประสงค์จะอุปสมบท เพื่อให้เป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ต่อไป จึงได้เข้ามากล่าวคำขอนิสัย ขอให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์

ในเบื้องต้นนี้ ก็จะต้องทำความเข้าใจถึงความหมายของการขอนิสัย และความสัมพันธ์ที่เป็นอุปัชฌาย์ แก่ผู้ขอบวช

บวชแล้ว ถือนิสัย เป็นนิสิต เข้าสู่ชีวิตแห่งการศึกษา

คำว่า “นิตย” (บาลีว่า “นิตฺถสย” บางท่านพอใจเรียกเต็มตามคำเดิมว่า “นิตฺถสย” เพราะไม่อยากจะให้สับสนกับนิตย ที่แปลว่าความประพาศเคยชิน) แปลว่า ที่อาศัย หมายความว่า ท่านทั้งหลายได้เข้ามาขออาศัยข้าพเจ้า ให้ข้าพเจ้าเป็นที่อาศัยหรือเป็นที่พึ่งพา

เป็นที่พึ่งพาอย่างไร ก็คือพึ่งพาในการที่จะศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติพระธรรมวินัยต่อไป เพราะว่า ผู้ที่บวชใหม่ยังไม่มีความรู้เข้าใจพระธรรมวินัยพอที่จะปกครองตนเองได้ จึงต้องอาศัยพระที่ได้เรียนรู้ธรรมวินัยมาแล้ว เคยมีชีวิตอยู่ในภิกษุภาวะมาก่อน ช่วยบอกเล่าอธิบายคำสอนเบื้องต้น ให้รู้จักวิธีครองตน และแนะนำในการที่จะศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่อไป จึงได้มีพุทธบัญญัติวางไว้ว่า ให้ผู้ที่บวชใหม่ไปอยู่อาศัยพระที่เป็นอุปัชฌาย์ ท่านทั้งหลายก็มาขอให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์

อุปัชฌาย์ แปลว่า ผู้คอยพ่วงดูอยู่ ผู้พ่วงพินิจ หรือผู้คอยดูอยู่ใกล้ๆ หมายความว่าคอยเอาใจใส่ดูแล ดูแลอะไร มองในแง่หนึ่งคล้ายๆ ปกครอง แต่ที่จริงยังไม่ตรงความหมายที่แท้ ปกครองเป็นเพียงความหมายประกอบเท่านั้น

ความหมายที่แท้คือ อุปัชฌาย์เป็นผู้คอยเอาใจใส่ดูแล เพื่อให้ท่านทั้งหลายมีความเป็นอยู่และการประพฤติปฏิบัติ อันจะเชื่ออำนาจให้มีการศึกษาสำเร็จตามความมุ่งหมาย ที่จะเป็นพระที่ดี รู้เข้าใจหลักพระธรรมวินัยพอที่จะดูแลปกครองตัวเองได้ มีศีล มีจิต มีปัญญา เป็นทุนพื้นฐานพอที่จะเจริญออกงามในพระธรรมวินัยต่อไป

ดังนั้น พระอุปัชฌาย์จึงมีหน้าที่ต่อท่าน โดยเป็นผู้ให้คำแนะนำสั่งสอนชั้นพื้นฐาน และฝึกให้ได้เรียนรู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ที่จะเจริญในไตรสิกขาต่อไป

บัดนี้ ท่านทั้งหลายได้เข้ามาขอนิสัย คือขอที่พึ่งพาอาศัย ขอให้ข้าพเจ้าให้นิสัย คือให้ความเป็นที่พึ่งพิงแก่ท่าน ด้วยการเป็นอุปัชฌาย์ โดยบอกว่า “อุปัชฌายโธ เม ภันเต โหสิ” (ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของกระผม)

เมื่อข้าพเจ้ารับ ท่านทั้งหลายก็กล่าวว่า “อัสสะตักเคทานิ เถโร มัยหัง ภาวโร” บอกว่า ในบัดนี้ นับแต่วันนี้เป็นต้นไป ท่านพระเถระเป็นภาระของกระผม หมายความว่า ต่อแต่นี้ไป เมื่อข้าพเจ้ารับเป็นอุปัชฌาย์แล้ว ข้าพเจ้าก็เป็นภาระของท่านทั้งหลาย

เป็นภาระอย่างไร คือเป็นความรับผิดชอบที่ท่านทั้งหลายจะต้องเอาใจใส่ คอยสอดรับคำแนะนำสั่งสอน ให้ความสำคัญ ไม่ปล่อยปละละเลย คอยดูว่าอุปัชฌาย์จะมีอะไรแนะนำบอกกล่าว เอาใจใส่ คอยสำเหนียก

พร้อมกันนั้น เพื่อให้เป็นการศึกษาจริงจัง เป็นชีวิตแห่งการศึกษา มีการเรียนด้วยชีวิตและการเรียนเป็นชีวิตอย่างแท้จริง ท่านก็ให้มีข้อวัตรปฏิบัติต่อกัน ที่จะได้อยู่ใกล้ชิดกัน ในฐานะเป็น *นิสัย* คือผู้เป็นที่อยู่อิงอาศัย กับเป็น *นิตติ* คือผู้อยู่พึ่งพิง อยู่ด้วยกัน เหมือนเป็นพ่อลูก จะได้เรียนไม่เฉพาะฟังคำสั่งสอนเท่านั้น แต่เรียนวิถีชีวิตด้วย คือ เรียนทั้งความเป็นอยู่เป็นไป เรียนกิจกรรมทุกอย่าง เรียนการทำกิจกรรมนานาหลากหลาย เรียนกันในชีวิตจริง และเรียนด้วยชีวิตจริง เรียนกันตั้งแต่ตื่นนอน จนกระทั่งไปนอนหลับ

เมื่อท่านทั้งหลายกล่าวแสดงความเต็มใจรับผิดชอบ ต่อข้าพเจ้าผู้เป็นอุปัชฌาย์ โดยบอกว่าอุปัชฌาย์เป็นภาระของท่าน ที่ท่านจะเอาใจใส่แล้ว ท่านก็กล่าวต่อไปว่า “อะหัมปิ เถรัสสะ ภาวโร” แปลว่า แม้กระผมก็เป็นภาระของท่านพระเถระด้วย

นี้หมายความว่า ทุกท่านที่มาขอนิสัยอยู่นี้ ก็จะเป็นภาระของข้าพเจ้า ที่เป็นอุปัชฌาย์ด้วย คือ อุปัชฌาย์ก็ต้องมีความรับผิดชอบที่จะเอาใจใส่คอยดูแลว่า ท่านที่มาขอนิสัยอยู่ด้วยนี้ มีอะไรขาดตกบกพร่อง ในทางความเป็นอยู่ที่ดี ในการศึกษาที่ดี มีอะไรที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง มีอะไรที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็จะต้องเอาใจใส่ถือเป็นภาระในความรับผิดชอบ (ตามที่ว่านี้ ชัดว่าแต่เดิมอุปัชฌาย์มีนิตติได้รุ่นละไม่มาก)

โดยนัยนี้ ทั้งสองฝ่ายก็มีภาระรับผิดชอบต่อกัน จึงเกิดเป็นความสัมพันธ์ในทางการศึกษา ท่านก็เลยให้ชื่อไว้เรียกเป็นคู่กัน โดยที่ว่า ต่อนี้ไป ท่านทั้งหลายที่มาบวช ได้ชื่อที่คู่กับอุปัชฌาย์ ว่าท่านทั้งหลายเป็น **สังฆวิহারิก**

“อุปัชฌาย์” แปลว่า ผู้ใส่ใจคอยดูแลอย่างที่ว่าแล้ว ส่วน “สังฆวิহারิก” แปลว่า ผู้อยู่ด้วย นี่ก็แปลง่ายๆ หมายความว่า มาอยู่ด้วยกับอุปัชฌาย์ จะได้ให้อุปัชฌาย์เป็นที่พึ่งที่อาศัยในทางการศึกษาต่อไป แล้วก็ป็นธรรมดาว่า ในการดูแลนั้น ก็มีการปกครองพ่วงเข้ามา โดยที่การปกครองนั้นเป็นส่วนหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือของการศึกษานั้นเอง

มีพุทธบัญญัติวางไว้ต่อไปว่า พระภิกษุบวชใหม่ต้องเล่าเรียนไปจนกว่าจะปกครองตนเองได้ ท่านให้เวลา ๕ ปี ถ้ายังไม่สึก ยังไม่ไปไหนเสีย ก็ต้องอยู่กับพระอุปัชฌาย์ เล่าเรียนศึกษาไปตลอดเวลา ๕ ปี ได้แค่นี้ ตามปรกติก็ถือว่าเพียงพอที่จะปกครองตนเองได้แล้ว ก็พินนีสัย ได้เป็น นิสัยมุตตกะ (หรือเขียนอย่างเต็มเป็น นิสสัยมุตตกะ จะเรียกสั้นๆ ก็ได้ว่า **นิสัยมุตก** แปลว่า ผู้พินนีสัย)

อย่างไรก็ดี แม้เมื่ออยู่กับอุปัชฌาย์ได้ศึกษาครบ ๕ ปีแล้ว ถ้ายังไม่ปกครองตัวไม่ได้ อุปัชฌาย์ก็ต้องให้ถือนิสัยอยู่ต่อไป ยังไม่พินนีสัยมุตก จนกว่าจะปกครองตัวได้

แล้วก็ยังมีพุทธบัญญัติอีกด้านหนึ่งว่า ผู้ที่บวชแล้ว ซึ่งเป็นสังฆวิহারิกนี้ ถ้าอยู่กับอุปัชฌาย์ยังไม่ครบ ๕ ปี ยังไม่พินนีสัย เกิดมีเหตุให้อุปัชฌาย์มีอันเป็นไป เช่นถึงมรณภาพไปเสีย หรือตัวผู้บวชเองมีเหตุจำเป็นต้องจากอุปัชฌาย์ไปอยู่ห่างไกล ผู้ที่บวชแล้ว ซึ่งเป็นสังฆวิহারิกนี้ ก็จะต้องถือนิสัย เพื่อมีที่อาศัยให้การศึกษาต่อไปจนครบ ๕ ปี

เพราะฉะนั้น ถ้าอุปัชฌาย์ไม่อยู่ หรืออยู่กับอุปัชฌาย์ไม่ได้ ก็จะต้องหาพระภิกษุที่มีคุณสมบัติในระดับใกล้เคียงกับพระอุปัชฌาย์ คือ เป็นพระเถระบวชมาแล้วอย่างน้อย ๑๐ พรรษา มีประสพการณ์ มีความรู้ความสามารถ แล้วไปขอนิสัยกับท่านผู้นั้น

เมื่อไปขอนิสัย ให้ท่านผู้นั้นทำหน้าที่แทนอุปัชฌาย์ ตอนนี้ไม่เรียกว่าอุปัชฌาย์ แต่เรียกว่า **อาจารย์** ก็ไปขอนิสัยอยู่กับอาจารย์ โดยวางจิตตั้งบิดากับบุตร

ตัวเองก็ได้ชื่อใหม่ ก่อนนี้ อยู่กับอุปัชฌาย์ เรียกว่าสังฆวิহারิก แต่พอไปอยู่กับอาจารย์ เรียกว่า **อันเตวาสิก** แปลว่า ผู้อยู่ในสำนัก และก็อยู่ต่อไปจนครบ ๕ ปี ที่จะปกครองตัวเองได้ ถ้ายังมีคุณสมบัติไม่พอ ก็ถือนิสัยต่อไป ทำนองเดียวกับที่พูดแล้วในเรื่องอุปัชฌาย์

ที่เล่ามานี้เป็นหลักทางพระวินัย เป็นเรื่องของหน้าที่จะให้ชีวิตเจริญงอกงามในการศึกษา ในศีล สมภาณี ปัญญา ดังได้บอกแล้วว่า การบวชนี้ เป็นการบวชเรียน ชีวิตตั้งแต่นี้ไป เป็นชีวิตแห่งการศึกษาไปโดยตลอด

ถ้าศึกษาถูกทาง แค่ชั้นประถม

ก็ไม่จมอยู่กับปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน

ดังได้บอกแล้วว่า ชีวิตพระนี่ต้องฝึกต้องศึกษาตลอดไป ทีนี้ ถ้าศึกษาได้ดี ปฏิบัติก้าวหน้า ก็ได้เป็นอริยบุคคลหรืออริยชน คือคนผู้เจริญที่แท้ เริ่มด้วยขั้นต้นๆ เรียกว่า **เสขะ** หรือ **เสกขะ** แปลว่า ผู้ยังต้องศึกษา หรือยังศึกษา

เสขะ หรือ **เสกขะ** มาจากคำว่า **สิกขา** (รูปบาลีของ “ศึกษา” ที่มาจากสันสกฤต) คือการศึกษา จะให้เป็นคน ก็แปลง อี เป็น เอ และทำ อา ให้สั้นเข้าเป็น อะ ก็เป็น **เสกขะ** ทางหลักภาษาอนุญาตให้เอาตัวสะกดคือ กุ ออกได้ (จะช่วยให้ อ่านสะดวกขึ้นด้วย) จึงเป็น **เสขะ** คือผู้ศึกษา หรือคนที่ยังศึกษา

พูดให้ลึกลงไป **เสขะ** คือผู้ศึกษา หรือคนที่ยังศึกษา ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี และพระอนาคามี ท่านเหล่านี้เป็นอริยบุคคลหรืออริยชน ที่ยังไม่พ้นความเป็นนักศึกษา ยังต้องศึกษาอยู่ จนกระทั่งเมื่อใดเป็นพระอรหันต์ จึงเป็น **อเสขะ** หรือ **อเสกขะ** จึงเป็นผู้จบการศึกษา ไม่ต้องศึกษา จบการฝึก

เพราะฉะนั้น ในชีวิตของพระนี่ トラบไต่ยังเป็นพระภิกษุ ก็ต้องศึกษาในสิกขา ๓ หรือ **ไตรสิกขา** เรื่อยไป ท่านกำชับว่า พระภิกษุ แม้จะมีพรรษาตั้ง ๗๐-๘๐ อายุตั้ง ๑๐๐ ปีแล้ว ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ยังต้องศึกษาต่อไป ยังไม่จบ หยุดไม่ได้

แท้จริงนั้น ไม่เฉพาะพระภิกษุเท่านั้น ที่ต้องศึกษาเรื่อยไปจนกว่าจะเป็นอเสขะ ทุกคนที่เดียว เมื่อเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก ต้องศึกษา ก็ต้องศึกษาตลอดเวลา จนกว่าจะจบไตรสิกขา จนเป็นอเสขะ

ชีวิตมนุษย์เป็นชีวิตแห่งการศึกษา ยิ่งในพระธรรมวินัยซึ่งบ่งบอกความเอาจริงเอาจัง กับเนื้อหาสาระ นับแต่บวชเข้ามา อย่างที่ได้บอกแล้วว่าเป็นบวชเรียน พอบวชเสร็จ เดียวก็จะมี ย้ำจะเน้น โดยจะต้องบอกไตรสิกขาอีก คือบอกให้รู้ว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ชีวิตของท่านอยู่ในการศึกษาตามระบบไตรสิกขาตลอดไป จนตาย หรือจนกว่าจะเป็นพระอรหันต์

สิกขานั้น แปลว่าเรียนนั่นเอง เรานิยมใช้รูปคำที่มาจากภาษาสันสกฤตเป็น “ศึกษา” จะแปลอย่างไทยนิยมสมัยนี้ว่าเรียนรู้ ก็ได้ แปลงง่าย ๆ จะว่าฝึก หรือฝึกฝน หรือหัด หรือพัฒนา ได้ทั้งนั้น เรียนรู้-ศึกษา-ฝึก-หัด-พัฒนา คือความหมายของสิกขาทั้งสิ้น

เมื่อท่านรู้อย่างนี้แล้วว่า ชีวิตของท่านต้องศึกษา ก็มาทำความเข้าใจเรื่องสิกขากัน หน่อย ว่า ต่อแต่นี้ไป ทำอย่างไร ชีวิตของเราจึงจะเดินหน้าก้าวไปในไตรสิกขา

ศึกษา หรือศึกษา ที่แปลง่ายๆ ว่าการฝึกนั้น คือทำชีวิตของตนให้เจริญตั้งอกงาม ยิ่งขึ้น ดังได้บอกแต่ต้นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้ว ก็ทำไม่ได้ ไม่เป็น เอาดีไม่ได้ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึก ไม่เรียนรู้ ก็ไม่ประเสริฐ จะแย่มากที่สุด คืออยู่ก็ไม่รอด แต่ฝึกแล้ว จะเก่งจนกระทั่งเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้

ที่ย้ำไว้ ก็เพื่อให้เอาการฝึกนี้เป็นหัวใจ ถือเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่นี้ จะเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนาอะไรบ้าง ก็บอกว่า คนเรามี ๓ แดนที่จะต้องฝึกศึกษาพัฒนาขึ้นไป คือ แดนสัมพันธ์ภายนอก (ศีล) แดนจิตใจ (สมาธิ) และแดนปัญญา (ปัญญา) เรียกรวมน่า *ไตรสิกขา*

แดนที่ ๑ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งของ และคน

ชีวิตของเราสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เราเป็นอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม และมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอก ด้วยการให้ตาหูจมูกลิ้นกายใจ รับรู้ดูฟัง เป็นต้น แล้วก็สัมพันธ์ด้วยการเสวยบริโภค โดยใช้สอยปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ จนกระทั่งเทคโนโลยีที่เป็นของเด่นในปัจจุบัน นั้นเป็นการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ แล้วอีกอย่างหนึ่ง ก็สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยดำเนินชีวิตเป็นอยู่ในสังคม อยู่ร่วมกับผู้อื่น มีการติดต่อพูดจาสื่อสาร และทำอะไรๆ ต่อกันกับหรือเกี่ยวข้องกับกระทบต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย

ที่ว่ามานั้น เป็นการพูดแยกแยะจัดหมวดหมู่จัดประเภทให้มองเห็นรู้เข้าใจอะไรต่างๆ ชัดเจนขึ้น แต่ในการมีชีวิตเป็นอยู่จริงๆ นั้น การสัมพันธ์ทำการต่างๆ เกี่ยวข้องโยงต่อถึงสิ่งทั้งหลาย โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ทั่วไปทั้งหมด เรามีศีลเพื่อเป็นหลักในการทำต่อกันและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายนั้น ให้เป็นไปด้วยดี ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ก่อความเสียหาย แต่ให้เป็นการเกื้อกูลกลมกลืนเป็นต้น ให้มีการเป็นอยู่ที่ดี พร้อมไปกับได้ฝึกฝนพัฒนาตัวให้มีชีวิตที่ดีขึ้น มีคุณสมบัติในตัวเพิ่มขึ้นที่จะช่วยให้พร้อมและสามารถทำอะไรๆ ที่เหนือหรือสูงขึ้นไปอีก จะว่าเพื่อมีชีวิตที่เป็นเลิศหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ก็ได้

เมื่อจัดแยกประเภทความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้แล้ว ก็วางศีลที่เป็นหลักในการสัมพันธ์และฝึกหรือพัฒนาความสัมพันธ์ออกไปเป็นศีล ๔ หมวด ดังจะพูดพอให้รู้เป็นเค้าเป็นแนวไว้

ศีลหมวดที่ ๑ อันนี้ก็สอดคล้องกับที่พูดและเข้าใจกันอยู่ทั่วไปว่า คนเป็นสัตว์สังคม พระก็อยู่ร่วมรวมกันเป็นสังฆะ ที่เราแปลว่าสงฆ์ คนที่อยู่ร่วมรวมกันเป็นสังฆะ ก็ต้องมีกฎกติกา อย่างสังคมใหญ่ระดับประเทศ ก็ต้องมีกฎหมายใหญ่น้อยมากมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา และต้องมีระเบียบวิธีในการบังคับใช้ เช่นลงโทษผู้ทำผิด ฝ่าฝืน ละเมิด

พระภิกษุทั้งหลายนอกจากต้องขึ้นต่อกฎหมายของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ ในฐานะที่เขาถือว่าเป็นพลเมืองของเขาแล้ว ก็มีกฎหมายจำเพาะสำหรับชุมชนหรือสังคม คือสังฆะของตนอีกชั้นหนึ่ง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้สำหรับสังฆะที่พระองค์ทรงตั้งขึ้นนั้น กฎหมายนั้นเรียกกว้างๆ ตามภาษาพระว่าวินัย

ที่นี้ วินัยหรือกฎหมายของพระก็มีมาก ก็ต้องเริ่มที่บทบัญญัติ หรือวินัยบัญญัติหลักใหญ่ ที่ตั้งไว้เป็นแกนกลาง วินัยบัญญัติหลักใหญ่แกนกลางนี้มีชื่อเรียกว่า **ปาติโมกข์ (ปาฏิโมกข์ ก็ใช้)** มีบทบัญญัติ ๒๒๗ ข้อ เรียกว่า สิกขาบท (ข้อศึกษา) ๒๒๗ แต่มักเรียกกันรวบรัดเป็นภาษาชาวบ้านว่าศีล ๒๒๗ (ฟังสังเกตว่า ท่านเรียกว่า “สิกขาบท” คือข้อศึกษา เพราะมองว่าเป็นเครื่องฝึกพระ ไม่มองแค่ให้เป็นข้อบังคับ)

นอกจากสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ที่อยู่ในปาติโมกข์แล้ว ยังมีข้อกฎหมายหรือวินัยบัญญัติหมวดต่างๆ สำหรับพระภิกษุอีกมากมายยิ่งกว่าในปาติโมกข์นั้น เรียกกว้างๆ ว่า สิกขาบทนอกปาติโมกข์

ปาติโมกข์ เป็นวินัยหรือกฎหมายหลัก ที่กำหนดว่าพระภิกษุต้องอยู่ร่วมสังฆะ หรือในระบบชีวิตของสังฆะ ขึ้นต่อสังฆะ ถือสังฆะเป็นใหญ่ โดยปฏิบัติตามสิกขาบท ๒๒๗ นั้น ซึ่งกำหนดว่าภิกษุจะเป็นอยู่อย่างไร จะทำอะไรเลี้ยงชีวิต ทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ ถ้าละเมิดจะเป็นความผิดสถานไหน มีโทษอย่างไร ตามระบบการบังคับใช้ที่ได้วางไว้

ว่าโดยหลักการทั่วไป เทียบเหมือนว่าจะถือเอา ศีล ๕ เป็นปาติโมกข์ของชาวบ้านทั่วไป หรือจะว่าเป็นปาติโมกข์ของพลโลก ก็ได้

แต่ศีล ๕ นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นหลักความประพฤติ ให้คนรู้เข้าใจผลดี ผลร้ายมองเห็นเหตุผลแล้วตกลงใจถือหรือสมัครใจขอรับเอาไปปฏิบัติเอง เป็นการศึกษาของประชาชน ซึ่งเขาจะได้รับผลดีหรือผลร้ายโดยเป็นไปตามเหตุผลของกฎธรรมชาติ ไม่ได้ทรงบัญญัติเป็นวินัยหรือกฎหมายที่จะมีผลบังคับใช้ทางสังคม เพราะคนทั่วไปนั้น ไม่ได้มอบตนให้เข้าอยู่ในความกำหนดของพระองค์ มิใช่อย่างที่เหล่าภิกษุได้แจ้งสมัครเข้าไปอยู่ใต้กติกาในสังฆะ

ในสังคมของชาวบ้านนั้น เมื่อเข้าใจหลักศีล ๕ ที่ท่านแสดงไว้เป็นหลักใหญ่แล้ว ผู้ฉลาดจะนำไปตกลงบัญญัติวางลงเป็นวินัย เป็นกฎหมายข้อบังคับ ที่มีข้อจำแนกแยกย่อยละเอียดลงไป เพื่อกำกับชุมชนหรือสังคมของตน ในระดับต่างๆ โดยมีระบบการบังคับใช้ เช่นลงโทษผู้ละเมิดต่างๆ เป็นรายละเอียดลงไป ก็ได้

ดังจะเห็นว่า กฎหมายอย่างของประเทศไทยนี้เอง ที่มีข้อบัญญัติมากมาย ละเอียดิบนั้น ส่วนมากก็เหมือนกับเป็นข้อแยกย่อยของศีล ๕ นั้นเอง ที่ชอยออกไปในแง่ ด้านระดับต่างๆ ในระบบของการบังคับใช้ทางสังคม

แม้ในพระปาติโมกข์ของภิกษุสงฆ์ ก็มองเห็นระบบนี้ได้ทำนองว่า ศีล ๕ นี้เอง เป็นแกนของศีล ๒๒๗ (เล็กๆ คือมุ่งศีลที่เป็นองค์มรรค) เช่นว่า ในหลักศีล ๕ ข้อที่ ๑ ว่า เว้นจากการปลดปล่อยชีวิต ถือกันกว้างๆ ว่า ไม่ว่าจะฆ่าสัตว์คนไหนตัวใด ก็ผิดศีลข้อแรกนี้

แล้วที่นี้ ไปสำรวจในพระปาติโมกข์ ก็พบว่า การปลดปล่อยชีวิตมีบัญญัติแยกย่อยออกไปในระดับต่างๆ โดยมีความผิดและการลงโทษต่างกันออกไป เช่น ชำม่นุษย์ เป็นความผิดสถานหนักที่สุด เรียกว่าปาราชิก ถึงขาดจากความเป็นภิกษุ ที่นี้ ชำม่นุษย์ นั้นแหละ ลงมือพยายามฆ่า แต่เขาไม่ตาย ถึงกระนั้น ก็ไม่พินิจ จะมีโทษลดหลั่นลงมา เช่นเป็นโทษที่เรียกว่าถุลลัจจัย ซึ่งต้องเป็นข้อพิจารณาตามระดับความผิด หรือถ้าปลงชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน ถึงจะตาย ก็เป็นโทษเบาลงมา ในชั้นที่เรียกว่าปาจิตตีย์

แม้จะไม่ฆ่าโดยตรง แต่รู้ยู่ๆ น้ำมีตัวสัตว์ บริโภคน้ำนั้น หรือรดน้ำนั้นลงไปบนดิน บนหญ้า ก็ต้องปาจิตตีย์ หรือมิได้ฆ่า เพียงเบียดเบียนทำให้เขาเดือดร้อนเจ็บช้ำลำบาก ดังที่ว่า ภิกษุโกรธเคืองภิกษุอื่น ชูดคร่าไล่ออกจากภิกษุสงฆ์ ก็ต้องปาจิตตีย์ หรือไม่ถึงกับฆ่าสัตว์ แต่ทำลายพืช ก็ต้องปาจิตตีย์ได้อีก

อีกตัวอย่างหนึ่ง ในหลักศีล ๕ ข้อที่ ๒ ว่าเว้นจากการพูดเท็จ นี้ก็กว้าง ที่นี้ ดูในพระปาติโมกข์ พูดเท็จจำแนกความผิดออกไปหลายระดับ ภิกษุพูดเท็จโดยอวดคุณวิเศษที่ไม่มีจริงในตน เป็นความผิดถึงที่สุด คือปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ ที่นี้ รองลงมา ภิกษุโกรธเคืองหาเรื่องโจมตีภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ต้องอาบัติหนักมากในชั้นสังฆาทิเสส ภิกษุอีกรูปหนึ่งพูดเท็จในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ทั่วไป ก็มีความผิด ต้องอาบัติแต่ในชั้นปาจิตตีย์ ถึงจะไม่พูดปด แต่พูดไม่ดี ไปด่าภิกษุอื่น ก็ต้องปาจิตตีย์ บางที่ไม่ใช่ถึงขั้นทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่นชัดออกมา แต่ไปในบ้านญาติโยม ตัวเป็นภิกษุ พูดเอะอะเสียงดัง ก็เป็นความผิด แม้จะเบาสักหน่อย นี่คือการฝึกให้เจริญอกงามในการศึกษา ฯลฯ

ในที่นี้ ไม่ต้องพูดยืดยาว บวชแล้ว เรื่องนี้จะได้เรียนรายละเอียดกันโดยตรง เอาเป็นว่า ศีลหมวดที่ ๑ นี้ เป็นการเคารพวินัย ฝึกในการรักษาหลักเกณฑ์กฎกติกาในการมีชีวิตเป็นพระ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชนสังฆะ เรียกว่า **ปาติโมกข์สังวรศีล** แปลว่า ศีลคือการสำรวมในปาติโมกข์

ศีลหมวดที่ ๒ เป็นการฝึกให้รู้จักใช้เครื่องมือหรือช่องทางติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ให้ได้ผลดี เกิดประโยชน์ เป็นการศึกษ ทำให้ชีวิตพัฒนาดีขึ้น

ในการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนี้ เรามีประตู ทาง ช่องทาง หรือทวาร สำหรับติดต่อ ๒ ชุด คือ

ชุดที่ ๑ ผัสสทวาร คือ ช่องทางรับรู้ มี ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ชุดที่ ๒ กรรมทวาร คือ ช่องทางทำกรรมทำการ มี ๓ ได้แก่ กาย วาจา ใจ

ชุดที่หนึ่ง คือ ตา หู เป็นต้น ซึ่งนิยมเรียกสั้นๆ ว่า “อินทริย์” ใช้ติดต่อสัมพันธ์โดยดู ฟัง ดม ลิ้มแตะต้อง รับทราบ ให้ได้เห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สี รู้ทราบ

ส่วนชุดที่สอง คือ กาย วาจา ใจ ใช้สัมพันธ์ด้วยการกระทำ โดยทางกาย ขยับเขยื้อน เคลื่อนไหวใช้มือใช้เท้าทำการต่างๆ ทางวาจา ก็พูด แล้วทางใจ ก็ตรึกนึกคิดงานจงใจ

พูดง่าย ๆ ว่า สิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคมนั้น เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทั้งในสายรับเข้า และในสายแสดงออก เป็นแดนของรูปธรรมซึ่งอยู่ล้อมรอบทั่วไป เป็นพื้นฐานรองรับชีวิตและรองรับอีก ๒ แดนของการศึกษา ซึ่งเราจะต้องรู้จักสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรู้จักจัดรู้จักใช้

หลักการศึกษพัฒนาในแดนนี้ก็คือ ให้ชีวิตของเราที่ติดต่อสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำร้าย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งมนุษย์ทั้งธรรมชาติและบรรดาวัตถุ โดยไม่เบียดเบียนตนเองด้วย แต่พยายามให้เกื้อกูลต่อกัน ให้เกื้อกูลแก่สิ่งแวดล้อมทั้งเพื่อนมนุษย์และสิ่งทั้งหลายทุกอย่าง และเกื้อกูลต่อชีวิตของตนเองให้ได้ให้เป็นประโยชน์ โดยไม่เสื่อมเสียหาย ให้พัฒนาขึ้นไปในสภาพที่ดีที่เกื้อกูลอย่างยั่งยืน

การเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์โดยใช้กรรมทวาร ซึ่งเป็นภาคแสดงออกและทำการต่างๆ ด้วยการกระทำ พูด คิด นั้น เป็นเรื่องใหญ่มาก และพอนึกเห็นได้ง่ายว่าเป็นเรื่องใหญ่อย่างไร มีการฝึกมากตั้งแต่ในศีลหมวดแรก จะเรียนกันต่อไปเรื่อยๆ ในที่นี้ ไม่เจาะจงพูดถึง

ด้านที่ท่านเน้นย้ำอย่างยิ่งในตอนต้น คือการติดต่อสัมพันธ์ด้วยผัสสทวาร หรือด้วยอินทริย์ คือ ใช้ตา หู ฟัง เป็นต้น และท่านมุ่งพิเศษที่ อินทริย์ ๕ อย่างแรก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะอันนี้เป็นจุดเริ่มหรือที่ตั้งต้นของการเรียนรู้ ต้องฝึกต้องศึกษาตรงนี้กันให้ดี เรียกว่า ถ้าเริ่มต้นดีที่นี้แล้ว ก็มีหวังมากกว่าการฝึกการศึกษาจะก้าวหน้าไปอย่างดี

เพื่อไม่ให้ยืดยาวนาน ขอบอกสั้นๆ ว่า เมื่อมีการรับรู้ด้วยอินทริย์ ตา-เห็น หู-ฟัง-ได้ยิน เป็นต้นนั้น จะเกิดมีอาการ ๒ อย่าง คือ

ก) ความรู้สึก ว่า ชอบใจ ไม่ชอบใจ (ภาษาเก่าว่า ยินดี ยินร้าย) เป็นต้น

ข) ความรู้ ว่า คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นไปเป็นมาอย่างไร เป็นต้น

พูดรวบรัดว่า ถ้าอยู่แค่ความรู้สึกชอบใจ ไม่ชอบใจ ก็ไม่ได้เรียนรู้ ไม่ได้ศึกษา แถมอาจจะเติบโตไปกับความรู้สึกนั้น เช่น ชัดใจ วุ่นวายใจ ทุกข์เพราะสิ่งที่ไม่ชอบ หรือติดเพลิน ลุ่มหลงไปกับสิ่งที่ชอบ แล้วอาจจะเกิดปัญหาเรื่องราวขยายไปกันใหญ่

แต่ถ้าไปทางความรู้ ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นอย่างไร เพราะอะไร ฯลฯ ก็จะได้เรียนรู้เป็นการศึกษา นำไปสู่การสืบค้นเป็นต้น ให้รู้ไปถึงเหตุปัจจัย เป็นต้น ความรู้ก็จะตามกันมา ขยายกว้างขวางออกไป ก็ก้าวหน้าไปในการศึกษา

ตรงนี้แหละเป็นจุดเริ่มสำคัญ ท่านจึงให้ฝึกการเรียนรู้ ให้การรับรู้เป็นการศึกษา คือ รับรู้ ดู ฟัง โดยมีสติกำกับ ให้มุ่งไปที่ความรู้เป็นหลัก ไม่ให้เติบโตไปกับความรู้สึกที่ชอบใจ ไม่ชอบใจ หรือชอบ-ชัง เป็นต้น และให้ความรู้มาคุมมาปรับความรู้สึกได้

ถ้ารับรู้แล้ว ความรู้สึกเด่นขึ้นมา ก็มีสติทัน ไม่ถูกความรู้สึกนั้นลากจูงไปให้กลายเป็นทาสของมัน แต่ผกผันหันเอาความรู้สึกนั้นเป็นสื่อ นำไปสู่ความรู้ เช่นเอามันเป็นจุดกำหนด หรือเป็นจุดสังเกต เพื่อตั้งคำถามที่จะหาความรู้ เราก็จะได้ศึกษา ไม่เสียท่ามัน

เป็นอันว่า จะดู จะฟังอะไร อย่างไร ก็ให้ได้ความรู้ ไม่ให้เกิดโทษ ดูฟังแล้วไม่ใช่ได้แค่เพียงลุ่มหลง ไม่ใช่ติดพันอยู่กับชอบใจไม่ชอบใจ แต่ดูฟังแล้วให้ได้ความรู้ ได้ประโยชน์ เอามาใช้แก้ปัญหา เอามาใช้พัฒนาชีวิตของตน เอามาใช้สร้างสรรค์ทำการต่างๆ ได้

ถ้าดูฟังลุ่มหลงเป็นต้นแล้ว ได้ความรู้ ได้ประโยชน์ ก็เรียกว่ามีสติ ถ้าดูฟังลุ่มหลงเป็นต้นแล้ว ติดอยู่กับความรู้สึกชอบใจไม่ชอบใจ ได้แต่ลุ่มหลงมัวเมา เกิดโทษ ก็ไม่มีสติ

การมีสติทัน คุมได้ รู้จักใช้ตามดูฟังเป็นต้น สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ได้ผลดี นี่เป็นศีลหมวดหนึ่งที่เดียว และเป็นศีลในการศึกษาเริ่มแรกด้วย เรียกว่า **อินทริยสังวรศีล** แปลว่า ศีลคือการสำรวมอินทริย์ อาจจะแปลให้ง่ายขึ้นว่า ศีลข้อรู้จักใช้อินทริย์

ขอทำความเข้าใจเพิ่มอีกหน่อย ที่พูดข้างต้นว่าไม่ควรปล่อยตัวไปตามความรู้สึก แต่ให้ไปทางความรู้ นั้น ไม่ใช่หมายความว่า ความรู้สึกไม่ดีไปทั้งหมด หรือว่าท่านไม่ให้มีความรู้สึกเสียเลย มีใช้อย่างนั้น ความรู้สึกที่ดีนี้สำคัญ เป็นกุศล เป็นคุณธรรมใหญ่ทีเดียว

ความรู้สึกที่ว่าเป็นปัญหานั้น คือความรู้สึกที่เป็นไปแค่ตามแต่ผัสสะกระตุ้น เช่น พอเห็น พอได้ยิน ถ้าถูกใจ ก็ชอบใจ ไม่ถูกใจ ก็ไม่ชอบใจ แล้วก็ปรุงแต่งเติบโตไปกับความยินดียินร้าย ชอบหรือชังนั้น ไหลเพลินไปในโมหะ อย่างนี้ก็เป็นอกุศล เกิดปัญหา

ที่นี้ ในเวลาที่รับผัสสะนั้น ถ้ามีสติ มีปัญญาครองใจอยู่ ใจก็จะไม่เติบโตไปตามความรู้สึกแค่ชอบชัง เช่น เมื่อพบเห็นคน หรือได้ยินเสียงคนพูด ใจมองเขาอย่างเป็นเพื่อนมนุษย์ ที่มีชีวิตจิตใจ มีสุขมีทุกข์ มีพื้นเพเป็นมาต่างๆ กัน ก็จะมีใจเห็นใจ รัก หรือสงสารตามแต่สถานการณ์ เกิดเมตตา กรุณา มีไมตรี ที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานต่อเพื่อนมนุษย์

นั่นเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและธรรมชาติ ก็ทำนองเดียวกัน เมื่อไปในถิ่นสถานที่ที่มีสิ่งทั้งหลายอยู่เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ สะอาด ปลอดภัย แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่สบายแก่ชีวิต ปัญญาที่ละเอียดละเอียดละเอียดไม่เหมือนแฝงอยู่ ก็จะทราบซึ่งในสภาพที่เกื้อกูลต่อชีวิต จิตใจก็จะซาบซึ่งมีความสุขขึ้นจิตก็เฝ้ามองใจว่า เรืองสดใสปลอดโปร่งโล่งเบา สืบเนื่องจากการได้สัมผัสสภาพที่ดั่งามเกื้อกูลนั้น

ความรู้สึกสงบ เิบอิม ชื่นบาน โปร่งโล่ง สดใสอย่างนี้ เป็นกุศล เป็นภาวะจิตใจที่ดีอันพึงให้มีอยู่เสมอเป็นประจำ แล้วสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและธรรมชาตินี้แหละเป็นที่รองรับชีวิตของเรา ซึ่งเราต้องอยู่ด้วย ต้องพึ่งพาอาศัยตลอดเวลา จึงเป็นแหล่งหลัก แหล่งสำคัญ ที่จะนำให้เรามีสภาพจิตอันดีซึ่งมีความรู้สึกที่เป็นกุศล ดังที่ว่านั่นหรือไม่

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นประเพณีทางธรรมตลอดมา ให้พระสงฆ์เอาใจใส่ที่จะมีที่อยู่ และอยู่ในถิ่นที่ เช่นอาราม ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและธรรมชาติ อันจะเกื้อหนุนให้เกิดความรู้สึกสงบ เิบอิม ชื่นบาน โปร่งโล่ง สดใส เป็นกุศลดั่งว่านี้ ที่ท่านใช้คำเรียกสั้นๆ ว่าเป็น *“รมณีย์”*

ก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ มีเหตุการณ์ที่ตรัสไว้เป็นข้อสำคัญซึ่งจารึกไว้ในหลายพระสูตรในพระไตรปิฎก คือการที่ทรงตัดสินพระทัยเลือกอรุณเวลาเสนาณิคม เป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร ดังที่ทรงแสดงเหตุผลในการทรงเลือกไว้ว่า

“ภาคพื้นภูมิสถานถิ่นนี้ เป็น*รมณีย์* (ที่รื่นรมย์) จริงหนอ [รมณียะ วต] มีไพโรสถ์ร่มรื่น น้ำชื่นบาน ทั้งมีแม่น้ำไหลผ่าน น้ำใส เย็นชื่นใจ ชายฝั่งทำน้ำก็ราบเรียบ ทั้งโคจรคามก็มีอยู่โดยรอบ เป็นสถานที่เหมาะจริงหนอที่จะบำเพ็ญเพียร สำหรับกุลบุตรผู้ต้องการทำความเพียร”

ภิกษุทั้งหลาย เวนั้นแล ไถ่ นั่งลงแล้ว ณ ที่นั้น โดยตกลงใจว่า “ที่นี่ละเหมาะที่จะบำเพ็ญเพียร”

(เช่น ม.ม. ๑๒/๔๑๓)

พุทธพจน์นี้ควรระลึกไว้เป็นจุดกำหนดพิเศษทีเดียว แม้เมื่อพระสงฆ์จะต้อนรับพระผู้แสดงธรรม จะต้อนรับพระอาคันตุกะ หรือต้อนรับท่านที่มาขอเข้าอยู่อาศัยภาวนา ก็แสดงความพร้อมด้วยการบอกว่าที่นั่นเป็น*รมณีย์* ดังที่พระสารีบุตรกล่าวกะพระอานนท์ตามเรื่องว่า

ท่านพระสารีบุตร ได้เห็นท่านพระเวรตะและท่านพระอานนท์กำลังเดินมา แต่ไกล ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า

“ท่านอานนท์ จงมาเถิด ท่านอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาค มาดีแล้ว ท่านอานนท์ ป่าโคตลึงคสาถวันนี เป็น*รมณีย์* (ที่รื่นรมย์) ราตรีแจ่มกระจ่าง ต้นสาละผลิดอกบานสะพรั่งเต็มต้นหมดทั้งป่า ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่ว ดุจดั่งกลิ่นทิพย์ก็ปานจะนั้น...”

(ม.ม. ๑๒/๓๗๐/๓๗๘)

เมื่อญาติโยมจะนิมนต์พระให้อยู่จำพรรษาที่วัดซึ่งตนอุปถัมภ์บำรุง ก็กล่าวให้ทราบว่าเป็นรมณีย์ ดังตัวอย่างที่จิตตคฤหบดีนิมนต์พระอิสิทัตต์ ดังนี้

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้าอิสิทัตต์จงชื่นชมอัมพางกวัน ชันเป็น
รมณีย์ (ที่รื่นรมย์) ใกล้ราวปามัจฉิกาสนที่เถิด ข้าพเจ้าจักบำรุงด้วยจิรว
บิณฑบาต เสนาสนะ และศิลาบัจฉัยภัสชบริวาร

(ส.สพ.๑๘/๕๕๒/๓๑๓)

การดูแลรักษาวัดให้สะอาดเรียบร้อย เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ ดังเห็นได้ชัดในพุทธบัญญัติทั้งหลายทั่วไป ที่จัดไว้เป็นกิจจำเพาะก็มาก อย่างพวกวัตรต่างๆ เช่น เสนาสนวัตร และที่ปรากฏเด่นเห็นง่ายในเมืองไทยเรา นี้ เหมือนเป็นสัญลักษณ์ ก็คือการกวาดลานวัด ที่ได้จัดวางไว้ให้พระสงฆ์ปฏิบัติเป็นกิจวัตรสืบต่อกันมาแต่โบราณ

ที่ว่า การกวาดลานวัดเป็นสัญลักษณ์ของงานดูแลรักษาวัดให้เป็นรมณีย์นั้น คือมิใช่แค่กวาดลานวัดให้สะอาด แต่การกวาดนั้นเป็นตัวอย่าง ที่จะเตือนใจพระสงฆ์ให้เอาใจใส่ทำกิจทั้งหลายในการดูแลรักษาจัดวัด จัดเสนาสนะ สิ่งของ บริเวณวัด ให้สะอาดเรียบร้อย มีธรรมชาติร่มรื่นชื่นใจ ให้วัดเป็นสถาน**รมณีย์** ที่รื่นรมย์ ที่จะโน้มนำจิตใจของพระเถรและประชาชนให้สงบ สดใส ชื่นบาน น้อมไปในกุศล ควรเป็นที่แสวงธรรม บำเพ็ญเพียร

พอญาติโยมชาวบ้านเข้ามาถึงในวัด ก็ได้สัมผัสบรรยากาศที่สงบ ร่มรื่น นำชื่นชมเป็นรมณีย์ มีต้นไม้ออกบ้าง ไม้ผลบ้าง ไม้ใบบ้าง แผ่กิ่งก้านออกไปชวนให้แหงนมองผ่นพัก สบายสบายตา และให้ร่มเงา มีแสงแดดส่องสว่างสดใส ถ้าร้อนไป ก็ได้อาศัยเข้ายื่นผ่นนั่งพักให้หายหรือคลายร้อนลงไป ยิ่งได้สายลมโชยพัดรำพายมา ก็ยิ่งสดชื่นพึ้นกำลังวังชา

มองทางไหน ก็เห็นแต่ความสะอาด ไม่เพียงบนพื้นถนนบริเวณวัดที่ได้กวาดไว้ แต่อะไรๆ รอบตัวสะอาดไปทั่ว ทั้งอากาศที่สดโล่งสบาย ท้องฟ้าที่แจ่มใสไร้หมอกควัน ในแม่น้ำ สระ คลอง ลำธาร ก็มีน้ำสะอาดเย็นใส ได้เดินดูได้เคลื่อนไหวเปลี่ยนย้ายอิริยาบถไปท่ามกลางความปลอดโปร่ง โล่งเบา ทั้งกายและใจ

ความสดชื่น เบิกบาน สบาย ผ่อนคลาย สงบเบา ที่มาพร้อมกับความเจริญอินทรีย์ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นภาวะจิตที่เรียกว่าเป็นกุศลธรรม อันเป็นพื้นฐานที่จะนำหรือทำจิตให้พร้อมเพื่อการเจริญภาวนา ทั้งสมาธิ และต่อไปสู่ปัญญา

ยังได้เห็นได้พบปะพระสงฆ์ในวัด ห่มผ้าครองจีวรสะอาดเรียบร้อย มีอาการสำรวมอินทรีย์ ทั้งตา หู การเคลื่อนไหว อย่าง เยื้อง ยืน นั่ง เดิน และเอ่ยวาจา แสดงออกถึงการที่ได้ฝึกอบรมมาดี มีวินัย เจริญในศีล จิตใจสงบ มีความรู้ที่ได้เล่าเรียนพอจะเผื่อแผ่ธรรมแก่ทายกทายิกา นำเลื่อมใส ทั้งคนวัด คนถิ่น ผู้ช่วยงานวัด และบรรดาผู้มาวัด ก็เอื้อเพื่อเกื้อกูลร่วมมือกันด้วยดี โดยสามัคคี มีน้ำใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส ยิ่งทำให้เจริญศรัทธา

รวมทั้งหมดนี้ เป็นสภาพรมณีย์ ที่ทำให้ทั้งชาวถิ่นชนใน ทุกๆ คน และญาติโยม ประชาชนที่เดินทางมา พากันเจริญกุศล งอกงามในธรรมยิ่งขึ้นไป

สภาพรมณีย์ที่พึงปองของอินทรียสังวร อันสัมพันธ์เสริมกันกับการเจริญอินทรียดัง วานี้ ขอให้เน้นย้ำความสำคัญกันไว้ เมื่อวัดเป็นรมณีย์แล้ว แม้แต่พระจะออกเดินไป บิณฑบาตทุกเช้าในแต่ละวัน ก็สำรวมอินทรียได้ง่าย และตัวพระองค์ก็ทำวัดให้ยิ่งเป็นรมณีย์

แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม การสำรวมฝึกอินทรีย รู้จักใช้อินทรีย เจริญอินทรียนี้ เป็นข้อปฏิบัติตั้งแต่เริ่มแรกของการศึกษาในพระธรรมวินัย คือ พอดั่งตัวไว้มั่นคงในพระ ปาติโมกข์ ที่ท่านจัดให้ว่ามีศีลแล้ว ก็ก้าวหน้าสู่จิตตภาวนาหรือสมาธิ โดยมีอินทรียสังวร นี้เป็นห่วงเชื่อมข้อแรก ท่านจึงจัด*อินทรียสังวรศีล* เป็นศีลหมวดที่ ๒ ต่อจาก*ปาติโมกข์สังวรศีล*

อย่างที่ว่าแล้ว เมื่อวัดเป็นรมณีย์ ก็เกื้อหนุนการสำรวมและเจริญอินทรีย ช่วย น้อมนำจิตใจของทุกคน ทั้งพระเถระและคนวัด ทั้งญาติโยมประชาชนที่มาวัด ให้รู้สึกสดชื่น ผ่องใส เบิกบาน โล่งเบา ผ่อนคลาย สงบสบาย ง่ายที่จะเกิดปราโมทย์ จนถึงปัสสัทธิ และความสุข เป็นจิตกุศลนุ่มนวลเข้าในทางที่จะเป็นสมาธิ เจริญจิตตภาวนาได้ง่าย จึง ควรเอาใจใส่ทำวัดให้เป็นรมณีย์ ดังที่ได้ว่าข้างต้น

ขอให้นึกถึงชื่อของวัดเองด้วย เราใช้ชื่อไทยจนบางทีลืมนึกถึงชื่อเดิมจากคำบาลี แม้ ในภาษาบาลี วัดก็มีคำเรียกหลายอย่าง แต่เอาคำแท้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ “อาราม”

ให้ดูว่าเมื่อจะเกิดวัดขึ้นนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระมีวัดอยู่ ด้วยพระพุทธ ดำรัสว่า “อนุชานามิ ภิกขเว อาราม” (ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตอาราม, วินย.๔/๖๓๗/๗๑) และวัดแรก ก็คือ วัดเวฬุวัน ได้แก่ป่าไผ่ หรือสวนไผ่ อันเป็นพระราชอุทยาน ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวาย

ที่นี่ วัดที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษามากที่สุด และเป็นที่ตรัสพระสูตร ทรง แสดงพระธรรมเทศนามากที่สุดด้วย ก็คือวัดพระเชตะวัน วัดนี้จึงมีชื่อปรากฏใน พระไตรปิฎกมากที่สุด หรือบ่อยที่สุด คือพบเห็นได้ทั่วไปหมด

คำเรียกชื่อวัดพระเชตะวัน ในพระสูตรทั้งหลายในพระไตรปิฎก เหมือนกันหมด ว่า “เชตวัน อนาถปิณฑิกสุต อาราม” (ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี, ถ้าเป็น ประธานของประโยค ก็ว่า “เชตวัน อนาถปิณฑิกสุต อาราโม”) คำอื่นอย่าง เชตวันวิหาร หรือ เชตวันมหาวิหาร เป็นต้น ไม่มี (เป็นคำที่ใช้ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาลงมา)

(**กันเข้าใจผิด:** ในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย บางทีพบ “เชตวันวิหาร” หรือ “เชตวันมหาวิหาร” ให้ทราบว่าเป็นคำที่ท่านผู้แปลใส่เข้าไป โดยใช้ตามที่ท่านเคยชิน หรือท่านสะดวกในเวลานั้น; ที่ วินย.๗/๒๕๖/๑๑๑ มี “เชตวัน วิหาร” นี้ไม่ใช่เชตวันวิหาร แต่ท่านเล่าเรื่องว่า อนาถปิณฑิกคหบดีสร้างวิหารทั้งหลาย ในพระเชตะวัน; ในพระไตรปิฎกรุ่นอปทาน คือหลังพระสูตรแล้ว จึงเริ่มมีคำอย่าง “เวฬุวันมหาวิหาร”, ขุ.อป.๓๓๗/๔๐๕)

“วัน” คือ วนะ ได้แก่ ป่า หรือสวน และ “อาราม” ก็คือ สวน

แล้วก็ให้ทราบด้วยว่า คำว่า วัด คือ “อาราม” กับ “รมณีย์” นั้นมาจากรากศัพท์เดียวกัน คือ “รม” ซึ่งแปลว่า ชื่นชม, รื่นรมย์, ยินดี

นี่ก็เท่ากับบอกว่า ถ้าจะให้วัดมีความหมายตรงตามชื่อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ก็ต้องทำวัดให้เป็นอาราม (แปลตามรากศัพท์ว่า ที่ซึ่งทั้งพระและประชาชนพากันมาชื่นชมยินดี) โดยทำอารามให้สมเป็นรมณีย์ (ที่นำชื่นชมยินดี หรือที่รื่นรมย์) ให้ *อินทริย์* ได้มาเจอ *รมณีย์* แล้วก็ให้อินทริย์ได้อยู่กับรมณีย์เสมอตลอดไป

เป็นอันว่า ทั้งถ้อยคำ ทั้งเรื่องที่เป็นมาเดิม และหลักการทางธรรม สอดคล้องลงกันหมด

คำตรัสสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องการรับรู้ ดู ฟัง ลิ้ม ดม สัมผัส ด้วยอินทริย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้ โดยให้รู้จักใช้ มีสติคุมได้ ให้สังวร ให้ฝึกอินทริย์ รู้จักใช้อินทริย์ ให้เจริญพัฒนาอินทริย์ เรื่องอินทริย์สังวร อินทริยภาวนา มีกระจายอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎกมากมายอย่างยิ่ง

ในเมืองไทยก็มีร่องรอยพอให้เห็นว่า ธรรมข้ออินทริย์สังวรนี้เคยมีการใส่ใจปฏิบัติกันจริงจังจนกลมกลืนเข้าในวิถีชีวิตชนิดเคยชินเป็นไปเอง แต่กลับเป็นเรื่องที่เหมือนว่าในเมืองไทยปัจจุบันละเลยกันอย่างยิ่ง โดยคงจะค่อยๆ เลื่อนกลางจางหายไปโดยไม่รู้ตัว

ถึงเวลาที่ควรตื่นตัวตระหนัก หันไปเอาใจใส่ นำมาใช้ และศึกษาปฏิบัติกันให้เห็นผลจริงจัง พื้นวิถีชีวิตด้านดีที่เลื่อนกลางจางหายไปนั้น ให้นำประโยชน์ที่พึงได้กลับคืนมา

อันนี้เป็นหลักทั่วไปของการศึกษา การพัฒนาคน พัฒนาสังคม ไม่ใช่สำหรับพระเท่านั้น แต่พระพึงเป็นผู้ทำให้เห็นตัวอย่าง จึงควรตั้งใจกันว่า จะต้องทำวัดให้เป็น *รมณีย์* สมที่จะเป็นอาราม สงบงาม สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ร่มรื่น น่าชื่นชม ควรแก่ความเป็นที่แสวงธรรมบำเพ็ญเพียร ให้ได้ และนี่เป็นหลักการเบื้องต้นทีเดียว ที่จะชี้ว่า การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้ายังอยู่ดี และจะก้าวต่อไปได้อย่างน่าไว้วางใจหรือไม่

พร้อมกันนั้น พระสงฆ์และผู้นำชุมชนพึงยกหลักสำคัญที่ละเลยหลงลืมกันไปนี้ขึ้นมาชี้แนะชาวบ้าน ให้ดูแลรักษาทำบ้านเรือนชุมชนถิ่นของตนให้เป็นรมณีย์ โดยให้รู้ตระหนักว่า นี่เป็นการพัฒนาพื้นฐาน ที่จะรองรับการพัฒนาอย่างอื่นให้มีได้เป็นได้จริง

ต้องย้ำกันให้หนักแน่นว่า ถ้าจะให้การพัฒนาทุกอย่างยั่งยืน ก็ต้องพัฒนาสภาพรมณีย์นี้ไว้ให้อยู่เป็นฐาน พึงถือการทำความดีแวดล้อมให้เป็นรมณีย์นี้ เป็นหลักปฏิบัติสำคัญเคียงกับศีล ๕ ที่เป็นดังปาติโมกข์ของชาวบ้าน

สำหรับพระสงฆ์ เรื่องอารามยังไม่หมดแค่นี้ คือ พระสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีชีวิตอยู่กับอารามทั้งหมดเลยที่เดียวก็ว่าได้ ไม่เฉพาะอยู่ในอารามคือวัดที่เป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกทางกายฝ่ายวัตถุเท่านั้น แต่ให้ชีวิตด้านในคือการศึกษาปฏิบัติทั้งหมด ก็มีอารามด้วย เป็นอารามทางนามธรรม

บอกย่อยๆ ว่า เมื่ออยู่ในวัดอันเป็นอารามที่รุ่มร่ามน่าชื่นชมยินดีด้านนอกแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงให้พระมีที่อยู่ประจำด้านในอีก ๒ อาราม คือ *ปหานาราม* และ *ภาวนาราม*

ไขความนิดหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าตรัส อาราม ๒ คือ ภาวนาราม และปหานาราม ไว้ในหลักที่พระอริยะปฏิบัติสืบสายกันมา เรียกว่าอริยวงศ์ (เช่น ที.ปา.๑๑/๒๓๓/๒๓๖) ใจความว่า พระสงฆ์พึงสันโดษ ไม่มัวหมกมุ่นวุ่นวายอยู่กับเรื่องจิวร อาหาร และที่อยู่อาศัย แต่เอาเรื่องแรงเวลาไปอยู่ ไปไว้ ที่ *ปหานาราม* (ปหาน-อาราม) คือมีการกำจัดลดเลิกละอกุศล เป็นที่มาชื่นชมยินดี และที่ *ภาวนาราม* (ภาวนา-อาราม) คือมีการเพิ่มพูนพัฒนาเจริญกุศล เป็นที่มาชื่นชมยินดี มี ๒ อารามเท่านั้น ชีวิตพระสงฆ์ก็สมบูรณ์ รวมการศึกษาปฏิบัติอยู่ในนี้หมด

อาราม ๒ นี้ จะขยายกว้างออกไปเป็นชุดอาราม ๖ ก็ได้ มีตรัสไว้ แต่พูดมากก็มากมายแล้ว พอเท่านี้ก่อน

เขาเป็นว่า ท่านทั้งหลายเมื่อได้บวชแล้ว เข้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมของวัด ก็มาร่วมในการทำอารามให้เป็นรมณีย์ การปฏิบัติในการบวชเรียนก็จะเริ่มก้าวไปและปรากฏขึ้นมาทันที

ต่อไป *ศีลหมวดที่ ๓* ว่าด้วยเรื่องอาชีวะ เป็นธรรมดาว่า ทุกคนที่อยู่ในโลกต้องเลี้ยงชีวิต ต้องมีทางที่จะมีชีวิตเป็นอยู่ ให้อยู่รอด ให้อยู่ดี โดยต้องหาเลี้ยงชีพ หรือเรียกง่าย ๆ ว่าต้องหากิน การหาเลี้ยงชีพจึงเป็นเรื่องหลักเรื่องใหญ่ในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ เมื่อไม่จัดการให้ดี ก็เป็นที่มาสำคัญของความทุกข์ความเดือดร้อนและการแย่งชิงเบียดเบียนกัน แล้วก็มัวยุ่งนัวเนี่ย พาให้ก้าวต่อขึ้นไปในความดิ้นรนและการพัฒนาที่สูงขึ้นไปไม่ได้

ดังนั้น จึงต้องมีหลักปฏิบัติในเรื่องการหาเลี้ยงชีพนั้น ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน คือขั้นศีล โดยให้คนหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ไม่เบียดเบียนกัน เรียกว่ามีสัมมาอาชีวะ หรือเรียกให้สั้นว่าสัมมาชีพ แปลง่ายๆ ว่า เลี้ยงชีพชอบ หรือหาเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ถูกต้อง

สำหรับพระสงฆ์ ก็มีหลักปฏิบัติในเรื่องนี้ ที่มีลักษณะเฉพาะของตน จัดเป็นศีลหมวดหนึ่ง ชื่อว่า *อาชีวะปาริสุทธิศีล* แปลว่า ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ

สัมมาชีพของญาติโยมคฤหัสถ์ ไม่ใช่หวัชข้ออันจะพูดในที่นี้ แต่เมื่อเอ่ยพาดพิงแล้ว ก็เห็นว่าควรบอกไว้คร่าวๆ พอเห็นแนว

ในขั้นสามัญ หรือขั้นพื้นฐาน สัมมาชีพ ได้แก่ อาชีพที่สุจริต ไม่ก่อการเบียดเบียน อย่างน้อยไม่ผิดกฎหมาย (กฎหมายคุมได้แค่ภายนอก คุมจิตใจไม่ได้ เช่น อาจคิดหลบคิด เลี่ยง หาแง่ให้ตัวได้ แต่กฎหมายจึงไม่แน่มพอ จะเป็นศีลแท้จริง ต้องคุมถึงในใจ คือให้มี เจตนาสุจริต ไม่คิดทำอะไรที่ผิด คิดมุ่งไปแต่ว่าจะทำสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม เป็นประโยชน์)

หลักธรรมประกอบ เพื่อให้การหาเลี้ยงชีพได้ผลสมความหมาย-ความมุ่งหมาย คือ
 ชุดที่ ๑ ขยันหมั่นเพียรทำงานโดยไม่ประมาทและฉลาดคิดการด้วยปัญญา, รู้จัก
 เก็บรักษา, คบหากัลยาณมิตร, เลี้ยงชีวิตแต่พอดี ไม่ฟุ่มเฟือยไม่ฝืดเคือง; ข้อเน้นคือ **ต้อง
 ใ้ร้ายได้เห็นอรรถง่าย**

ชุดที่ ๒ จัดสรรทรัพย์ (วางแผนการเงิน หรือจัดทำงานประมาณ) ๔ ส่วน ว่าคร่าวๆ
 คือ ใช้จ่าย (เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัวพ่อแม่และคนที่ควรดูแลบำรุง ทำบุญบำเพ็ญประโยชน์)
 ๑ ส่วน เป็นทุนประกอบกิจการงาน ๒ ส่วน เก็บไว้เป็นประกันคราวจำเป็น ๑ ส่วน
 มีชุดย่อยชุดพิเศษเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อทรัพย์อีก ๒-๓ ชุด ต้องข้ามไปก่อน

ในขั้นต่อขั้นสู่จิตตปัญญาภาวนา ให้ได้ฝึกศึกษาพัฒนาจิตใจและปัญญาไปด้วย โดย

- ศึกษาให้มันแน่นถึงความหมายและความมุ่งหมายของงานอาชีพของตน จะเป็น
 ครูอาจารย์ แพทย์ ตำรวจ หรืออะไรๆ ก็รู้เข้าใจว่าอาชีพนั้นมีขึ้นมีไว้เพื่อประโยชน์
 ในการแก้ปัญหาสร้างสรรค์พัฒนาอย่างใดแก่ชีวิตและสังคม (คุณค่าแท้) และ
 พยายามทำให้ได้ผลอย่างนั้น (มีใช้มุ่งเอาแต่ผลได้แก่ตน ซึ่งที่จริงเป็นคุณค่าฟุ้งพลอย)
- พลังงานและกาลเวลาครึ่งค่อนหรือเกือบทั้งชีวิตของคนส่วนใหญ่ อยู่กับอาชีพะ
 คือการหาเลี้ยงชีพ เช่นทำงานวันละ ๘ ชั่วโมง (ยังไม่นับกิจที่เนื่องกับงานนั้นเช่นการ
 เดินทาง) ดังนั้น ถ้าจะเอาดีจากชีวิตนี้ให้ได้มากที่สุด ก็ใช้อาชีพะเป็นโอกาสและเป็น
 เวทีที่ฝึกศึกษาพัฒนาตน ซึ่งถ้าเข้าใจและตั้งใจ จะได้เต็มที่ เช่น ฝึกความสัมพันธ์
 ทางสังคมในการพูดจาสื่อสาร ฝึกกิริยามารยาท การช่วยเหลือร่วมมือ ฝึกจิตใจใน
 การพากเพียรทำงาน ขยัน อดทน ความมีน้ำใจ มีเมตตา ฝึกสติ-สมาธิ ฝึกความ
 ผ่อนคลาย ว่าง สดชื่น พัฒนาปัญญาตั้งแต่รู้เข้าใจงานของตน เท่าทัน
 สถานการณ์ ทักษะในการแก้ปัญหา การคิดริเริ่ม ปรับปรุง พัฒนา ฯลฯ
- ในข้อหลังข้างบน ด้านการพัฒนาจิตใจ ขอแยกออกมาอีกเป็นพิเศษ คือ การ
 พัฒนาความสุข จะต้องฝึกศึกษาให้มีความสุขพร้อมอยู่ในการทำงาน เพราะถ้าใน
 เวลาทำงานไม่มีความสุข ก็คือมีทุกข์ไปครึ่งค่อนชีวิตแล้ว ข้อนี้พึงฝึกให้ได้ แล้วการ
 ฝึกอื่นๆ ก็จะง่ายขึ้นด้วย

เรื่องอาชีพของคฤหัสถ์ญาติโยมว่าจะพุดน้อยๆ แต่ซักจะยาว ควรหยุดแค่นี้ก่อน

หันมาทางพระเถร การดำเนินชีวิตถูกต้องของพระสงฆ์ คือการทำหน้าที่ของพระ เป็นสัมมาอาชีพะอยู่เองในตัว เป็นการรักษารธรรมไว้ให้แกโลก เมื่อพระดำรงตนในธรรมในวินัย สั่งสอนให้ชาวโลกมีธรรม รักษาธรรมไว้ให้แกโลก ประชาชนรู้ว่าธรรมเป็นสิ่งจำเป็น ถ้าไม่มีธรรม ชีวิตก็อยู่ไม่ดี สังคมก็อยู่ไม่ได้ ก็จะต้องเกื้อหนุนแก่ผู้ที่รักษารธรรมไว้ให้แกสังคม ต้องรักษาพระไว้ให้อยู่คู่สังคม

เมื่อประชาชนรู้เข้าใจเห็นคุณของพระสงฆ์ ก็มีศรัทธา แล้วก็อุปัฏฐกบำรุง โดยถวายปัจจัยสี่ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ที่เห็นชัดประจำวันคือบิณฑบาตได้แก่อาหาร ของที่ถวายนั้น เป็นอันว่าถวายด้วยศรัทธา

ที่ว่าถวายด้วยศรัทธานั้น คือเขาถวายหรือจัดมาเลี้ยงเอง เช่น พระเดินไปเพื่อบิณฑบาต ก็เดินไปอย่างสำรวมอินทริย์ โดยมีอาการสงบ ญาติโยมรู้เข้าใจความต้องการ เมื่อมีศรัทธา หรือเห็นแก่พระศาสนา ปรารถนาจะช่วยดำรงธรรม ก็นำของบิณฑบาตมาถวาย พระไม่มีสิทธิ์ไปออกปากขอเขา

มีพุทธบัญญัติไว้ ถ้าภิกษุไม่อาพาธ ไม่เจ็บไข้ ไปบอกชาวบ้าน ขออาหารเพื่อตนฉัน ถ้าเขาไม่ใช่ญาติ หรือไม่ได้ปวารณาคือบอกเปิดโอกาสไว้ ต้องอาบัติ มีความผิด ขอจีวร ก็ทำนองเดียวกัน เว้นแต่หาย ถูกไฟไหม้ ถูกโจรลักไป เป็นต้น

รวมความว่า เมื่อญาติโยมชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธา โดยรู้เข้าใจเห็นคุณค่าประโยชน์ จึงบำรุงด้วยปัจจัยสี่ เช่น ถวายภัตตาหาร ในขอบเขตที่พระจะฉันจะใช้ได้ ก็พูดรวมๆ ว่า พระมีอาชีพะที่บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นศีลอีกหมวดหนึ่งของพระภิกษุ

นี่พูดกันคร่าวๆ ที่จริง มีพุทธบัญญัติมากมายเกี่ยวกับอาชีพะของพระสงฆ์ ที่จะให้ท่านสันโดษ ทำตัวให้ประชาชนเลี้ยงง่าย ไม่แสวงหาลาภในทางไม่สมควร ซึ่งอย่างแรงถือเป็นมิจฉาชีพ ให้พระสงฆ์เป็นอยู่ง่าย มุ่งบำเพ็ญกิจหน้าที่ของตนในการเจริญไตรสิกขา และเผยแผ่ธรรมให้คนศึกษาพัฒนาในกุศลเพื่อประโยชน์สุขของตัวประชาชนเอง

มีพุทธพจน์ตรัสสอนพระไว้ ให้ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางหมู่มนุษย์ในโลกนี้ เหมือนอย่างแมลงผึ้ง แมลงผึ้งนั้น ชยัน บินไปตามดอกไม้ ไปเก็บน้ำหวานและเกสรดอกไม้

ท่านสอนคิดว่า ผีนั้นไปเก็บเอาน้ำหวาน โดยไม่ทำดอกไม้ให้ชอกช้ำ แมแต่ผีและกลิ้งก็ไม่เสียหาย ชื่อนี้ฉันใด พระภิกษุก็พึงเที่ยวไปในหมู่มนุษย์โลกฉันนั้น คือเป็นอยู่จาริกไปในโลก โดยไม่ทำให้ประชาชนชอกช้ำ ไม่ว่าจะด้านวัตถุ ทรัพย์สินเงินทอง หรือด้านจิตใจ เริ่มแต่ศรัทธา แต่ไปบำรุงชีวิตจิตใจของเขา ให้เจริญธรรมพัฒนากุศลมีความสุขยิ่งขึ้นไป

นี่คือเหมือนกับแมลงผึ้งที่ไปเอาน้ำหวาน แต่กลายเป็นการไปช่วยให้ดอกไม้เจริญงอกงามแพร่พันธุ์ยิ่งขึ้นไปอีก ตามพุทธพจน์ในพระคานานั้น มุนีคือพระสงฆ์ที่ดีนี้ ก็อยู่ในโลกเหมือนอย่างนั้น ท่านทำตนให้เขาได้ง่าย มีชีวิตที่ขึ้นต่อวัตถุน้อย เอาวัตถุมาเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการศึกษาสั่งสอนธรรม ก็เลยนำประชาชนให้ยิ่งเจริญพัฒนา

เป็นอันว่า พระสงฆ์ที่ดี มีอาชีพะบริสุทธฺิ โดยเป็นผู้ที่เรียบง่าย บริโภคปัจจัยสี่ที่เขาถวายด้วยศรัทธา ไม่แสวงหาลาภในทางที่ไม่ควร ดำรงตนในการทำหน้าที่เจริญไตรสิกขา และสั่งสอนธรรม ทั้งให้ตนเองงอกงามในธรรมวินัย และให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ในศิลปะข้อนี้ จุดสำคัญอยู่ที่ว่า ปัจจัยสี่อันเป็นลาภที่จะเสพบริโภคนั้น พระได้มาอย่างไร ดังนั้น การแสวงหาปัจจัยสี่ หรือการแสวงหาลาภ จึงเป็นตัวตัดสินว่า อาชีพะของพระนั้นบริสุทธิ์หรือไม่ ท่านจึงให้หลักว่า อาชีพะบริสุทธิ์ศิลปะนี้ เป็นศิลปะที่ดูความบริสุทธิ์ด้วยการแสวงหา (ภาษาพระเรียกว่า ปริเยญฺสูสุทฺธิ)

ยิ่งกว่านั้น แม้จะได้ปัจจัยสี่มาด้วยดีโดยถูกต้องแล้ว สุจริตและบริสุทธิ์ไปขั้นหนึ่งแล้ว ก็ยังไม่จบ เมื่อได้ปัจจัยสี่มาแล้ว พอจะเสพบริโภค พระสงฆ์จะต้องฉันต้องใช้ปัจจัยสี่เหล่านั้น ด้วยปัญญาพิจารณาให้เกิดประโยชน์ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของการเสพบริโภคปัจจัยสี่อย่างนั้นๆ อีกด้วย จึงยังมีศิลปะอีกหมวดหนึ่งต่อไป

ที่นี้ ก็ผ่านต่อมาถึงศิลปะหมวดที่ ๔ แต่ได้พูดเรื่องของศิลปะหมวดก่อนๆ ไปยืดยาวมาก ถึงตอนนี้ ต้องรวบรัดพูดพอได้เค้า แม้จะเป็นเรื่องสำคัญมากในการศึกษา

ศิลปะหมวดที่ ๔ เป็นการฝึกให้รู้จักสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในด้านการกินอยู่เสพบริโภคใช้สอยสิ่งของเครื่องใช้ พูดอย่างภาษาพระว่า การเสพปัจจัย ๔ ตั้งแต่กินอาหารใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ให้กินเป็น บริโภคเป็น กินพอดี บริโภคพอดี ที่จะได้ผลดีตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของการเสพบริโภคสิ่งนั้นๆ

บางที พวกเราสมัยนี้หลายคนก็มองว่า คนไทยสมัยก่อน โดยเฉพาะในชนบทหรือบ้านนอก ห่างไกลการศึกษา คงไม่ค่อยรู้อะไร ทำอะไรไม่ถูก นี่ก็อาจจะจริงอยู่บ้าง แต่มองอีกที ในหลายอย่าง คนโบราณเหล่านั้น ก็ทำอะไรได้ถูกต้องดีกว่าคนสมัยนี้ไม่น้อย

คนสมัยก่อนนั้น ถึงจะห่างไกลแหล่งความรู้ แต่พิธีกรรมและกิจกรรมมากมายที่สืบทอดมาเป็นประเพณี แม้หลายอย่างจะเหลือแค่รูปแบบ แต่นั่นก็เป็นวิธีการที่จะโดยรู้ตัวก็ตาม ไม่รู้ตัวก็ตาม ได้ช่วยให้ชาวบ้านสมัยก่อนนั้น ปฏิบัติตามหลักพระศาสนามาได้ โดยหลายแห่งก็ได้เป็นอย่างดี

ที่เวลานั้น อย่างน้อยก็เหลือเค้ารูปไว้ให้คนรุ่นหลังนี้ บางคนที่คิดเอาจริง มีโอกาสยกหรือจับขึ้นมาหรือพื้นหรือชำระสะสาง ถ้ารูปแบบและประเพณีไม่มีนั้นเสีย อาจจะมีหมดทั้งของจริง และหมดทั้งโอกาสที่จะฟื้นขึ้นมา

ศีลหมวดต่างๆ นี้ เป็นรูปร่างของพระสงฆ์ที่ปรากฏแก่ชาวบ้าน หรือทำให้สังคมรู้จักว่าเป็นพระสงฆ์ เรื่องนี้คนสมัยก่อน ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ ก็มีรูปแบบและประเพณีที่เขาบอกสืบกันมา ไม่ว่าจะคนที่รู้เข้าใจสาระดี หรือคนที่ไม่รู้เข้าใจก็ตาม ต่างก็เอาจริงเอาจัง ถือเป็นสิ่งสำคัญหรือสำคัญอย่างยิ่ง

ศีลหมวดที่ ๔ ที่กำลังจะพูด ก็เป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ สมัยก่อนโน้น ในแต่ละปีบ้านไหนมีบุตรที่อายุครบบวช พอหมดหน้าตา เดือนสี่เดือนห้า บิดามารดาก็พาบุตรคนนั้น ถีอดอกไม้ธูปเทียนไปวัด นำไปกราบหลวงพ่อบอกฝากลูกให้อยู่วัดเพื่อเตรียมตัวบวช

พอมาอยู่วัด กว่าจะได้บวช รออีกเป็นเดือนๆ ระหว่างนั้น ก็พร้อมกับหมู่พวกที่จะบวชในรุ่นที่จะจำพรรษานั้น ทำกิจวัตรต่างๆ ฝึกหัดกิริยามารยาท โดยเฉพาะท่องคานานาค และบทสวดมนต์ เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ตามพระเถรไปทำวัตรสวดมนต์ ฟังคำสอนของหลวงพ่อบอกสอนกลางคืน บางทีก็ผลัดกันที่ละหลายๆ คน ไปบิณฑบาตหลวงพ่อบอกได้ ฟังท่านเล่าเรื่องเก่าๆ และพวกนิทาน รวมทั้งแนะนำสั่งสอนไปตามสมควร

ในบรรดาบทสวดมนต์นั้น ที่เน้นมากอย่างหนึ่ง คือ บท “ปฏิสังขยา-โย” หรือบทพิจารณาปัจฉยสี่ คือ คำพิจารณาที่จะใช้สอยเสพบริโภคปัจฉยสี่นั้นๆ แต่ละอย่าง โดยให้รู้เข้าใจและกินใจให้ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริง จึงมี ๔ บท สำหรับปัจฉยสี่แต่ละอย่าง และเพราะคำพิจารณาทั้งสี่บทนั้น ขึ้นต้นว่า “ปฏิสังขยา โยนิโส...” ก็เลยเรียกกันง่ายๆ ตามสะดวกปากว่า “ปฏิสังขยา-โย”

หลวงพ่อบอก รวมทั้งพระเก่า ก็บอกเน้นแก่คนเตรียมบวช และแก่พระใหม่ว่า ก่อนจะฉันจะใช้ปัจฉยสี่ ต้องพิจารณาก่อนตามบทพิจารณาที่ให้ท่องไว้เวลานั้น แต่บางที หรือไม่น้อยหรือแม้แต่ส่วนมาก ก็สวดหรือว่าบทบาลีที่ท่องไว้เวลานั้น ว่าไปตามถ้อยคำโดยไม่ได้คิดพิจารณาหรือนึกถึงความหมายอะไร ก็เลยเป็นแค่รูปแบบ (แต่ก็ก็ยังมีเครื่องช่วยเตือนสติรออยู่ในตัว ที่บางทีอาจจะให้นึกขึ้นมาได้ หรือที่คนอื่นจะปลุกให้ได้ ดีกว่าไม่มีอะไรเลย)

บรรดาบทพิจารณาทั้ง ๔ คือ พิจารณาการเสพกินใจ *จิวร-เครื่องนุ่งห่ม* *บิณฑบาต-อาหาร* *เสนาสนะ-ที่อยู่อาศัย* และ *ภคัส-หญิงกยา* นั้น แน่นนอนว่า บทที่เด่นที่สุดก็คือบทพิจารณาบิณฑบาต-อาหาร เพราะปรากฏเด่นชัด มีกำหนดเวลาจำเพาะ และมักจะเป็นกิจที่รวมพร้อมกัน คือฉันพร้อมกันทุกรูปในหอนั้น

ที่นี่ พอจะเริ่มฉัน ตามที่สอนกันมาว่าให้พิจารณาก่อนจึงฉัน ตามบทที่ท่องไว้ นั้น บางวัดก็อาจจะให้สวดพร้อมกันก่อน จบแล้วทุกรูปก็ฉันของตนๆ แต่ในวัดส่วนมากก็ ปล่อยให้แต่ละองค์ว่าในใจ พอจะฉัน พระก็นั่งนิ่งเงียบกัน เพราะท่านกำลังสวดหรือว่าบท พิจารณานั้นอยู่ในใจ สักครูก็เริ่มฉัน

ตอนที่พระสวดหรือว่าบทพิจารณานิ่งกันอยู่นั้น บางทีก็กลายเป็นการทำตามๆ กันไป โดยไม่มีการบอกเล่าอธิบาย ไปๆ มาๆ ชาวบ้าน หรือแม้แต่ตัวพระองค์ที่ไม่รู้ไม่ เข้าใจความหมายและเหตุผล ก็เลยคิดกันและบอกกันว่า พระเสกข้าว (ก่อนฉัน) นี่คือ เหลือแค่เป็นรูปแบบ เป็นพิธี แล้วก็ประเพณีที่มีแต่รูปแบบ

นอกจากนี้ หลวงพ่อเอง และญาติโยมเก่าๆ บางทีก็คอยเตือนพระ โดยเฉพาะกะ พระใหม่คล้ายจะขู่ บอกว่า จะฉันข้าว ต้องพิจารณาก่อนนะ หรือต้องปฏิบัติสังฆา-โย ก่อน บางคนอาจจะบอกว่าต้องเสกข้าวก่อนนะ มิฉะนั้นจะเป็นหนี้ชาวบ้านเขา ตายไปแล้ว (ถึง มรณภาพไปแล้ว) จะไปเกิดเป็นกระป๋องให้เขาใช้ไถนา

สำหรับหลวงพ่อก่อน ท่านอาจจะพูดเป็นเชิงสัญลักษณ์ เมื่อได้มีโอกาส ก็จะอธิบาย ความหมายให้ฟัง แต่บางคนก็พูดไปตามที่เชื่อกันมา หรือพูดตามกันไป เป็นการเตือนไว้ หรือขู่ โดยไม่รู้ว่าทำไมจะต้องเป็นอย่างนั้น แต่ไม่ว่าจะพูดโดยรู้หรือไม่ หรือด้วยเชื่อด้วย เข้าใจอย่างไร ตามปกติ ก็คือพูดด้วยความหวังดี ทั้งต่อพระใหม่ และต่อพระพุทธศาสนา

บอกว่าจะพูดรวบรัด แต่นี่ยาวอีกแล้ว เอละ ก็พอเป็นเค้า ให้เห็นแนวทาง เป็นเงื่อนไข ปมที่ช่วยให้เราได้มาจับจุดหรือใส่ใจที่จะฟื้นความรู้ความเข้าใจ ให้รู้ถึงหลักที่เป็นตัวจริง และเรื่องที่ถือที่เชื่อที่พูดต่อกันมานั้น ก็ไม่ต้องอธิบาย เดียวรู้หลักแล้ว ก็คงมองออกเองว่า เรื่องมากับชาวบ้านดังที่วานันได้ได้อย่างไร และมีความหมายที่แท้จริงคืออะไร

ได้ฟังคำอธิบายความหมายของศีลหมวดที่ ๔ นี้อย่างคร่าวๆ ตอนเริ่มต้นแล้ว ทีนี้ ก็มาดูคำแปลบทพิจารณาปัจจัยข้อที่ ๒ หรือปฏิบัติสังฆา-โย ข้อบิณฑบาต คือพิจารณาในการ ที่จะฉันอาหาร ดังต่อไปนี้

“ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วโดยแบบคาย (คือพิจารณาโดยใช้ปัญญาไตร่ตรอง อดีแล้ว คำนี้ถึงเหตุผลแล้ว) จึงฉันอาหารบิณฑบาต (โดยรู้ตระหนักรู้ว่า)

- มิใช่เพื่อจะสนุกสนาน เพื่อเห็นแก่เอร็ดอร่อยหลงมัวเมา เพื่อโอ้อ้อโก้
- แต่นั่น เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ ให้ชีวิตดำเนินไป
- เพื่อระงับความหิว หรือการขาดอาหาร อันเป็นภาวะบีบคั้นเบียดเบียนร่างกาย
- เพื่ออนุเคราะห์พระพรหมจรรย์ (เพื่อเกื้อหนุนชีวิตที่ดำรงอันประเสริฐ คือการ ดำเนินอริยมรรค เพื่อมีกำลังเจริญไตรสิกขา เกื้อหนุนการฝึกฝนพัฒนาชีวิต)

โดยการ (รับประทานด้วยพิจารณา) อย่างนี้ เราจะระงับเวทนาเก่า (แก้ความทุกข์ร้อนกระวนกระวายเนื่องจากความหิวได้) กับทั้งจะไม่ให้เกิดเวทนาใหม่ (เช่น ไม่อึดอัด ท้องเสีย เป็นต้น เนื่องจากรับประทานมากเกินไป หรือกินของไม่ดีมีพิษ)

- และเราก็จะมีชีวิตดำเนินไปได้
- พร้อมทั้งจะเป็นการบริโภคที่บริสุทธิ์ ไม่มีโทษ ปราศจากข้อเสียหาย
- แล้วก็เป็นอยู่ผาสุกด้วย”

นี่ยกมาให้ดูเฉพาะข้อ ๒ ข้อเดียว ส่วนอีก ๓ ข้อ ๓ ปัจจัย คือ ผ้าจีวร ที่อยู่อาศัย และยาแก้โรค ไม่ต้องยกมา เพราะจะยืดยาว เมื่อพูดกันในข้อนี้เป็นตัวอย่างเข้าใจดีแล้ว ก็ถึงกันหมด แล้วอีก ๓ ข้อ ก็หาเวลาไปอ่านเอง

ในข้อ ๒ นี้ ยกคำพูดส่วนสำคัญข้างต้นมาวางเทียบและทวนอีกที่ว่า “ศีลหมวดที่ ๓ นี้ เป็นการฝึกให้รู้จักสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในด้านการกินอยู่...เสพปัจจัย ๔...ให้กินเป็น กินพอดี ที่จะได้ผลดีตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของการเสพบริโภคสิ่งนั้นๆ”

เมื่อเทียบกับคำพิจารณาที่แปลไว้ตรงนี้ จะเห็นว่าได้ความตรงกัน ดังนั้น เพื่อรวบรัดอย่างที่ว่าแล้ว จึงไม่ต้องอธิบายยืดยาว แต่แสดงสาระสำคัญเป็นจุดกำหนดไว้ดังนี้

ศีลหมวดที่ ๔ นี้ เรียกว่า **ปัจจัยสันนิสิตศีล** (ศีลเนื่องด้วยปัจจัย ๔) หรือ ปัจจัย-ปฏิเสวนศีล (ศีลในการเสพปัจจัย ๔) ในที่นี้ ยกการเสพปัจจัยที่ ๒ คืออาหาร เป็นตัวอย่าง

- เป็นการบริโภคด้วยปัญญา โดยพิจารณาเข้าใจความมุ่งหมายที่แท้จริงของการกินเสพบริโภคใช้สอยนั้น เช่นตอบได้ว่ากินเพื่ออะไร และบริโภคให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายนั้น เรียกได้ว่ากินเป็น บริโภคเป็น
- รู้จักประมาณในการบริโภค โดยสืบเนื่องและประสานกับข้อแรก ก็รู้ขอบเขตและปริมาณว่า กินแค่ไหนเท่าใดจึงจะได้ผลตามความมุ่งหมายที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาแล้วนั้น จึงกินพอดี บริโภคพอดี ดังที่ท่านย้ำเสมอให้มี*โภชนมัตตัญญูตา* ถึงกับบางที่ใช้คำนี้แทนปัจจัยสันนิสิตศีลเลยทีเดียว ก็คือมีศีลในการบริโภคนั่นเอง
- เป็นการกินเสพบริโภคเพื่อสนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิต ให้ได้คุณค่าแท้ที่จะเกิดผลดีตรงตามความมุ่งหมายอย่างที่ว่าแล้วข้างต้น เช่นกินเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อจะสนองความต้องการของตัวตนของคน ซึ่งกลายเป็นการบริโภคด้วยโมหะและตัณหา ที่จะลุ่มหลงมัวเมา มุ่งเอาแค่ว่าให้หรรดูเท่ อวดโอ่แข่งข่มกัน หรือติดอยู่แค่จะเอาเอร็ดอร่อย เป็นต้น ที่เป็นเพียงคุณค่าหลอกๆ เทียมๆ ซึ่งกลายเป็นทำให้เกิดโทษ เช่น ยิ่งกินดี ยิ่งมีโรคเยาะ

- สืบเนื่องจากการสนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิตนั้น ก็ย้าต่อไปว่า กิณใช้เสพบริโภคเพื่ออนุเคราะห์พรหมจริยะ คือเกื้อหนุนชีวิตที่ดีและการพัฒนาชีวิตยิ่งขึ้นไป เป็นความหมายที่กว้าง จะว่าครอบคลุมก็ได้ คือสืบต่อจากกิณเพื่อให้ชีวิตเป็นไปได้ ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี ซึ่งก็คือเกิดประโยชน์พื้นฐานแล้ว ก็เอาร่างกายไปใช้ประโยชน์ต่ออีก โดยไปศึกษาเล่าเรียน ทำความดีงามต่างๆ พุดรวมๆ ว่า กิณเพื่อเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม แล้วก็อยู่ผาสุกด้วย
- พร้อมกับที่ให้เกิดอุลเกิดประโยชน์ ก็ไม่ให้เกิดโทษ ตั้งต้นแต่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่ก่อปัญหาแก่ชีวิตร่างกาย เช่น กิณแล้วเกิดโรคเสียสุขภาพ ใช้จ่ายเกินตัวจนขาดสน แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสังคม เช่น แย่งชิง เอาเปรียบ แสวงหาในทางทุจริตเนื่องจากฟุ้งเฟ้อ ไม่ก่อโทษภัย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ด้วยการกินไม่เป็น กินเกินพอดี จนขยะมลภาวะ มากล้นรวดเร็ว กำจัดชำระไม่ไหวไม่ทัน

ในที่สุด ตัวแท้ตัวจริงของศีลหมวดที่ ๔ นี้ ก็อยู่ที่การบริโภคด้วยปัญญา คือจะกินใช้เสพบริโภคอะไร แคไหน ก็พิจารณาให้รู้เข้าใจความมุ่งหมายที่จะได้คุณค่าแท้ที่สนองความต้องการของชีวิต ท่านจึงว่าเป็นศีลที่บริสุทธิ์ด้วยการพิจารณา (ปัจเจกขณสุทธิ)

สำหรับพระนั้น ศีลข้อนี้ท่านเน้นเป็นสำคัญ เพราะชีวิตของพระอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวายเป็นศรัทธา ถ้าพระเณรฉันโดยไม่ได้พิจารณาอย่างที่ว่ามา หากฉันโดยลุ่มหลงติดรสอาหาร ไม่รู้จักประมาณ ไม่ฉันเพื่อเกื้อหนุนการเจริญไตรสิกขา ถือว่าฉันโดยขาดปัญญา เป็นโทษของตัณหา พระพุทธเจ้าตรัสว่าบริโภคอย่างเป็นหนี้ หรือฉันติดหนี้ (ฉินบริโภค) ชาวบ้านจึงได้เตือนพระใหม่อย่างที่เล่าข้างต้น

ในแง่หนึ่ง ศีลหมวดที่ ๔ นี้ก็เป็นเรื่องของการใช้อินทรีย์ด้วย ดังที่ว่า การเห็นแก่ความรู้สึกต่อ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสกาย ที่รับรู้เข้ามาทางอินทรีย์ทั้งหลายนี้แหละ ที่ทำให้คนผู้ตกไปได้อำนาจของตัณหา หลงเพลินมัวเมา สติหลุด ปัญญาหาย พลาดจากการกินเสพบริโภคด้วยปัญญา และจึงไม่รู้จักรประมาณในการบริโภค แล้วก่อปัญหาจากการกินเสพบริโภคต่างๆ นานา เนื่องจากติดหลงรสอาหาร เป็นต้น แต่อันนี้เป็นการใช้อินทรีย์จำเพาะเรื่องที่ใหญ่มาก กับทั้งมีวิธีปฏิบัติพิเศษ ก็เลยแยกออกมาเป็นอีกหมวดหนึ่งต่างหาก

อีกประการหนึ่ง ตามที่ว่านั้น เมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับอินทรีย์ต่อเนื่องมา ศีลนี้ก็ น่าจะจัดเป็นหมวดที่ ๓ ต่อจากการสำรวมอินทรีย์ แต่นี่ท่านจัดเป็นหมวดสุดท้าย คือหมวดที่ ๔ โดยไปต่อหลังศีลหมวดที่เกี่ยวกับการเลี้ยงชีพ ทั้งนี้ก็โดยเหตุผลซึ่งเห็นได้ไม่ยาก คือมองตามปกติว่า หาเลี้ยงชีพได้มาแล้ว จึงกินใช้เสพบริโภค

เป็นอันจบศีล ๔ หมวด ซึ่งมีชื่อรวมว่า ปาฏิโมกข์ศีล ๔ เรียงดูให้ครบที่นี้ คือ

๑. ปาติโมกข์สังวรศีล ศีลคือการสำรวมในปาติโมกข์
(คฤหัสถ์เมื่อไม่จัดตั้งชุมชนจำเพาะให้ชัด ฟังถือศีล ๕ ดังปาติโมกข์)
๒. อินทริยสังวรศีล ศีลคือการสำรวมอินทริย์, ศีลข้อรู้จักใช้อินทริย์
๓. อาชีวะปาฏิโมกข์ศีล ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ
๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล ศีลเนื่องด้วยปัจจัย ๔

รวมศีลทั้งหมดเป็น ๔ ประเภท นี้คือแดนที่เราติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ทั้งสี่แวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม

ศีลทั้งหมดนี้ เราไม่ค่อยรู้จักกัน เรามักรู้จักแต่ศีล ๕ ส่วนศีลในการบริโภคอาหาร ศีลในการดูฟังทีวี นี้ไม่มี เพราะฉะนั้น ก็ไม่รู้เข้าใจว่า ถ้าดูทีวี เมื่อดูไม่เป็น ก็เสียศีล ถ้าดูเป็น ก็มีศีล จึงต้องถามว่า ดูทีวีแล้ว ได้ความรู้ ได้คติ ได้ประโยชน์ไหม

เพราะฉะนั้น จะต้องฝึกกันตั้งแต่ในบ้าน เวลานี้ น่าเสียดายที่ใช้เทคโนโลยีกันไม่ค่อยเป็น ดูทีวีก็ไม่เป็น ใช้สื่อต่างๆ ไปทางลุ่มหลงมัวเมา เสียศีลกันมาก

ถ้าเด็กมีศีลอย่างที่ว่ามานี้ ประเทศไทยเจริญพัฒนาแน่นอน ส่วนพระนั้นแน่อยู่แล้ว ท่านเน้นศีลจริงจังมาก

เป็นอันว่า ศีล ๔ หมวดนี้ เป็นชีวิตแดนที่หนึ่ง แดนนี้ใหญ่มาก มิใช่แค่กิริยามารยาท และความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในสังคม ต้องฝึกต้องศึกษากันจริงจัง

ในนี้ก็มุ่งฝึกพระสงฆ์ไว้เป็นตัวอย่าง ให้เห็นว่าทำอย่างไรคนจะอยู่กันดี ให้สังคมนี้สงบเรียบร้อย มีระเบียบ มีความสวยงามประณีต ผู้คนตั้งอยู่ในความสุจริต มีเศรษฐกิจที่ไม่เปียดเปียน เคารพวินัยกฎกติกา พร้อมด้วยเมตริ ได้สัมผัสสภาพรมณีย์ทุกที่ทุกเวลา

แดนที่ ๒ ที่ ๓ พัฒนาลึกเข้าไปข้างใน เรื่องใหญ่ พุดแค่นำเรื่องไว้

ได้พุดเรื่องศีลมาเสียดยาว เพราะเป็นเรื่องขั้นเบื้องต้น ที่ท่านถือเป็นสำคัญในฐานะที่เป็นพื้น เป็นฐาน เป็นที่เหยียบยัน เป็นที่ตั้งตัว เมื่อตั้งตัวได้มั่นคงแล้ว จะทำอะไร หรือจะก้าวต่อไปข้างหน้า ก็มั่นใจว่าจะหนักแน่นได้แก่นได้เนื้อ แล้วก็ไปด้วยดี

ศีล ๔ หมวดนี้ เป็นชีวิตแดนที่หนึ่ง อยู่กับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ข้าวของ เงินทอง ของกินของใช้ วัสดุอุปกรณ์ และเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่ในครอบครัวจนทั่วทั้งสังคม หรือตั้งแต่ในวัดจนทั่วทั้งสังฆะ เป็นเรื่องพื้น เป็นเรื่องฐาน เราต้องผ่าน ต้องพบ ต้องเกี่ยวข้อง ต้องอาศัย อยู่รอบตัว และตอนนี้ เรากำลังจะเริ่มต้น ก็จึงว่ากันในเรื่องนี้ให้ชัดมากสักหน่อย

ส่วนอีก ๒ แดนต่อไป คือ จิตใจ และปัญญา เป็นเรื่องนามธรรม อยู่ข้างใน เป็นเรื่องใหญ่มาก เป็นตัวแท้ตัวจริง ที่เราจะเข้าวัดให้ใกล้พระพุทธเจ้ายิ่งขึ้นไปอีก เพื่อจะได้ฝึกได้ศึกษากันจริงจึงพัฒนาให้เต็มที่ แต่ตอนนี้เราอยู่ที่หน้าด่าน เดียวบวชผ่านเข้าไปแล้ว จึงค่อยว่ากัน ตอนนี้ เหมือนปฐมนิเทศไว้ เป็นการเตรียมตัวในเรื่องพื้นฐาน

อย่างไรก็ดี ว่าที่จริงนั้น ในแดนศีล ที่เป็นเรื่องเบื้องต้นพื้นฐานนี้แหละ ตอนที่เราจะตั้งตัวให้มั่น เราก็ได้เริ่มจัดการข้างในตัวไปด้วย คือ ตอนฝึกข้างนอกนั้น ข้างในก็ฝึกไปด้วย ถึงจะไม่รู้ตัว ก็ได้พัฒนาไปแล้วไม่น้อยเลย

ที่นี่ ก็จะพูดถึงการศึกษาในไตรสิกขาต่อไป ว่าด้วยแดนจิตใจ ที่เป็นเรื่องของสมาธิ และแดนความรู้เข้าใจ รู้แจ้ง รู้จริง ที่เป็นเรื่องของปัญญา เป็นการนำเรื่องไว้ พอให้ได้เห็นแนว

แดนที่ ๒ จิตใจ เรื่องของสมาธิ

เบื้องหลังแดนของการแสดงออกติดต่อกับสัมพันธ์กับภายนอก ด้วยการรับรู้ดูฟังเป็นต้น และมีพฤติกรรมต่างๆ ดังได้ว่ามาแล้วนี้ ก็คือ จิตใจ

พอรับรู้ผ่านแดนที่ ๑ เข้ามาแล้ว ในใจก็มีความรู้สึกเชิงรับ เช่นว่า สบายใจหรือไม่สบายใจ ถูกใจหรือไม่ถูกใจ จากนั้นก็มีความรู้สึกเชิงตอบสนอง เช่นว่า ชอบใจหรือไม่ชอบใจ อยากจะได้ อยากจะเอา หรืออยากจะทำอะไรไป อยากจะทำลาย

จากนั้นก็ก้าวต่อไปสู่การคิด เช่นว่า จะทำอย่างไรให้ได้ จะทำอย่างไรให้พ้นมันไป หรือทำลายมันเสีย แล้วก็อาจจะต่อไปสู่การพูด และหรือการลงมือทำ

ที่นี่ พูดกว้างๆ ว่า เราจะทำอะไร จะดูอะไร จะฟังอะไร จะใช้ปากพูดอะไร จะใช้มือทำอะไร จะบริโภคอะไร ต้องมีความตั้งใจ (เจตนา) ความตั้งใจนี้ อยู่ในแดนของจิตใจ

ลึกลงไปอีก เราจะตั้งใจอย่างไร ก็ขึ้นต่อแรงจูงใจ ที่เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล ซึ่งชักนำผลักดันอยู่ข้างหลัง ถ้ามีแรงจูงใจชั่วร้าย เช่น มีความโลภ มีความโกรธ มีความริษยา อาฆาต ก็ตั้งใจไปทางหนึ่ง ถ้ามีแรงจูงใจดี เช่น มีเมตตากรุณา มีศรัทธา มีคุณธรรมความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ตั้งใจไปอีกทางหนึ่ง

พร้อมกันนี้ จิตใจยังมีเรื่องของความอ่อนแอ และความสามารถ เช่น ความเกียจคร้าน หรือเพียรพยายาม ความหดหู่ระย่อท้อแท้ หรือความเข้มแข็ง ความอดทน ความมีใจสู้ ความมีใจเลือนลอย หรือความมีสติทัน ตื่นตัว ยับยั้ง ควบคุมตัวเองได้ ความฟุ้งซ่าน กระวนกระวาย หรือความมีสมาธิ จิตใจสงบ ตั้งมั่น แน่วแน่ นี่ก็เรื่องของแดนจิตใจทั้งนั้น

นอกจากนั้น ก็ยังมีเรื่องของสุขและทุกข์ เช่นว่า มีจิตใจขุ่นมัว หม่นหมอง เหนงาหงอย ละห้อยละเหี่ย เศร้าซึ้ง ลึนหวัง โหยหา ห่อเหี่ยว แห้งฤทัย ใจผาก ซอกซ้า ร้าวระทม ตรมตรอม หรือเอิบอ้อม สดชื่น ปรีดา ร่าเริง ฉ่ำชื่น เบิกบาน ผ่องใส ปลอดภัย ปลอดภัย โลงเบา

ทั้งหมดที่ว่ามานี้ เป็นเรื่องในแดนของจิตใจ ที่สมาธิเป็นเจ้าใหญ่ ซึ่งจะจัดปรับ แก้ไข ทำใจให้ดีได้ทั้งนั้น

เป็นอันเห็นได้ว่า แดนจิตใจเป็นเรื่องใหญ่สำคัญมาก แม้เมื่อเรามาสัมพันธ์กับ โลกภายนอกในแดนแรกนั้น ถ้าจิตใจไม่ดี ก็สัมพันธ์ไม่ดี เช่น ทำให้เกิดการเบียดเบียน ถ้าจิตใจดี เช่นตั้งใจดี ก็สัมพันธ์ได้ดี มีการช่วยเหลือร่วมมือกัน หรือทำบรกรรมภาศาให้เป็น รมณีย์ เป็นต้น

ในทางกลับกัน เมื่อสัมพันธ์กับภายนอกดี ก็นำจิตใจให้พลอยดีไปด้วย เช่น ถ้า ได้พบได้เห็นหรืออยู่ในที่สะอาดเรียบร้อยงดงามเป็นรมณีย์ หรือรู้จักดูรู้จักฟังสิ่งที่ดี ก็ เกิดผลแก่จิตใจในทางที่ดี เช่นมีความสดชื่นเบิกบาน ชวนให้คิดการที่ดีๆ

รวมแล้วก็เป็นปัจจัยแก่กันและกัน จิตใจก็เป็นปัจจัยแก่การสัมพันธ์ทางตาหูจมูก ลิ้นกาย จนถึงกายกรรมวจีกรรม และตาหูจมูกลิ้นกาย ตลอดถึงกายกรรมวจีกรรมนั้น เมื่อ รู้จักใช้ ใช้ถูกต้อง ทำดี ทำเป็น ก็เกิดผลดีแก่จิตใจ ต่อออกไปสู่ด้านอื่นๆ ทั่วถึงกันหมด

เมื่อแดนจิตใจเป็นเรื่องใหญ่ดังที่ว่ามา จึงจะต้องพัฒนากันให้จริงจัง จะเห็นว่า แม้แค่จะให้ได้สมาธิที่เป็นแก่นนำในแดนของจิตใจนั้น ก็ยังจัดการฝึกสมาธิกันเป็น course บางที่จัด ๑๕ วัน หรือเดือนหนึ่งก็มี นี่คือเรื่องของแดนที่สอง คือแดนจิตใจ ที่ใช้ สมาธิเป็นตัวแทน คือสมาธินี้เป็นคุณสมบัติหลักดังที่ว่าเป็นตัวแทน ก็เลยเอาชื่อเป็น ตัวแทนของแดนจิตใจนั้น จะเรียกว่าแดนสมาธิ หรือแดนจิตใจก็ได้

แดนที่ ๓ ความรู้ความเข้าใจ รู้ให้แจ้ง รู้จนถึงความจริง คือเรื่องของปัญญา

ลึกลงไปในใจ คนเรานี่ต้องมีความรู้ เริ่มตั้งแต่สัมพันธ์กับภายนอก เราจะ เคลื่อนไหวกายวาจา เราจะทำอะไร จะกินใช้เสพบริโภคอะไร เราต้องรู้ ถ้าเราไม่รู้ ก็ทำ อะไรไม่ได้ หรือทำไม่ได้ผล ทำไม่ถูก ทำไม่เป็น คนไม่รู้ จะเคลื่อนไหวทำอะไร ก็ไปได้ ทำได้จำกัด ยิ่งรู้ชัดเจน รู้กว้างขวาง จะเคลื่อนไหวทำอะไร ก็ไปได้ทำได้สำเร็จทะลุโล่งไป และทำได้ละเอียดซับซ้อน ได้ผลดีดังที่ต้องการ

นี่ก็รวมไปถึงปัญญาในการสื่อสาร การเรียน การฟังคนอื่น ฟังแล้วรู้เข้าใจแค่ไหน จับประเด็นให้ถูก พูดให้เขาฟังแล้วเขาก็เข้าใจได้ดี อะไรต่างๆ เหล่านี้

ทางด้านจิตใจก็เหมือนกัน ถ้าเรามีปัญญามีความรู้เข้าใจ เราก็แก้ไขปัญหาคใจได้ง่าย จะฝึกจะปรับจะพัฒนาจิตใจอย่างไร จนถึงให้เป็นอิสระ ก็ทำได้หมด

เราเจอคนคุ้นใกล้ไม่ยี้ม หน้าบึ้ง เราไม่ชอบใจ ก็โกรธตบไป แล้วใจเราก็ทุกข์ เลยไม่สบายใจไปด้วยกัน แต่พอเราใช้ปัญญาคิดขึ้นมาว่า เออ! เขาอาจจะมีการณ์ค้ำ เขาอาจจะถูกคุณพ่อคุณแม่ดูมานะ ไม่ใช่ว่าเขาโกรธเราหรอก เขามีปัญหาของเขา เราน่าจะได้ถามช่วยเหลือเขามากกว่า พอมีปัญญาได้ความคิดขึ้นมา ก็เปลี่ยนจิตใจเลย จากโกรธ จากทุกข์ เปลี่ยนมาเป็นสงสาร เกิดมีคุณธรรมคือกรุณา ใจเราก็ดี แล้วก็ช่วยเหลือเขาด้วย ช่วยให้เรามีความสุข

แค่ที่เราไปเจออะไร ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ก็ทำอะไรไม่ถูก แล้วก็อัดอั้นตันใจ มีความทุกข์ พอรู้ว่าอะไรเป็นอะไร จะทำอย่างไรกับมัน ทีนี้ก็โล่ง นี่คือตัวอย่างง่ายๆ ที่ปัญญาทำให้เกิดอิสระภาพ คือความหลุดโล่ง ปลอดโปร่ง หายติดขัด หรือพันทุกข์นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นแสงสว่าง เป็นตัวชี้ช่อง บอกทาง เบิกวิสัย ขยายขอบเขต เคยทำได้เท่านี้ พอมีปัญญารู้เข้าใจมองเห็นมากขึ้น ก็ขยายขอบเขตทำได้มาก และได้ผลยิ่งขึ้น เคยติดตัน ก็หลุดโล่งเป็นอิสระด้วยปัญญา แดนปัญญาจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด มาควบคุม มานำทางในแดนของการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ขึ้นนำพฤติกรรมและปรับแก้พัฒนาจิตใจหมดเลย จนกระทั่งเป็นตัวตัดสินใจที่จะนำไปสู่การตรัสรู้

เพราะฉะนั้น สามแดนของการศึกษา คือไตรสิกขานี้ จึงครบจบสมบูรณ์ที่ปัญญา และทั้งสามแดนนั้นก็สัมพันธ์อาศัยส่งเสริมกันไปด้วยกันโดยตลอด

ตั้งแต่การรับรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ให้เป็นการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยพฤติกรรมการใช้ตา หู อย่างมีสติ ด้วยปัญญา ซึ่งเรียกว่ารู้จักใช้ หรือใช้เป็น พอใช้เป็น คือใช้ด้วยสติปัญญา ก็ได้ความรู้ ก็ทำให้เกิดปัญญาอีก

เมื่อจิตใจตั้งงาม มีความเข้มแข็งอดทน พอเจอปัญหา ก็ไม่ย่อท้อ ผู้ปัญหาพยายามคิดพิจารณาโดยแยบคาย ก็เกิดปัญญาขึ้นมา นี่คือนิพพานก็อาศัยจิตใจ

ปัญญาเป็นแดนใหญ่ที่จะทำให้ชีวิตของเราเจริญงอกงาม บรรลุจุดหมาย แดนที่หนึ่ง ศีล และแดนที่สอง สมาธิ เจริญไปได้ ก็เพราะอาศัยปัญญานี้ มาช่วยขยายขอบเขตและปรับแก้ แล้วก็ทำให้พัฒนายิ่งขึ้นไป

เป็นอันว่า ปัญญามีตั้งแต่การรู้จักรับรู้ให้ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง การรู้จักพิจารณาคิดวินิจฉัยปัญหา โดยไม่เอนเอียงด้วยอคติ การรู้จักคิดวิเคราะห์แยกแยะสิ่งต่างๆ ให้กระจ่างชัด การรู้จักคิดค้นสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย การรู้จักคิดเชื่อมโยงเอาข้อมูลความคิดมาประมวลประกอบกัน สร้างความรู้ความคิดใหม่ อะไรต่างๆ เหล่านี้

ท่านจึงบอกว่า ปัญญาเป็นยอดธรรม และแม้ว่าที่จริงนั้น ปัญญาจะเป็นปัญญาอย่างหนึ่ง แต่ท่านให้ความสำคัญ ถึงกับยกขึ้นตั้งไว้ให้เด่นต่างหาก แล้วก็เรียกว่า **ปัญญ** กับ **ปัญญา** พระโพธิสัตว์บำเพ็ญปัญญา จนกระทั่งปัญญาชัดแจ้งขึ้นมา แล้วก็เอาปัญญา นำหน้าชบวนปัญญา ดำเนินไปสู่การตรัสรู้ ถึงอิสรภาพแห่งวิมุตติธรรม แล้วปัญญานั้นแหละก็กลายเป็นโพธิ คือการตรัสรู้ คือตรัสรู้ด้วยปัญญานั้นเอง

รวมความว่า ปัญญาเป็นเรื่องใหญ่มาก และเป็นแดนที่สาม ที่เรามาวรรณ

ถึงแม้จะไม่บรรณ ญาติโยมทั้งหลายก็อยู่ในสามแดนนี้แหละ คือ แดนที่ ๑ แดนติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ด้วยตาหูจมูกลิ้นกาย ตลอดจนด้วยพฤติกรรมกายวาจา แล้วแดนที่ ๒ คือเรื่องของจิตใจ ทั้งด้านคุณภาพของจิต คือพวกคุณธรรม ทั้งด้านสมรรถภาพจิต และด้านความสุข แล้วก็แดนที่ ๓ คือเรื่องของปัญญา แดนของความรู้ความเข้าใจ การคิดพิจารณา การที่จะได้ความสว่างให้เข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย แม้จะเน้นกับพระแต่โยมก็อยู่ในนั้น เราก็มาฝึกกันในเรื่องเหล่านี้ คือพัฒนากันไปในไตรสิกขา

เป็นอันว่า ได้สรุปคำสอนที่จะไปปฏิบัติกันทั้งหมด ลงในหลักการศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งเราจะต้องเกี่ยวข้องโดยตรง ส่วนรายละเอียดก็จะได้ศึกษากันต่อไป

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว รู้ว่าชีวิตของเราคือไตรสิกขานี้ ท่านทั้งหลายเมื่อได้บรรณแล้ว ก็ขอให้ฝึกศึกษาพัฒนาตนให้เจริญองกงามในแดนทั้งสามนี้ ยิ่งๆ ขึ้นไป

บรรณไปแล้ว ก็ถามตนเองว่า ในด้านศีล การสัมพันธ์แสดงพฤติกรรมของเรา การใช้ตาหูจมูกลิ้นกาย การใช้กายวาจาทำกรรมต่างๆ ของเรานี้ ตั้งแต่การกินอยู่เสพบริโภค การใช้ปัจจัย ๔ สิ่งของเทคโนโลยีนี้ เรามีหลักมากขึ้นไหม ใช้ถูกใช้เป็นขึ้นใหม่ ในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่เพื่อนสหธรรมิก รู้จักเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์ที่ดี รู้จักพูดจาดี ขึ้นใหม่ นี่เรื่องศีลทั้งนั้น อย่างน้อยก็ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายใคร

ด้านที่สอง ก็ดูว่า จิตใจของเราดีขึ้นไหม โดยคุณธรรม เช่น เมตตากรุณาเมตตา อุเบกขา โดยความสามารถ ตั้งแต่ความเข้มแข็งอดทน ขยันหมั่นเพียร โดยความสุข มีความร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส เป็นต้น

แล้วก็สาม ด้านปัญญา อย่างน้อยก็รู้เข้าใจหลักธรรม ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ เช่น หลักในการดำเนินชีวิต ตลอดจนฝึกในการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ รู้จักมองโลกมองชีวิต รู้จักพลิกสถานการณ์ร้ายให้กลายเป็นดี ดังที่ว่า ทุกอย่างในโลกนี้ แม้แต่เลขที่สุด ถ้ามองเป็นก็ได้ประโยชน์ อย่างน้อยก็ได้ความรู้ได้ความจริง เราก็ฝึกวิธีคิดที่จะเป็นการฝึกปัญญา

ทั้งหมดนี้ ก็ถามตัวเองว่า เราก้าวไปได้แค่ไหน ทดสอบและตรวจสอบไปเรื่อยๆ ทั้งสามแดน ก็เป็นอันว่า เรื่องไตรสิกขาก็มีหลักการตั้งที่ได้ว่ามา

บัดนี้ ท่านทั้งหลายได้รู้จักชีวิตพระเพียงพอ พร้อมทั้งจะบวชแล้ว ก็จะได้อุปสมบทต่อไป

ในการที่จะอุปสมบทนี้ บอกแล้วว่า ท่านได้เข้ามาขอนิสัย ขอให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์ การที่มาขอให้เป็นผู้อุปชฌาย์ ก็เพราะว่า ที่ประชุมสงฆ์นี้ เมื่อพิจารณาว่าจะรับท่านเข้าร่วมสังฆะหรือไม่ ต้องใช้มติส่วนรวม อย่างเป็นเอกฉันท์ โดยต้องดูว่าท่านมีคุณสมบัติครบถ้วนไหม และท่านปฏิบัติตามพุทธบัญญัติถูกต้องหรือไม่

พุทธบัญญัติในกรณีนี้ก็คือ มีอุปัชฌาย์ที่จะดูแล เป็นหลักประกันว่าท่านบวชแล้วจะไม่เคืองคว้างเลือนลอย โดยสงฆ์จะพิจารณาว่า เมื่อท่านผู้นี้บวชเข้ามาแล้ว จะมีผู้รับผิดชอบดูแล เอาใจใส่ให้การศึกษา เป็นที่อาศัย เพื่อจะได้มีการศึกษาที่จะเป็นฐานให้เจริญงอกงามในพระธรรมวินัยได้ต่อไป ถ้าไม่มีที่อาศัยนี้ ก็จะไม่ยอมให้บวช ท่านก็จึงมาขอนิสัย ให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์ ผู้เป็นที่อาศัยนั้น

บัดนี้ ท่านได้อุปชฌาย์แล้ว ท่านก็เข้าไปแจ้งขอบวชกะที่ประชุมสงฆ์ แล้วที่ประชุมสงฆ์ก็จะมีพระอาจารย์ที่เป็นคู่สวดขึ้นมา ทำการซักถามท่าน ที่เรียกว่า **ขานนาค** คือตรวจสอบว่า ท่านมีคุณสมบัติที่จะบวชได้หรือไม่ เรียกว่าสอบถามอันตรายิกธรรม (เหตุขัดขวางการอุปสมบท, ข้อบกพร่องเสียหายที่ทำให้ขาดคุณสมบัติในการที่จะบวชเป็นภิกษุ)

เมื่อสอบถามอันตรายิกธรรมเสร็จแล้ว พระอาจารย์คู่สวด ก็บอกแก่ที่ประชุมโดยตั้งเป็นข้อเสนอ เรียกว่าสวด**ญัตติ** คือตั้งญัตติ (ญัตตินี้มาจากพระ แล้วสภาก็เอามาใช้ คือสภาของพระมีญัตติที่ใช้กันอยู่ก่อนแล้ว)

พระอาจารย์คู่สวด เป็นผู้ดำเนินการประชุม ก็ตั้งญัตติว่า ท่านผู้นี้ ชื่อนี้ มีพระเถระองค์นี้เป็นอุปัชฌาย์ มีคุณสมบัติที่ได้ตรวจสอบแล้วอย่างนี้ มีบาตรจีวรครบแล้ว แจ้งแก่สงฆ์ขอบวช ที่ประชุมสงฆ์จะเห็นชอบด้วยไหม

เมื่อที่ประชุมสงฆ์เห็นชอบ ก็ขอมติ ถ้ามีใครคัดค้าน ก็บวชไม่ได้ ถ้าเห็นชอบพร้อมกัน ไม่มีใครคัดค้าน การบวชก็สำเร็จ ก็ประกาศมติ ๓ ครั้ง เรียกว่า **อนุสาวนา** แล้วก็จบ เป็นอันบอกว่า การบวชสำเร็จเสร็จสิ้น

ทีนี้ในการที่จะบวชนั้น เมื่อจะตั้งญัตติ ก็ต้องเอาชื่อของท่านไปแจ้งเสนอต่อที่ประชุม พร้อมทั้งนำชื่ออุปัชฌาย์ไปบอกด้วย ตอนนี้ก็เลยจะต้องให้ท่านเรียนรู้จักชื่อกันไว้

อย่างไรก็ตาม ในการตั้งญาติติ และสวดประกาศต่างๆ นั้น ท่านว่าเป็นภาษาบาลี แต่ชื่อของแต่ละรูปนี้เป็นภาษาไทย ไม่สะดวกในการสวดนั้น เพราะว่าภาษาบาลีมีไวยากรณ์ ต้องมีการผันรูปต่างๆ ก็เลยจะตั้งชื่อเงาให้ เอาไปใช้แทนชื่อตัว เรียกว่า ฉายา

(“ฉายา” ซึ่งแปลว่าเงา นี้ ท่านสันนิษฐานว่า เรียกตามที่เป็นชื่ออันมาในใบบอกฉายา คือเมื่อบวชเสร็จ ต้องบอกเวลาที่สำเร็จนั้น สมัยก่อนนั้นบอกเวลาโดยวัดฉายาคือเงาแดด และท่านก็จดชื่อนั้นลงในใบบอกรายการต่างๆ เกี่ยวกับการบวชของผู้นั้น เรียกว่าใบฉายา ก็เลยเรียกชื่อบาลีนั้นว่าชื่อฉายา คือชื่อในใบฉายา หรือใบวัดเงาอันบอกเวลา ในที่นี้พูดง่ายๆ ว่า “ชื่อเงา”)

ก็ให้ฉายา หรือชื่อเงา แก่ทั้ง ๕ รูป ดังนี้

๑. สามเณรธวัชวา ให้ฉายาว่า จิตมโน (แปลว่า มีใจมั่น, มีใจตั้งมั่น)

เมื่อพระอาจารย์ที่เป็นคู่สวดถามว่า

กีนนาไมสิ? (เธอชื่ออะไร?)

ก็ตอบว่า อะหัง ภันเต จิตมโน นามะ (กระผม ชื่อว่า จิตมโน ขอรับ)

ที่นี้ ลองถามดู: กีนนาไมสิ

ตอบ: อะหัง ภันเต จิตมโน นามะ

ต่อไป นอกจากถามชื่อตัวแล้ว ท่านก็จะถามชื่อพระอุปัชฌาย์ด้วยว่า

โก นามะ เต อุปัชฌาโย (อุปัชฌาย์ของท่านชื่ออะไร?)

ก็ตอบว่า อุปัชฌาโย เม ภันเต ฮายัสมา ปยุตโต นามะ

(อุปัชฌาย์ของกระผม ชื่อว่า ปยุตโต ขอรับ)

ที่นี้ ต่อไป

๒. สามเณรวิศวกร ก็ให้ฉายาว่า สุทธิกโร (แปลว่า ผู้สร้างความเป็นบริสุทธิ์)

...

๓. สามเณรจักรกฤษณ์ ให้ฉายาว่า อริยจกโก (แปลว่า ธรรมที่เหมือนล้อ ของพระอริยะ ซึ่งนำตัวเองไปสู่ความเจริญ และนำความเจริญไปแผ่ขยายให้เขา)

...

๔. สามเณรกำแหง ให้ฉายาว่า สุทธิมโน (แปลว่า มีใจบริสุทธิ์)

...

๕. สามเณรธรรมรัตน์ ให้ฉายาว่า วชิรธมโม (แปลว่า มีธรรม ซึ่งมีค่าประดุจเพชร)

...

เป็นอันว่าได้รู้เข้าใจสิ่งที่จะนำไปใช้ในที่ประชุมสงฆ์ ตอนทำสังฆกรรม คือการบวชแล้ว ก็ถือว่าทุกรูปพร้อม

เมื่อพร้อมอย่างนี้แล้ว ยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือจะ**บอกบริวาร** พระภิกษุมีบริวาร คือเครื่องใช้เพียงเล็กน้อยเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ชีวิตโปร่งโล่งเป็นอิสระ จะได้ตั้งใจอุทิศตัวอุทิศเวลาให้แก่การศึกษาเต็มที่ ก็จึงมีบริวารที่จำเป็น แค่บาตร จีวร ตอนนี้ก็จะเป็นภาษาบาลี แนะนำให้รู้จักชื่อบริวารไว้ (บอกแก่ทีละรูป ซึ่งเข้ามาที่อุปัชฌาย์ ตามลำดับ)

พระอุปัชฌาย์: *ประสู่มัง อุปัชฌัง คาหาเปตฺตโพ, อุปัชฌัง คาหาเปตฺวา ปัตตะจีวรัง
อาจิกขิตฺตัพพัง* (พึงให้ถืออุปัชฌาย์ก่อน...แล้วพึงบอกบาตรจีวร)

เดินเข้าเข้ามา ถือบาตรเข้ามาใกล้ๆ ให้จับถึง

- พระอุปัชฌาย์: *อะยันเต ปตฺโต* (นี้บาตรของคุณ)
- ผู้ขอบวช: *อามะ ภัันเต* (ขอรับ ท่านผู้เจริญ)
- พระอุปัชฌาย์: *อะยังฺ สังฆาญฺ* (นี้ผ้าสังฆาญี ผ้าทาบ ผ้าซ้อน)
- ผู้ขอบวช: *อามะ ภัันเต* (ขอรับ ท่าน)
- พระอุปัชฌาย์: *อะยังฺ อุตฺตาราสังโก* (นี้ผ้าห่ม [ที่ชาวบ้านเรียกกันว่าจีวร])
- ผู้ขอบวช: *อามะ ภัันเต* (ขอรับ ท่านฯ)
- พระอุปัชฌาย์: *อะยังฺ ชันตะระวะสะโก* (นี้ผ้าถุง, สบง)
- ผู้ขอบวช: *อามะ ภัันเต* (ขอรับ ท่านฯ)
- พระอุปัชฌาย์: *คัจฉะ อะมฺมहि โยกาเส ติวฺฐาหิ* (ไปยืนที่โน่น [ไปนั่งรอในที่จัดไว้ก่อน])

ตอนที่

๓

พอบวชเสร็จเป็นพระใหม่ อะไรทำได้ ทำไม่ได้ ต้องรู้ทันที

บัดนี้ การอุปสมบทสำเร็จเรียบร้อยแล้ว พุดอย่างทางการว่า สังฆกรรม คืองานของที่ประชุมสงฆ์ ได้จบลง และท่านทั้งหลายได้เป็นพระภิกษุ

มีพุทธบัญญัติว่า เมื่ออุปสมบทเสร็จ ให้อุปัชฌาย์รีบบอก อนุศาสน์ ๘ ทันทีก่อน จะออกจากโรงอุโบสถ

อนุศาสน์ ๘ คือคำสอนเบื้องต้น บอกเรื่องสำคัญ ๘ ข้อ จัดเป็น ๒ หมวด ได้แก่ **นิสัย ๔** ให้รู้ว่าพระจะเป็นอยู่อย่างไร จะดำเนินชีวิตในแง่ของปัจจัย ๔ อย่างไร กับ **กถาสิกขา ๔** ให้รู้ว่า มีอะไรต้องห้ามสำคัญ ที่ทำไม่ได้เด็ดขาด ซึ่งทำแล้วจะขาดจากความเป็นพระภิกษุ ต้องรู้ไว้ก่อนแต่ต้น ส่วนเรื่องอื่นไปเรียนทีหลังได้ แต่ข้อห้ามสำคัญนี้ ต้องให้รู้ไว้ เพราะว่าถ้าไปผิดพลาดเข้า ตัวเองไม่รู้ตัว ก็หมดความเป็นพระภิกษุ

ต่อจากนั้น ก็จะบอก **ไตรสิกขา** เป็นการปิดท้ายการบวช เพื่อจะไปเริ่มต้นชีวิตของพระ เพราะฉะนั้น ที่จะบอกต่อไปนี้ แยกได้เป็น ๓ ตอน

ตอนแรก อนุศาสน์ หมวดที่ ๑: นิสัย ๔

ก่อนหน้านี้ ตั้งแต่ต้น ได้ยินคำว่า “นิสัย” บอกว่า **ขอนิสัย** ที่หนึ่งแล้ว คราวนี้ ถึงตอนท้าย มีนิสัยอีกแล้ว ว่าบอก **นิสัย ๔**

ตอนต้น ที่ขอนิสัยนั้น เป็นนิสัยอยู่ที่บุคคล คือไปขออาศัยพระอุปัชฌาย์ เพื่อให้ท่านช่วยเป็นที่อาศัยในเรื่องการศึกษา ให้ท่านช่วยเกื้อหนุน นั่นเป็นบุคคลที่อาศัย ซึ่งจะช่วยเหลือหนุนการศึกษาของเรา

คราวนี้ บอกให้รู้ถึงนิสัย ๔ นี้ อันเป็นนิสัยซึ่งอยู่ที่วัตถุ คือปัจจัย ๔ นั้นเอง ช่วยเป็นที่อาศัยในการศึกษา โดยเป็นวัตถุที่อาศัย ซึ่งจะช่วยเหลือหนุนการศึกษาของเรา

ปัจจัย ๔ นี้ สำหรับพระภิกษุมีชื่อเรียกพิเศษว่า **นิสัย ๔** อย่างที่ว่าแล้ว คือเป็นนิสัยที่อยู่กับของกินของใช้วัตถุที่เราเสพบริโภค เราอาศัยมันค้ำจุนชีวิต ทำให้เรามีกำลังที่จะศึกษาเล่าเรียนเจริญพัฒนาไปได้

รวมแล้วก็ได้ความว่า ชีวิตเราผู้เป็นพระนี้ ด้านหนึ่งก็อาศัยบุคคล คืออุปัชฌาย์ อาจารย์ และอีกด้านหนึ่ง ก็อาศัยวัตถุ คือปัจจัย ๔ เพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนในการที่จะทำหน้าที่ศึกษา

เรื่อง**นิสัย ๔** นี้มีความหมายสำคัญ เท่ากับสอนให้เรามองว่า ของกินของใช้วัตถุเสพบริโภคทั้งหลายนั้น เป็นเครื่องอาศัย สำหรับเกื้อหนุนให้เราสามารถก้าวไปสู่จุดหมายเท่านั้น เราจะได้รู้ว่า อ้อ... พุทธศาสนามองวัตถุหรือมองเรื่องเศรษฐกิจ ว่าเป็นเครื่องเกื้อหนุน มิใช่เป็นจุดหมาย เป็น means ไม่ใช่เป็น end

เรามีใช้ชีวิตอยู่เพื่อจะได้กินใช้เสพบริโภคเพื่อหาความสุขจากวัตถุ แล้วก็จบเท่านั้น แต่เรามีเราใช้กินเสพบริโภควัตถุ เพื่อให้มันเป็นที่อาศัย เป็นเครื่องเกื้อหนุน ให้เราสามารถทำความดี มีโอกาสฝึกฝนพัฒนาตนในไตรสิกขา ให้เจริญงอกงามขึ้น ให้ชีวิตดีขึ้นในด้านต่างๆ ไปสู่จุดหมายอย่างที่ว่ามาแล้วนั้น

ความรู้เข้าใจนี้ เป็นคติที่ทำให้พระมีสติ ซึ่งย้ำเตือนบอกตนให้เป็นคนอยู่ง่าย สันโดษ โดยรู้ว่าจำเป็นต้องมี แต่ให้พอดี แค่นั้นสมควร ไม่หมกมุ่นวุ่นวายหรือลุ่มหลงมัวเมาทำเวลาให้หมดไปกับการหาความสุขจากการเสพวัตถุ แล้วก็จะได้เพียรพยายามมุ่งหน้าไปกับการศึกษาในไตรสิกขาได้เต็มที่ โดยอยู่กับอารามทั้ง ๒ คือ มีการละอกุศลเป็นที่มายินดี (ปะทาน-อาราม) และมีการเจริญกุศลเป็นที่มายินดี (ภาวนา-อาราม) ดังที่ว่าข้างต้น

ทวนว่า **นิสัย ๔** คือปัจจัย ๔ ของพระภิกษุ มีคำเรียกดังนี้

๑. **บิณฑบาต** คือ ก้อนข้าว หรืออาหาร ที่เขาใส่ลงในบาตร เมื่อถือบาตรเที่ยวเดินไปรับในยามเช้า ต่อมา เมื่อคนมีศรัทธา ก็ไปฉันตามนิมนต์ได้
๒. **จีวร** คือ ผ้านุ่มผ้าห่ม ในชั้นพื้นฐาน ก็ใช้ผ้าบังสกุล โดยที่ว่าพระไม่มีสิทธิ์ขอ (นอกจากญาติ และคนที่ปวารณา คือบอกเปิดโอกาสไว้) เมื่อไม่มีใครให้ ก็ไปเที่ยวเก็บเศษผ้าที่นอนผ้า เรียกว่าบังสกุล แปลว่าคลุกฝุ่น ที่เขาทิ้งตามกองขยะ ตามป่าช้า เก็บมาได้พอแล้ว ก็เอามาต้ม ตาก แล้วตัดเย็บซ่อมทำจีวรใช้ ต่อมา เมื่อมีคนเลื่อมใส พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้รับของที่เขามิศรัทธาถวายได้

๓. **เสนาสนะ** คือ ที่นั่งที่นอน ได้แก่ที่พักที่อาศัยนั่นเอง ถ้าไม่มีใครถวาย พระก็ไม่ มีสิทธิ์เข้าไปอยู่ในเรือน พระก็ต้องอยู่ตามโคนไม้ เพราะฉะนั้น ที่อยู่อาศัย พื้นฐานของพระจึงได้แก่ **รุกขมูล** คือโคนไม้ ต่อเมื่อประชาชนเลื่อมใส เขาสร้าง ถวาย พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตไว้ ๕ อย่าง แต่ก็คือไม่ให้ขอเขา (ที่พูดกันว่า “ภิกษุ” แปลว่าผู้ขอ นั้น ที่จริงท่านไม่ให้ขอ แต่ได้เมื่อเขาศรัทธาแล้ว เขาถวาย)
๔. **ภคัส** คือ ยา (คำเต็มว่า “คิลานปัจฉัยภคัสชบิหาร” คือ สิ่งเยียวยาบำบัดโรคกับ การรักษาของหมอและเครื่องจุนเจือเกื้อหนุนชีวิต บางทีก็พูดสั้นๆ ว่า ทยุกยา) ใช้ยาดองน้ำมูตรเน่าเป็นพื้นฐาน และทรงอนุญาตสิ่งที่เขาถวาย พวก เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ตลอดจนจรรยาต่างๆ
- เหล่านี้คือ นิสัย ๔ จำพวกวัตถุที่พระอาศัยเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เจริญในไตรสิกขา

ตอนสอง อนุศาสน์ หมวดที่ ๒: อกรณียกิจ ๔

ข้อที่ต้องห้ามเด็ดขาด ทำไม่ได้ ถ้าทำ ก็ขาดจากความเป็นพระภิกษุ ๔ อย่าง คือ

๑. เสพเมถุน
๒. ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ คือลักขโมยของ ๕ มาสกขึ้นไป ถือกันว่า บาทหนึ่ง
๓. ช่างมนุษย์ แม้แต่ทำแท้ง
๔. อวดอุตริมนุสสรธรรม คืออวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตัวเอง เช่นว่า ไม่ได้สมาธิ ก็ว่า ได้สมาธิ ไม่ได้ฌาน ก็อวดว่าได้ฌาน ไม่ได้เป็นพระอริยะ ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ก็อวดว่าเป็น อย่างนี้ขาดจากความเป็นพระภิกษุ

เหล่านี้คือ อกรณียกิจ ๔ แปลว่า กิจอันไม่พึงทำ ๔ อย่าง ก็คือทำไม่ได้ ผิดแรงที่สุด

ตอนสาม หมวดแถม ปิดท้าย: ไตรสิกขา (สิกขา ๓)

ได้บอกแล้วบอกอีกว่า เรื่องานที่เป็นชีวิตของพระคือ **ไตรสิกขา** อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่อธิบายไปแล้ว

ถึงตอนนี้ ได้บวชแล้ว เมื่อมีปัจจัยสี่ เป็นนิสัย ที่อาศัย ๔ อย่างพร้อมแล้ว และ ประพฤติตัวถูกต้องดี ไม่ทำผิด ที่เป็นอกรณียกิจ ๔ แล้ว ทีนี้ ก็เข้าสู่ชีวิตพระ คือฝึกศึกษา พัฒนาตัวในไตรสิกขาต่อไป ท่านจึงนำมาบอกย้ำไว้ตรงนี้ก็อีกที อย่างที่ว่า เป็นการปิดท้าย การบวช เสร็จพิธี แล้วก็ไปเริ่มต้นชีวิตไตรสิกขาของพระกันละนะในบัดนี้

เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว ต่อไปนี้จะว่าเป็นภาษาบาลีให้ฟัง เป็นการว่าตามธรรมเนียม เพื่อจะได้รักษาแบบแผนไว้ (พระเถรวาท มีการบวชที่ไหนๆ ก็เหมือนกัน เป็นอย่างเดียวกันหมดทั่วทั้งโลก) ขอให้ตั้งใจสงบ ฟังโดยทวนระลึกตามที่ทำความเข้าใจกันไว้แล้ว ดังที่จะบอก โดยว่าเป็นสามตอน ดังต่อไปนี้ (ที่นี้ ละไว้... ไม่ลงเต็มทั้งหมด)

หมวดที่ ๑ นิสัย ๔

อนุญญาตี โข ภควา อุปสมปาเทตวา จตตารโห นิสฺสเย จตตาริ จ อกรรมยานิ ชาจิกฺขิตฺตํ:
ปิณฑิยาโลปโกชนํ...

ปัสตุกฺคจิวรํ...

รุกขมูลเสนาสนํ...

ปุตฺติมุตตเกสฺสขํ...

หมวดที่ ๒ อกรรมนิกจ ๔

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา เมถุนํ ฌมฺโม น ปฏิเสวิตฺตพฺโไฟ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา อทินนํ เถยฺยสงฺฆาตํ น อาทาทพฺพํ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา สณฺจิจฺจ ปาโณ น โวโรเปตฺตพฺโไฟ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา อุตฺตริมฺนุสฺสฌมฺโม น อุลลปิตฺตพฺโไฟ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

หมวดปิดท้าย ไตรสิกขา

อนเภปริยาเยน โข ปน เตน ภควตา...สึลํ สมนทกฺขาตํ, สฺมาชิ สมนทกฺขาโต, ปญฺญา
สมนทกฺขาตา...

ตตฺถ สึลปริภาวิตฺ สฺมาชิ มหฺปฺยโต โหติ มหฺนีสึลํ, สฺมาชิปริภาวิตา ปญฺญา มหฺปฺยตา โหติ
มหฺนีสึลา, ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมนทเวทฺ อาสเวหิ วิมุจฺจติ, เสงฺยเถทํ กามาสฺวา ภวาสฺวา อวิชฺชาสฺวา

ตสฺมาตฺติหฺ เต อิมฺสฺมี ตถาคตฺตปฺเวทิตฺเต ฌมฺมวินฺเย สกฺกจฺจํ อธิสึลสิกฺขา สิกฺขิตฺตพฺพา, อธิจิตฺต-
สิกฺขา สิกฺขิตฺตพฺพา, อธิปญฺญาสิกฺขา สิกฺขิตฺตพฺพา; ตตฺถ อปฺปมาเทน สมนทกฺขาตํ ๗

เอาละ จบแล้ว คุณเข่า กราบ

ที่นี้ก็อย่างที่บอกแล้วว่า เมื่อบวชแล้ว ก็ตั้งใจ ให้เวลาที่มาบวชนี้ แม้จะน้อย ก็ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ท่านเรียกว่าให้ได้กำไร แล้วก็ให้โยมพ่อแม่ได้บุญมากที่สุด

ตั้งใจทำให้ดีที่สุด โยมผู้ใหญ่ ปู่ย่าตายายก็จะได้บุญกับเราด้วย เมื่อตั้งใจอย่างนี้ ก็จะเป็นกำลังใจแก่ตัวของทุกท่านเอง จะได้ปฏิบัติให้ดีที่สุด

ตอนที่

๔

พอเข้าวัดพบศาสนา ก็เห็นการบูชา จึงต้องรู้ว่า จะบูชาอย่างไรดี

ในระยะเริ่มแรก ก่อนจะเข้าสู่หลักการ มาคุยกันเกี่ยวกับเรื่องชีวิตประจำวัน เช่น กิจวัตรประจำวัน ความเป็นอยู่ สิ่งที่มีมองเห็น และสิ่งที่ต้องใช้ในการปฏิบัติกิจต่างๆ น่าจะดี

เมื่อกันี้ เริ่มพิธี เรามาทำการบูชา ก็จะพูดถึงเรื่องเครื่องบูชากันเลย พูดถึงรูป ถึงเทียน ถึงดอกไม้ ก็เอาเรื่องเกี่ยวกับการบูชามาพูดสักหน่อย

บูชาใคร? บูชาอะไร? บูชาทำไม? บูชาให้ได้อะไร?

การบูชาในภาษาไทย ความหมายออกจะสูงไปหน่อย ในภาษาบาลีของเดิม ไม่ได้สูงถึงอย่างนี้ คือก็สูงอยู่ แต่กว้างกว่า ในภาษาไทย “บูชา” มีความหมายอยู่ในระดับเดียวที่สูงมาก แต่ในภาษาบาลี “บูชา” มีความหมายคลุมกว้างออกไป

ในภาษาบาลีนั้น **บูชา** ก็คือ ยกย่อง ให้ความสำคัญ เทิดทูน เชิดชู ขอให้ดูในคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ที่เราสวดในมงคลสูตร ว่า

บูชา จ ปุชณียานั	เขตมมงคฺลมุตตมั
“การบูชาคนควรบูชา	นี่เป็นมงคลอันอุดม”

คนที่ควรบูชา ก็คือคนที่ควรเคารพนับถือ ควรยกย่อง อย่างในสังคมไทย ถือกันว่า พระสงฆ์ ครูอาจารย์ เป็นปูชนียบุคคล พ่อแม่ก็เป็นปูชนียบุคคลของลูก แต่ไม่จบเท่านั้น

ที่ว่า “บูชา” คือ เคารพนับถือ ยกย่อง เทิดทูน เชิดชู นั้น ในภาษาบาลี เมื่อดูตัวอย่างเรื่องจริง จะเห็นความหมายกว้างออกไป

อย่างไรในสมัยโบราณ ครั้นพุทธกาล เขาถือว่า คนที่เป็นเศรษฐีนั้น สำคัญมาก เป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ของแคว้นแคว้นหรือรัฐนั้นๆ ถ้าคนผู้ใด ขยันหมั่นเพียร หรือมีคุณธรรมความดีสูงส่ง ควรเป็นแบบอย่าง เมื่อเขามีเงินทองร่ำรวย ขึ้นมาอย่างน่านับถือ จากคนยากจน กลายเป็นคนมั่งมี ทางกรบ้านเมือง คือพระราชาก็จะทรงเชิดชู หรือยกย่อง ก็ทรงตั้งให้เป็นเศรษฐี

ดังที่ว่า ในเมืองใหญ่ๆ อย่างราชคฤห์ และสาวัตถี ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐ มหาอำนาจ เศรษฐีเป็นตำแหน่งของบ้านเมือง โดยมีการแต่งตั้ง บางที่บางรัฐมีเศรษฐี ใหญ่หลายคน อีกรัฐหนึ่งก็ขอเหมือนแบ่งเศรษฐีจากรัฐนั้นไปไว้ประจำในรัฐของตนบ้าง

ขอเล่าเรื่องหนึ่งที่แสดงการใช้คำว่า “บุชา” ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความหมายของคำ นี้ชัดขึ้น มีเรื่องว่า ที่พระนครสาวัตถี นายคนหนึ่งเป็นคนยากจนเข็ญใจ (ท่านใช้คำว่า เป็น “มหาทศตะ” ซึ่งคงต้องแปลว่า แสนจะเข็ญใจ) อยู่ตามข้างถนน เขาเป็นคนเอาจริงกับบุญ กุศล และเกิดได้เงินมหาศาล “พระราชาก็โปรดให้เรียกนายคนแสนเข็ญใจมาแล้ว บุชาเขา ด้วยตำแหน่งเศรษฐี”

(คำบาลีว่า “ราชา...มหาทศคต...เสฏฐิภูจจาเนน บุชสิ”, พ.อ.๒/๒๔๐; ในที่นี้ ไม่ได้มุ่งให้ สนใจเนื้อเรื่อง แต่ให้ดูการใช้คำ, ในเรื่องอื่นๆ โดยมากใช้คำว่าพระราชทานตำแหน่งเศรษฐี)

ที่ว่าราชา “บุชา” บุคคลนั้นด้วยตำแหน่งเศรษฐี ก็หมายความว่า ทรงยกย่องเขา นั้นเอง คือพระราชทานเกียรติยศอย่างสูง หรือทรงเชิดชูคุณความดีของเขาให้เป็น ตัวอย่าง โดยทรงตั้งให้เป็นเศรษฐี นี้ก็ช่วยให้เราเห็นความหมายของคำว่าบุชา ไม่ใช่ หมายความว่า จะต้องเอาเขาขึ้นมาขึ้นแท่น หรือขึ้นหิ้ง แล้วก็กราบไหว้ ถ้าเข้าใจอย่างนั้น เดียวจะกลายเป็นว่าพระราชาก็ต้องมาทรงกราบไหว้นายคนนี้ ที่เป็นเศรษฐี ไม่ใช่อย่างนั้น

การบุชา คือ ยกย่อง ให้เกียรติ เชิดชูนี้ ในทางพระศาสนาให้หลักไว้ดังได้บอกแล้ว ว่า บุชาคคนควรบุชา โดยให้ถือว่าการบุชาคคนที่ควรบุชา คือการรู้จักเชิดชูยกย่องคนดีนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง มีความหมายต่อสังคมมาก

ถ้าคนในสังคมมีค่านิยมที่บุชายกย่องให้เกียรติคนดี ก็จะนำทางสังคมนั้นขึ้นไปสู่ ความดีงาม แต่จะเห็นว่า บางทีสังคมก็ไม่เป็นอย่างนั้น สังคมไม่บุชาคความดี แต่กลับไป บุชาคทรัพย์สินเงินทอง ยกย่องคนมั่งมีโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมความดี ซึ่งเป็นกันมาก ที่เดียว จนกลายเป็นค่านิยมที่เชิดชูความหรรษาอวดโก้โอ้อำเหนือแก้ววัตถุ

ในทางพระศาสนา พระพุทธเจ้าทรงย้ำเรื่องนี้ โดยนำมาจัดเข้าในหลักมงคล ๓๘ ประการด้วย และคาถาธรรมบทก็ย้ำเน้นการให้ยกย่องคนดีนี้ไว้ ดังในคาถาหนึ่งตรัสว่า

เอกณฺจ ภาวิตตตานํ มุหุตตมปิ ปุชฺเชย
 สฺถา เยว ปุชฺชนา เสยฺโย ยญฺเจ วสฺสสฺสํ หุตํ

แปลได้ใจความว่า: บุคคลที่พัฒนาตนแล้วคนหนึ่ง แม้เพียงคนเดียว ยังดีกว่า การเช่นสรวงบุชาเทพเจ้าร้อยปี จะมีสาระอะไร

ว่ากันขนาดนี้เลย ทำไมจึงว่า บุชาคนดี คือคนที่ฝึกตนแล้ว ชั่วประเดี๋ยว แค่คนเดียวเท่านั้น ยังดีกว่าเช่นสรวงบุชาเทพเจ้านานเป็นร้อยปี

คนที่เป็นเช่นสรวงเทพเจ้า ไปอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากเทวดา จากเจ้าพ่อเจ้าแม่ นั่นต่างคนต่างก็มีวแต่ก็ไปข้างนอกตัว เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง มุ่งจะหาจะเอาให้แก่ตัว แล้วก็ไม่เอาใจใส่กัน สังคมมีอะไรไม่ดี มีอะไรเลวร้าย ควรจะแก้ไขปัญหาอะไรต่ออะไร ก็ไม่เอาใจใส่ ปล่อยเรื่อยเปื่อย มองข้ามไป สังคมก็สะสมปัญหา รอคิวมาช่วย มีแต่จะทรุดลงไปโดยไม่รู้ตัว คือจมอยู่ในความประมาทนั่นเอง

ทีนี้ เราพากันมายกย่องคนดี ใจเราก็มาอยู่กับเรื่องของมนุษย์ ที่จะต้องช่วยกันทำความดี ช่วยกันแก้ปัญหาอะไรต่างๆ จุดเน้นของความเอาใจใส่ ก็มาอยู่ในเรื่องของความดีงาม ความหมดจดใสสะอาด การมองเห็นปัญหา การที่จะทำอะไรๆ ให้มันดี นึกแต่เรื่องที่ว่ามนุษย์พวกเรานี้จะต้องทำอะไร เมื่อใจมุ่งมาอย่างนี้ มันก็แก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ได้

ถ้ามีวแต่มองออกไปข้างนอก คิดหวังรอไปขอความช่วยเหลือจากเทพเจ้าอยู่ แล้วก็รอเทวดาไปสิ ใจไปอยู่กับความหวังความฝัน ไม่อยู่กับความเป็นจริง ตัวเองจะต้องแก้ไข จะต้องทำอะไรบ้าง ก็ไม่สำรวจตรวจตรา แล้วเมื่อไรจะได้แก้ปัญหา แค่เห็นปัญหาก็ยังไม่ได้ แล้วในเวลาเดียวกันนั้น มนุษย์ก็ไม่เอาใจใส่กัน ไม่ดูแลกัน ไม่นึกถึงสิ่งดีงามที่รออยู่ให้ทำ

ที่ว่ามานี้เป็นแง่คิดสำคัญ ถ้าเราจะบูชาเทวดา ท่านก็ไม่ว่า แต่ให้เคารพนับถือเทวดานั้นๆ ด้วยคุณธรรมความดีของท่าน เหมือนกับบูชามนุษย์ด้วยกันนี้แหละ คือมองในแง่ความดีงาม แล้วก็มุ่งในการที่จะพัฒนาความดีงามให้งอกเงยยิ่งขึ้นไป

หมายความว่า ท่านไม่ได้สอนให้นึกถึงเทวดา เพื่อจะไปขอให้เทวดาบันดาลผลให้แก่ตน แต่ให้นึกถึงเทวดา เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้พัฒนาตัวให้ได้อย่างเทวดา

ขอให้ดูหลัก *เทวดานุสติ* คือการระลึกถึงเทวดา (ข้อ ๖ ในอนุสติ ๑๐) ว่าท่านให้ระลึกอย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีปฏิบัติในเทวดานุสตินั้นว่า เป็นการนึกถึงเทวดาทั้งหลาย ที่ตนเคยรู้มา แล้วพิจารณาว่าเทวดานั้นๆ มีคุณธรรมอันนี้ๆ จะเป็น ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ หรือปัญญา ก็ตาม จึงไปเกิดอย่างนั้น แล้วก็มองดูในตนเอง

เมื่อมองเห็นว่า ในตนเองนี้ คุณธรรมนั้นๆ ก็มีอยู่เช่นกัน เมื่อหมั่นนึกระลึกถึง คุณธรรมเหล่านั้น ในเทวดา และในตนเอง ก็จะไม่มีการเกิดขึ้นมาครอบงำใจ จิตจะเดินตรงไป และได้ความรู้เข้าใจในอรรถในธรรม ตามมาด้วยปราโมทย์ เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ อิ่มใจ ปลื้มใจ ผ่อนคลาย ใจเป็นสุข จนเกิดเป็นสมาธิขึ้นได้ กระแสธรรมพรั่งพรั่ง มา นี้คือ นึกถึงเทวดาถูกวิธี คุณความดียิ่งพัฒนาขึ้นในตน

พูดมาถึงเทวดาแล้ว ก็ขอว่าต่ออีกนิดให้ครบแง่มุมสักหน่อย คือ ในศาสนาทั้งหลาย โดยเฉพาะในอินเดีย แดนชมพูทวีปนั้น เขาวุ่นกับเทวดากันเหลือเกิน หนักถึงขั้นบูชาัญญกันสารพัดพิธี

ในพุทธศาสนา ท่านมิใช่แค่ไม่มองข้ามเทวดา แต่ท่านให้ความสำคัญกับเรื่องเทวดามากทีเดียว จุดสำคัญอยู่ที่เรานี้แหละต้องมองให้ถูก มองให้เป็นที่ แม้แต่ในเรื่องเดียวกัน หรือเทวดาองค์เดียวกัน ศาสนาเก่า พวกพราหมณ์เขาให้บูชาอย่างนั้น แต่พุทธศาสนาให้นับถือต่างออกไปอย่างนี้ ถ้าใครจับจุดต่างไม่ได้ ก็คือยังไม่รู้จักพุทธศาสนา

ในศาสนาพราหมณ์ คนอยากได้ลาภได้ยศได้ผลที่ปรารถนา ก็ไปเช่นสรวงอ้อนวอนขอจากเทพเจ้า อย่างที่ว่าถึงกับบูชาัญญกันต่างๆ นานา วุ่นวายมาก

แต่ในพุทธศาสนา เทวดาที่ดี ถือเป็นหน้าที่ของตนที่จะปกป้องคุ้มครองตลอดจนช่วยเหลือคนดี ดังนั้น เมื่อคนดีมีภัยตกอยู่ในอันตรายถูกเขาข่มเหงรังแก เป็นต้น ไม่ต้องไปเช่นสรวงอ้อนวอนอะไร พอมีนิมิตหมายให้รู้ เทวดาก็ขมิ้มมันมาช่วยเต็มที่ คนดีที่มีภัยเพียงแต่นึกถึงเทวดาที่ตนนั้น หรือมีสัญญาณอบอกขึ้นมา อย่างที่คนเก่าๆ เล่ากันมาว่า เวลาใดมีคนดีเดือดร้อน เช่นถูกคนมีอำนาจรังแก เกินกำลังที่เขาจะแก้ไขได้ พระอินทร์ก็จะอาสาหรือคน ลูกขึ้นมาสอดส่องว่าคนดีที่ไหนเดือดร้อน แล้วรีบไปช่วย

พระอินทร์คือท้าวสักกะนั้น ตั้งแต่มาเข้าพระพุทธศาสนาแล้ว ก็มุ่งหน้าในการทำงานช่วยเหลือส่งเสริมคนดี ทำประโยชน์ต่างๆ จนพูดได้ว่า พระอินทร์เป็นหัวหน้านักบำเพ็ญประโยชน์ (ก่อนมาเกิดเป็นพระอินทร์ ก็เป็นหัวหน้านักบำเพ็ญประโยชน์มาแล้ว)

ในวรรณคดีไทย ก็มีเรื่องที่เราจำกันมาว่า เมื่อคนดีเดือดร้อน พระอินทร์ก็ “ทิพย์อาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระด้างดั่งศิลาประหลาดใจ” นี่เป็นสัญญาณให้พระอินทร์ต้อง “สอดส่องทิพย์เนตรดูเหตุภัย” เมื่อทรงทราบแจ้งใจแล้ว ก็รีบไปช่วยทันที

นี่คือ พระอินทร์ไม่รอให้ใครอ่อนวอน พอรู้ว่าเขาเดือดร้อนเกินกำลังแก้ไขตัวเอง ก็ไปช่วยจัดการ เดียวนี้ มีคำใหม่ว่าจิตอาสา นี่ก็น่าจะเป็นพวกวงศ์วานของพระอินทร์

ที่ว่านี่ก็เป็นไปตามหลักกรรมดว่า เทวดาที่ดี ก็ยอมพัฒนาตนให้เจริญในธรรม มีความดีสูงขึ้นไป ส่วนพวกเทวดาร้าย พวกเทพเกเร เสเพล ก็มีว่ลุ่มหลงเมามากเมาอำนาจจรต่ำลงในวิภวสงสาร อาจจะต้องกับตจากสวรรค์กลายเป็นชาวนรกไป

บางทีเทวดาร้ายก็มาข่มเหงรังแกคนดีที่ขวางทางของเขา คนที่รู้หลัก มีความเข้มแข็ง เมื่อมั่นใจในความถูกต้องว่าตนเป็นฝ่ายชอบธรรม ไม่ผิดธรรม ก็ตั้งมั่นในธรรมนั้น ไม่ยอมต่อการใช้อำนาจกลั่นแกล้งของเทวดา ในที่สุดเทวดาก็ต้องยอม หรือพ่ายแพ้ไป

รวมความว่า หลักของธรรมดามีอยู่แล้ว ระลึกไว้ว่า มนุษย์ต้องถือธรรมเป็นใหญ่ ธรรมนั้นสูงสุด ถึงใครจะนับถือเทพเทวดาใดๆ ยิ่งใหญ่แค่ไหน ก็ไม่เห็นือธรรม ระลึกไว้เป็นประจำว่า **ธรรมต้องเหนือเทพ** แล้วจะทำอะไรๆ ได้ถูกทาง

นี่ก็พูดถึงเทวดาแทรกเข้ามา ชักจะยืดยาวเกินไป ที่จริง ตามปกติก็ไม่ต้องวุ่นวายกับเรื่องนี้ เป็นเรื่องง่ายๆ ท่านให้อยู่ร่วมโลกกับเทวดาโดยมีใจเมตตา มีน้ำใจไมตรี รวมอยู่ในการแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ แม้แต่เมื่อทำบุญต่างๆ ก็อุทิศแก่เทวดาด้วย จะฟังธรรม ก็ชวนเทวดาฟังด้วย เมื่ออยู่กันดีด้วยเมตตาโดยธรรมแล้ว โลกร่มเย็น มีบรรยากาศสดใสอยู่กันเป็นสุขดีแล้ว ก็ไม่ต้องไปเช่นสรวงอ๋อนวอนเทวดาเพื่อขอผลดลบันดาลอะไร ให้เสี่ยงต่อการเสียนิสัย และเคยตัวกับความประมาทกันอีก

ในที่สุด สาระของเรื่องนี้ ที่ว่า บุญของคนดี หรือยกย่องเชิดชูบุคคลผู้ทรงคุณธรรมทำความดีต่างๆ หรือจะระลึกถึงเทวดาที่ดีโดยพิจารณาถึงคุณธรรมของเทวดานั้นๆ ไม่ว่าจะบูชาใครๆ จุดมุ่งหมายที่เป็นตัวแท้ตัวจริง ก็คือ บุญธรรมนั่นเอง

ทำไมอย่างนั้น ก็เพราะว่า การที่เราบูชาคนดีนั้น ก็คือเราบูชาความดี คนดีนั้นดีขึ้นมาด้วยความดี ที่เขามี ที่เขาทำ คนดีเท่ากับเป็นแหล่ง เป็นที่รวม เป็นตัวแทน หรือเป็นสื่อแสดงออกของความดีนั่นเอง และเราเชิดชูบูชาคนดี ก็เพื่อเอาเขาเป็นตัวอย่าง เป็นต้นแบบให้คนอื่นมีความดี และทำความดีบำเพ็ญคุณประโยชน์อย่างนั้น จุดหมายก็อยู่ที่ตัวความดี คือธรรม เมื่อเราเชิดชูบูชาคนดี ก็คือเราเชิดชูบูชาธรรม

ชาวพุทธบูชาพระรัตนตรัยเป็นสูงสุด คือบูชาพระพุทธเจ้า โยงไปถึงพระธรรม และพระสงฆ์ ทั้ง ๓ อย่าง ที่นี้ ลึกลงไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงเคารพธรรม (ธมฺมคฺรุภิกฺขเว ตถาคโต ธมฺมคารโว, อภ.ปญจก.๒๒/๙๙/๑๓๗) และพระสงฆ์ก็เป็นพุทธบุตร ซึ่งเกิดจากธรรม (เช่น ขุ.อิติ.๒๕/๒๘๐/๓๐๘) พระไตรรัตน์ ที่มี ๓ จึงโยงกันเป็นหนึ่งเดียว

บูชาอย่างไร?

ตัวแท้ตัวจริงของการบูชาก็อยู่ที่ใจ แต่คนก็ย่อมมีการแสดงออก เฉพาะอย่างยิ่ง ในทางสังคม ก็มีการจัดกันเป็นกิจกรรม และเมื่อนิยมทำกันจนเป็นแบบแผน ก็เกิดเป็น ประเพณี เป็นวัฒนธรรมขึ้นมา

ในพระพุทธศาสนา การบูชาในชั้นแสดงออก หรือเป็นกิจกรรมทางสังคม ท่านก็ให้สบายๆ คือใช้วิธีปฏิบัติที่นิยมทำกันมาในสังคมนั่นเอง ซึ่งอาจจะมีมาแต่โบราณ ตามที่เขาบูชาอยู่แล้ว เช่น บูชาเทพเจ้า บูชาบรรพบุรุษ อันไหนที่ไม่ยุ่งยากวุ่นวาย เป็นสื่อ เชื่อมโยงไปถึงใจ หรือช่วยโน้มนำใจให้ชื่นบานผ่องใส อิ่มใจ ปลื้มใจ นำให้เกิดกุศลธรรม แล้วก็ไม่มีการเบียดเบียน ก็ตกลงกันหรือปรับเปลี่ยนปรับปรุงเอามาใช้ได้

วิธีปฏิบัติที่ว่่านั้น ก็ตั้งต้นแต่การยกมือไหว้ การกราบ แล้วเลยขึ้นไป ก็มีวัตถุ สิ่งของมาแสดงออกให้มากยิ่งขึ้น เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน ซึ่งจัดเป็นของพื้นฐานที่สุด

อาหารก็เป็นเครื่องบูชาชนิดหนึ่ง ดังที่บางแห่งยังมีการถวายข้าวพระ แต่มาตอนหลังๆ นี้ บางคนเข้าใจเป็นว่า จะถวายให้พระพุทธเจ้าเสวย ที่จริงไม่ใช่หรอก ถือมาแต่โบราณว่าอาหารเป็นเครื่องบูชาชนิดหนึ่ง ก็เหมือนบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนนี้แหละ คือเราเคารพยกย่องใคร เราก็พยายามเอาสิ่งที่เราเห็นว่ามีความสำคัญสำหรับเรา เป็นของดี ที่สุด เอาไปบูชาท่าน นำไปมอบให้ท่าน

บางทีคนเก่าๆ ได้อะไรดีๆ นำขึ้นออกชื่นใจมา เช่น ได้ลูกจันมา ลูกก็กลมเกลี้ยง ผิวเปลือกก็เหลืองละมุนสะอาดอิม กลิ่นก็หอม ชื่นใจจัง นึกถึงพระ ก็เอาไปบูชาพระ ก็เลยบูชาไม่เฉพาะดอกไม้ แต่ผลไม้สวยๆ งามๆ ดีๆ ที่นำชื่นใจ อะไรที่ดีที่สุด ก็เอาไปบูชาพระ การเอาสิ่งที่ดีไปให้ ไปถวายท่าน แสดงถึงความมีใจระลึกถึง และเป็นเครื่องหมายของการยกย่องเทิดทูนนั่นเอง รวมแล้วก็อย่างที่ว่าไม่ให้ เป็นของที่มีการเบียดเบียน ไม่ให้ เกินไปจนเป็นการเช่นไหว้ แล้วเดี๋ยวก็จะกลายเป็นการบูชาญไปเสีย

การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของทั้งหมดนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่าเป็น **อามิสบูชา** คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ

อย่างที่ว่าแล้ว อามิสบูชานี้ ปราภฏขึ้นและนิยมทำต่อกันมา โดยเป็นเรื่องของ ประเพณี มีความหมายทางสังคม เกิดเป็นวัฒนธรรมทางด้านรูปธรรม ซึ่งสื่อต่อไปถึง นามธรรม แต่ไม่แน่ว่าจะสื่อความหมายได้มากเท่าใด โดยขึ้นต่อการพัฒนาของจิตใจและ ปัญญา

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า อามิสฺนุชานันยังไม่มีผลมาก การบูชาที่จะมีผลมากแท้ คือ **ปฏิบัติบูชา** แปลว่า การบูชาด้วยการปฏิบัติ

คำสอนให้ทำปฏิบัติบูชา เป็นการนำทาง หรือชี้ทางให้ก้าวสูงขึ้นไป ให้เข้าสู่ธรรมมากยิ่งขึ้น แม้แต่ในขั้นอามิสฺนุชา เวลาเราบูชา ก็ต้องมีเจตนาออกมาจากจิตใจ ดังนั้น ถ้าจะให้ได้ผล ในจิตใจก็ต้องมีความตั้งใจด้วยความรู้สึกซาบซึ้ง และมีความเข้าใจทราบซึ่งถึงความหมาย พร้อมทั้งความมุ่งหมายว่า เราบูชาเพื่ออะไร

เราเห็นคุณค่าความดีของท่านแล้ว เราจึงเอาสิ่งของไปบูชา แค่นี้ก็ได้ขั้นหนึ่งแล้ว แต่เพื่อให้ได้ผลยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้มองเห็นว่า อามิสฺนุชา คือบูชาด้วยวัตถุสิ่งของนี้ ยังไม่สำคัญจริง ยังไม่ประเสริฐแท้ จะมีคุณค่าจริง ต้องบูชาด้วยการปฏิบัติ คือตัวเรานี้ลงมือทำความดีเองเลย

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ก็เพราะทรงหวังดี ทรงเลือกคัดสิ่งที่ดีมาให้เรา โดยทรงต้องการให้เราประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตัวเราเอง และแก่สังคมที่เราช่วยอยู่ร่วมอาศัย ถ้าเราเคารพพระองค์จริง ก็จะไม่มองข้ามคำสอนของพระองค์ แต่จะนำไปปฏิบัติให้จริงจัง เมื่อเราปฏิบัติ ก็ถือว่าได้บูชาพระองค์ด้วยการบูชาที่สูงส่ง

ถ้าเราทำอามิสฺนุชา เรานำเอาข้าวของไปถวายแต่พระพุทธเจ้า จะให้พระองค์ได้ข้าวของนั้น แต่พระองค์ตรัสกลับมากว่า เธอทำปฏิบัติบูชาโดยทำความดีงามประพฤติในทางที่เราบอกเราสอนให้ แล้วผลดีเกิดแก่เธอเองและแก่พวกเธอนั้นแหละ เป็นการบูชาอย่างแท้ ที่ดีเลิศประเสริฐกว่าทำอามิสฺนุชาแก่เรา นี่คือชัดว่าทรงปรารถนาดีต่อเรา และเมื่อเราทำให้ได้ให้จริง จึงจะแสดงว่าเราเคารพนับถือพระองค์จริง

เพราะฉะนั้น ก็จึงมีการบูชา ๒ อย่าง คือ **อามิสฺนุชา** กับ **ปฏิบัติบูชา**

การบูชาอย่างแรก คือแสดงความเคารพเชิดชูด้วยวัตถุสิ่งของ เป็นการแสดงออกให้เห็นในขั้นต้น เป็นพื้นฐานก่อน คนเรานี้จะให้เข้าถึงเรื่องที่ลึกลงไปเป็นนามธรรมเลยนั้น ออกจะยากสักหน่อย ก็เอาวัตถุเอารูปธรรมมาเป็นฐาน มาปูพื้นไว้ หรือเป็นสื่อให้ได้เข้ามาใกล้ชิดกันก่อน จะได้ถึงกันง่ายขึ้น แต่สิ่งที่ต้องการแท้จริง ก็คือการบูชาด้วยการปฏิบัติ คือทำจริง พออามิสฺนุชามาใกล้ชิด มาพบกันแล้ว ก็ทักทายพูดจา แล้วก็พาต่อไป

พอไปถึงปฏิบัติบูชา ก็จะเกิดผลจริง คือเกิดผลดีแก่ชีวิตของเราผู้ทำผู้ปฏิบัติ แล้วธรรมที่พระพุทธเจ้าสอน ก็เกิดผลตามที่พระองค์ทรงต้องการ คือตัวเราเจริญออกงามในความดี ทำให้ความดีงามแผ่ขยายสืบต่อไปในสังคม เมื่อใดสังคมเชิดชูมุ่งสู่ความดีนั้น “บูชาบูชา” นั่นคือได้ผลที่หมาย พระพุทธเจ้าทรงต้องการผลนี้ มิใช่ทรงต้องการของถวาย

แล้วอามิสบุญชานี้ ถ้าไม่มีปฏิบัติบูชามาต่อหรือมากำกับ ในระยะยาวมันก็ค่อยๆ หมดความหมายไป ทำกันไปอย่างนั้นๆ พอขอไปที หรือเพี้ยนไป อาจจะเป็นความ ลุ่มหลง หรือเหลวไหล อย่างที่พอจะเห็นกัน ชาวบ้านอุตสาห์หลังไหลมาทำอามิสบูชาถึง ในวัด แต่พระไม่พูดจาพาต่อไปสู่ปฏิบัติบูชา ได้แต่วนเวียนหมกมุ่นกันอยู่แค่นั้น หรือบาง ทีพาเชออกไปทางอื่น อย่างนี้ก็ต้องเสื่อม ไม่เร็วก็ช้า

แต่ถ้ามีปฏิบัติบูชามาต่อหรือกำกับอย่างที่ว่า ธรรมก็ปรากฏอยู่และเป็นไปในหมู่ มนุษย์ คนยังเข้าหาธรรม ไปถึงความดีงาม แล้วอามิสบูชาก็ฟุ้งก็ห้อยไปด้วยเอง

ที่ว่ามานี้ เป็นหลักเกี่ยวกับการบูชา แต่ขอบอกแถมไว้เป็นความรู้ว่า ในพุทธพจน์ บทที่ตรัสเกี่ยวกับบูชา ๒ อย่างนี้ ที่จริง พระองค์ไม่ได้ทรงใช้คำว่า “ปฏิบัติบูชา” แต่ทรงใช้ คำว่า หนึ่ง อามิสบูชา สอง ธรรมบูชา (อัง.ทูก.๒๐/๔๐๑/๑๑๗)

เพราะฉะนั้น คู่ที่แท้จริงเป็น อามิสบูชา กับธรรมบูชา คือ บูชาด้วยวัตถุสิ่งของ กับ บูชาด้วย(การปฏิบัติ)ธรรม แต่ความหมายก็โยงเป็นอันเดียวกัน บูชาด้วยธรรม ก็หมายถึง เอาธรรมมาปฏิบัติ

เป็นอันว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายแท้จริง ก็คือ ให้พุทธศาสนิกชนตั้งใจ ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ คือเอาธรรมนั่นเองไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ชีวิตของ ตนเอง อันเนื่องไปด้วยกันกับสังคม เพราะแท้จริงแล้ว พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงต้องการวัตถุ สิ่งของอะไรที่เราเอาไปบูชาด้วยซ้ำ มันเป็นการแสดงน้ำใจของเราเอง แล้วมองให้ลึกลงไป การแสดงน้ำใจอย่างจริงจัง ก็คือ ต้องคิดได้ว่า พระองค์ทรงหวังดีต่อเราแล้วนี่ จึงทรงสอน ให้เราปฏิบัติ ให้เราทำความดีอันนั้นอันนี้ เราก็เอาความดีนั้นไปทำ นี่คือบูชาแท้จริง

ทำไมจึงบูชา ด้วยรูป เทียน ดอกไม้?

ที่นี่ เพื่อจะให้การบูชาด้วยอามิสนั้น มีความหมายขึ้น อย่างน้อยคนก็ทำอามิส บูชากันอยู่เรื่อย ท่านก็หาทางที่จะทำให้อามิสบูชานี้ไปเชื่อมกับปฏิบัติบูชาได้ง่ายขึ้น ก็ เลยมีการให้ความหมายสำหรับเครื่องบูชาแต่ละอย่างๆ นั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ความหมายเหล่านี้ ให้ถือว่าเป็นมติของนักปราชญ์ ซึ่งไม่ จำเป็นต้องตายตัว ให้ถือว่าเป็นเพียงการหาความหมายให้แก่สิ่งเหล่านี้ เพื่อจะได้มีทาง คิดเชื่อมอามิสต่อไปหาธรรม ที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติให้ได้

ที่นี่ เราบูชาด้วยรูป-เทียน-ดอกไม้ เป็นหลัก เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็มาดูความหมาย ของรูปเทียนดอกไม้กันหน่อย

มีมติหนึ่งท่านว่าไว้ดี นำเอาไปใช้สื่อกัน คือมติที่ว่า ฐูป-เทียน-ดอกไม้ ที่ใช้เป็นเครื่องบูชานี้มี ๓ อย่าง ตรงกับพระรัตนตรัย ซึ่งก็มี ๓ อย่าง แล้วก็จัดได้ว่า

๑. ฐูป ใช้บูชา พระพุทธเจ้า
๒. เทียน ใช้บูชา พระธรรม
๓. ดอกไม้ ใช้บูชา พระสงฆ์

แล้วก็ให้ความหมายต่อไป ที่ว่า ฐูป ใช้บูชาพระพุทธเจ้านั้น ตรงกันเลย ฐูปนั้นจะเห็นว่า มี ๓ ดอก แล้ว ๓ ดอกนั้น ก็ตรงกับพระคุณ ๓ ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธคุณ ๓ คือ

๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ที่ทำให้ตรัสรู้
๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ เมื่อตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ทรงบริสุทธิ์จากกิเลส เพราะพระปัญญาที่ตรัสรู้ ทำให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจดจากกิเลส และหลุดพ้นจากความทุกข์
วิสุทธิคุณนี้ อันเดียวกับวิมุตติคุณ จะเรียกวิสุทธิคุณก็ได้ วิมุตติคุณก็ได้ คือหลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ เป็นพระคุณที่สอง
๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณคือมหากรุณา พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยมุ่งหมายไฝจะช่วยเหลือปวงสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ข้อนี้เป็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้พระองค์ทรงออกประกาศพระศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณมากมาย สรุปได้เป็นสาม เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า ก็คือบูชาพระคุณ ๓ ประการนี้

อีกด้านหนึ่ง จะเห็นว่า ฐูปนี้มีกลิ่นส่งออกมาหอม กลิ่นหอมนั้นถือเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงการฟุ้งขจรแห่งคุณค่าและกิตติศัพท์ของความดี เรียกว่าเป็นกลิ่นของความดี โดยนิยามว่าคุณธรรมความดี เริ่มตั้งแต่พระพุทธคุณนี้ มีกลิ่นหอม เหมือนกับว่าเมื่อเราได้ยินคุณความดีของคนผู้หนึ่ง ซึ่งคนพูดถึงกันมาก ก็เรียกว่าคนนั้นหอม

แต่กลิ่นของความดี หรือความหอมของคุณธรรมและการทำความดีนี้ ประเสริฐยิ่งกว่ากลิ่นหอมของฐูป เพราะว่ากลิ่นหอมของฐูปนั้น ไปทวนลมไม่ได้ แต่กลิ่นหอมของความดี ไปทวนลมได้ ท่านจึงให้นึกต่อขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งว่า กลิ่นหอมของคุณธรรมความดีนั้น ประเสริฐยิ่งกว่ากลิ่นหอมของวัตถุ มีฐูปเป็นต้น

เอาเป็นสรุปว่า บูชาพระพุทธเจ้าด้วยฐูป และสามดอกของฐูปนั้น หมายถึงบูชาพระคุณ ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ

ต่อไป เครื่องบูชาอย่างที่สอง **เทียน** เป็นเครื่องหมายของการบูชาพระธรรม จะเห็นว่า การบูชาด้วยเทียนนี้ ใช้เทียน ๒ เล่ม

ทำไมใช้เทียน ๒ เล่ม พระพุทธศาสนานั้นแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ธรรม กับ วินัย เราเรียกว่า พระธรรมวินัย เป็นชื่อแท้ของพระพุทธศาสนา

ธรรม กับ วินัย รวมกัน ทำให้เป็นพระพุทธศาสนาอยู่ได้ ถ้ามีแต่ธรรม ไม่มีวินัย ธรรมก็ดำรงอยู่ไม่นาน มีแต่วินัย ไม่มีธรรม วินัยก็ไม่ว่าจะสื่อไปถึงอะไร

วินัย เป็นเครื่องสื่อถึง **ธรรม** ขยายความหน่อยว่า วินัย มาช่วยสื่อให้ถึงธรรม โดยเป็นเครื่องฝึกคน เพื่อจะนำคนให้ถึงธรรม เป็นเครื่องมือของธรรมในการจัดสรรและจัดการสังคมของมนุษย์ และธรรมจะปรากฏเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ถึงขั้นที่มนุษย์จัดการให้เป็นไปได้ ก็ด้วยอาศัยวินัย ที่เป็นสมมุติ เป็นรูปแบบ

ธรรมเป็นของจริงในธรรมชาติ เป็นเนื้อหาสาระที่ต้องการ วินัยเป็นรูปแบบ เป็นการจัดตั้งวางระบบแบบแผนในสังคม ในหมู่ชน เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม เป็นไปตามธรรม ในทางที่จะได้ประโยชน์จากธรรม ทำให้ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ปรากฏผลออกมา แก่หมู่มนุษย์ รวมแล้วก็เป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒ อย่าง คือ ธรรม กับ วินัย ด้วยเหตุนี้ เราจึงใช้เทียน ๒ เล่ม เป็นสัญลักษณ์ของ พระธรรม กับ พระวินัย

ที่นี่ เทียนนั้นจุดแล้วให้ความสว่าง ก็เหมือนกับธรรม รวมทั้งวินัย ที่เป็นเหมือนดวงประทีปส่องสว่าง ทำให้คนมองเห็น คือทำให้เกิดปัญญา มีความรู้เข้าใจ แล้วรู้จักดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง พัฒนาคุณความดีอะไรต่างๆ ตลอดจนถึงสังฆธรรม นี่เป็นความหมายของเทียน ที่ใช้บูชาพระธรรม

ต่อไป **ดอกไม้** ใช้บูชาพระสงฆ์ ทำไมใช้ดอกไม้บูชาพระสงฆ์ จะเห็นว่า ดอกไม้ที่เรานำมาบูชา มีสีส่น เป็นประเภทและชนิดต่างๆ เรียกว่านานาพันธุ์ คือพันธุ์ต่างๆ ก็ได้ หรือนานาพรรณ หลากสีหลายประเภท ก็ได้ ดอกไม้นี้สารพัด เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง รูปปร่างแปลกๆ ผิดแผกกันไป

ที่นี่ ดอกไม้เหล่านั้น เวลามาบูชา จะเห็นว่ามิใช่เขาเอามาแล้ว ก็บูชาเลย แต่โดยมากเขาจะจัดก่อน ให้เป็นสัดส่วนงามตานาคู โดยทำเป็นพวงมาลามาลัยบ้าง จัดเป็นพุ่มพานบ้าง จัดใส่แจกันบ้าง ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ดอกไม้มากมายหลายเภทหลากพรรณ ที่จัดสรรอย่างดี มีสัดส่วนสีส่นงามตานี้ มีความหมายโยงไปหาพระสงฆ์

พระสงฆ์นี้ เป็นหมู่ เป็นชุมชน อันประกอบด้วยภิกษุทั้งหลาย ที่มาจากชาติตระกูลต่างๆ มีภูมิหลัง มีการศึกษาอบรมต่างๆ กัน มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกอะไรๆ ต่างกันไป ทั้งนี้ แต่ละบุคคลไม่เหมือนกันเลย แต่พอเข้าสู่สังฆะ มารวมกันเป็นสงฆ์นี้ มีวินัยอันหนึ่งอันเดียวกัน ปฏิบัติเพื่อธรรม ตามแนวทางของธรรมอันเดียวกัน โดยเฉพาะมีวินัยเป็นเครื่องจัดตั้งวางระบบ ก็มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย งดงาม เหมือนดังดอกไม้ต่างสีต่างพันธุ์ ดอกเล็กดอกใหญ่มากมายนั้น ที่ช่างดอกไม้ได้จัดสรรให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม

เมื่อนึกถึงดอกไม้ ก็ทำให้นึกถึงพระสงฆ์ว่า อ้อ...นี่แหละ คนทั้งหลาย ไม่ว่าจะแตกต่างกันอย่างไรก็ตาม เมื่อเข้ามาสู่พระธรรมวินัยแล้ว ก็มีระเบียบแบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วก็มีความเรียบร้อยสวยงามน่าชื่นชมบูชา สังคมของเรานี้ ถ้าได้มีการจัดตั้งวางระบบให้ดีด้วยวินัย คือกฎเกณฑ์กติกาที่วางไว้ดีแล้ว ก็รวมเข้าอยู่ในหลักการคือธรรมอันเดียวกัน ก็จะเป็นชุมชน เป็นสังคมที่ดีงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสง่า น่าชื่นชมเช่นนั้น ด้วยเหตุฉะนั้น เราจึงบูชาสังฆะคือพระสงฆ์ ด้วยดอกไม้

ที่ว่ามาทั้งหมดนี้ ก็เป็นความหมายของเครื่องบูชา ๓ ประการ

เมื่อเรามองความหมายของเครื่องบูชาอย่างนี้แล้ว ก็เห็นทางปฏิบัติ โดยมีความรู้ความเข้าใจขยายกว้างออกไป แล้วจิตใจก็จะเปิดโล่งได้ ไม่ไปติดอยู่แค่วัตถุ มีสิ่งที่จะนำไปพิจารณาใคร่ครวญ นำทางชีวิตจิตใจให้ก้าวหน้าได้ และเป็นสื่อที่จะพาความคิดคำนึงให้ลึกซึ้งต่อไป ในการศึกษาพระธรรมวินัยอีกด้วย

วันนี้ก็เลยพูดเรื่องสั้นๆ นี้ขึ้นมา เพราะว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพวกเราชาวพุทธประจำวัน ตอนแรกๆ นี้ จะยกเอาเรื่องจำพวกที่มองเห็นทั่วไป มาพูดก่อนแล้ว ตอนหลังค่อยพูดเรื่องหลักการที่ลึกลงไป เพราะเรื่องหลักการนั้นอาจจะยากอยู่บ้าง

วันนี้ก็ได้พูดมาพอสมควรแล้ว มีอะไรสงสัยบ้างไหม?

ตอบบางคำถาม (ตัดออกไปบ้าง เพราะไม่ได้ยินคำถามที่จะคัดลอก)

ปฐจา: [สังคมเสื่อม เพราะกรรมที่สังคมเองทำ – จับความ ไม่สามารถได้ยินคำถาม ๑๐ นาที]

พระพรหมคุณาภรณ์: ความหมายที่ท่านต้องการนั้นกว้างมาก ที่พูดนี้ เป็นการยกมาให้ฟังกันเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น พ่อแม่ก็เป็นปฐนียบุคคลของลูก ครูอาจารย์ก็เป็นปฐนียบุคคลของลูกศิษย์ กว้างออกไป พระพุทธเจ้าก็เป็นปฐนียบุคคลของพุทธศาสนิกชน หรือคนทั่วไป แต่สาระสำคัญก็คือ คนดีเป็นที่ดำรงธรรม เป็นที่สถิตของความดี จึงเป็นผู้ที่ควรบูชา

อย่างที่ว่าแล้ว แม้แต่คนยากจนที่ขยันหมั่นเพียรจนตั้งตัวได้ร่ำรวย พระราชาก็บูชาด้วยตำแหน่งเศรษฐี เกณฑ์ของเรื่องคือให้บูชาคนดี อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสเป็นคาถาว่า บูชาคนที่ฝึกตนแล้วแม้ครู่เดียว ประเสริฐกว่าบวงสรวงเทพเจ้าเป็นร้อยปี ว่าถึงอย่างนี้เลย เป็นการให้ความสำคัญแก่การยกย่องเชิดชูคนดี เพราะเป็นเรื่องใหญ่ เป็นคติของสังคม

ถ้าสังคมไม่ยึดหลักการนี้ สังคมก็จะเสื่อม อาจจะไปทางตรงข้าม คือหันไปบูชาทรัพย์สินเงินทองและอำนาจ แล้วเดี๋ยวนี้สังคมของเราเป็นอย่างนี้หรือเปล่า

ถ้าสังคมหันไปบูชายกย่อง โดยจับเอาที่ความมีวัตถุมาก มีทรัพย์สินเงินทอง อำนาจ คือลาภยศนี้ มันก็บอกอยู่ในตัวว่า ทางของสังคมนี้คือต้องไหลลง คุณธรรมความดีก็จะไม่ได้รับการนับถือ คนจะไม่เอาใจใส่ในเรื่องความดีความชั่ว จะทำอย่างไรก็ได้ เพื่อให้ได้มีทรัพย์สินมีอำนาจ เมื่อสังคมเสื่อมไปแบบนี้ จะไปโทษใคร เพราะเป็นค่านิยมของสังคมเอง ที่จะเอาอย่างนั้น ที่ว่าเป็นกรรมของสังคมเอง คืออย่างนี้

ป/จฉา: [*ทรมานเศรษฐี เกี่ยวอะไรกับการบูชาคนดี? – จับความ ไม่สามารถได้ยินคำถาม*]

พระพรหมคุณาภรณ์: ถึงจะเป็นเศรษฐีในพุทธกาล ก็มีคนที่ไม่ค่อยมีคุณธรรม อย่างน้อยบางคนรวยแล้ว ก็ขี้เหนียวเหลือเกิน จึงมีเรื่องในคัมภีร์ว่า พระมหาเถระ เช่นอย่าง พระมหาโมคคัลลานะ ต้องไปทรมานเศรษฐี

คำว่า “ทรมาน” นี้ ตัวจริงแท้แปลว่าฝึก คือมาจากคำว่า “ทมน/ทมนะ” (อ่านว่า ทะ-มะ-นะ) และทมนะ ก็มาจากทม/ทมะ แปลว่าฝึก

“ฝึก” หมายความว่า แก้ไขปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้น โดยทำให้รู้บาป บุญคุณโทษ รู้จักกุศล-อกุศล รู้จักเหตุผล รู้จักมองเหตุปัจจัย เข้าใจความจริง พัฒนาปัญญาขึ้นมา แล้วแปลงเป็นไทยตามรูปสันสกฤต “ทมน/ทมนะ” ก็มาเป็น “ทรมาน”

เป็นอันว่า “ทรมาน” คือฝึก เช่น เขาโง่ เขาพาล ก็ไปทำให้เขาเกิดความรู้ดีรู้ชั่ว เกิดปัญญาขึ้นมา แต่ภายหลังในภาษาไทย “ทรมาน” กลายเป็นว่า ทำให้เจ็บปวด ไปกันคนละเรื่องเลย เวลาเราไปอ่านหนังสือเก่าๆ ก็จะเจอคำนี้ อย่างที่ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปทรมานพกาพรหม อย่างนี้เป็นต้น พระพุทธเจ้าเสด็จไปทรมานคนนั้นคนนี้ ไม่ใช่ไปทำให้เขาทุกข์ยากเจ็บปวด แต่คือเสด็จไปฝึกเขา ไปทำให้เขาารู้เข้าใจเห็นความจริง เกิดปัญญา

ที่นี้ ในพุทธกาล และก่อนพุทธกาล ก็มีพวกเศรษฐีที่ขี้เหนียว ไม่รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แม้แต่แก่ตัวเอง กินอยู่เหมือนเป็นคนอดอยากยากจน เพราะหวงทรัพย์สมบัติ กลัวจะหมด กลัวจะสิ้นเปลือง ก็เลยไม่กินไม่ใช้

ที่นี้ เศรษฐีที่ขี้เหนียวอย่างนี้ ก็เลยไม่เอาใจใส่ไม่บำรุงดูแลแม้แต่ครอบครัวและคนที่อยู่ใกล้ชิดของตัวเอง ไม่สละทรัพย์ออกไปบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม แก่เพื่อนมนุษย์

เศรษฐีที่ขี้เหนียวอย่างนี้แหละ ที่พระมหาเถระ เช่น พระมหาโมคคัลลาน์ไปทรมาน คือไปแก้ไข ไปปรับปรุง ไปเปลี่ยนใจ ไปพัฒนาเขา ดังมีเรื่องมาในคัมภีร์ เช่น อรรถกถา ธรรมบท ทำให้เศรษฐีนั้นหายตระหนี่ ใจกว้างขึ้น แล้วก็รู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง เอาทรัพย์มาใช้เลี้ยงดูตนเอง เลี้ยงดูคนในความรับผิดชอบ ตั้งแต่ครอบครัวบุตรภรรยา เป็นต้นไป ให้มีความสุขตามควรแก่อัตภาพ แล้วก็นำไปทำประโยชน์ช่วยเหลือสังคม ไปช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก บำเพ็ญประโยชน์

เศรษฐีบางคนอาจจะมีความภูมิใจในแง่ที่ว่าขยันหมั่นเพียรตั้งเนื้อตั้งตัวดีจริง แต่อีกด้านหนึ่งก็มีความตระหนี่มาก อย่างนี้ก็คือเศรษฐีที่ขี้เหนียวนั้นแหละ พระอริยเจ้าก็ต้องไปทรมานเขาอีก

รวมความก็คือว่า พระราชาแต่งตั้งคนขึ้นมาในตำแหน่งเศรษฐี แต่การที่จะแต่งตั้งได้คนดีแค่ไหน ก็อยู่ที่พระราชาด้วย ว่าพระราชานั้นมีคุณธรรมแค่ไหน มีค่านิยมอย่างไร แล้วก็ขึ้นกับมาตรฐานของสังคมอีกเหมือนกัน เพราะว่าค่านิยมของสังคมไปทางไหน คนแต่งตั้งถึงจะใหญ่ ถ้าไม่เข้มแข็งในธรรมจริง ก็มีหวังจะต้องอยู่ใต้อิทธิพลของสังคมนั้นด้วย

เป็นอันว่า ตัวสำคัญอันดับหนึ่ง ก็อยู่ที่ภาวะของสังคม เช่นว่า ถ้าในยุคนี้ คนเชิดชูทรัพย์และอำนาจ การแต่งตั้งก็มีหวังมากที่จะไม่เป็นไปตามความดี *เขาแต่ชั้น ไม่เอาชั้น* ใหม่ๆ (“ชั้น” คือ ธนะ หมายถึงทรัพย์ หรือเงินทอง, “ชั้น” คือ ธรรม ในรูปเดิมของบาลี)

แต่ไม่ว่าจะพูดกันไปถึงไหน ตอนนี้อยู่รวมแล้วก็อยู่ในคำว่าบุชชานั้นแหละ คือ เท่าที่พูดที่เล่าเรื่องอะไรๆ มา ก็เพียงแต่จะให้เห็นความหมายของ “บุชชา” ว่าเป็น ยกย่อง เชิดชู ให้เกียรติ ให้ความสำคัญ ไม่ใช่หมายความว่าต้องเอาขึ้นหิ้งขึ้นโต๊ะหมู่บูชา แล้วไปนั่งกราบไหว้

หลักการสำคัญก็คือ พระพุทธเจ้าทรงต้องการให้คนเราเห็น หันมายึดเอาความดีเป็นหลัก เชิดชูความดี เมื่อยึดความดีเป็นหลัก เชิดชูความดีแล้ว ก็เลยต้องเชิดชวยกย่องคนดี และคนที่ทำความดี คนที่มีธรรม ตั้งอยู่ในธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่

มีอะไรสงสัยอีกไหม? ถ้าไม่มี วันนั้นก็เท่านี้ก่อน

คำปรารภ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑ - ๑๗ มิ.ย. ๒๕๕๗

วัดญาณเวศกวันนี้ ญาติโยมได้ร่วมใจกันสร้างถวาย เป็นสมบัติของชาติศาสนา โดยมี พระเจ้าพรราชาเริ่มแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ นับถึงบัดนี้ ๒๕ ปี กิจกรรมและเรื่องราวในชีวิตบางตอน ของบุคคลเก่าๆ หลายท่าน ประกอบกันเป็นประวัติของวัดญาณเวศกวัน

ได้คิดไว้นานแล้วว่า ที่วัดญาณเวศกวัน การพิมพ์หนังสือธรรมทานแจก เป็นงานหลัก เด่นชัดในการเผยแผ่ธรรม เมื่อถึงวันสำคัญเกี่ยวกับบุคคลผู้มีเรื่องราวเป็นประวัติของวัดตั้งที่ว่า น่าจะถือเป็นโอกาสดีที่จะบำเพ็ญธรรมทานดังกล่าว ซึ่งนอกจากช่วยให้มีการเลือกสรรหนังสือ ที่จะพิมพ์จริงจางขึ้นแล้ว ก็จะได้เป็นการทบทวนเล่าประวัติของวัดผ่านทางคุณความดีของท่าน เหล่านั้นด้วย เมื่อคิดดังนี้แล้ว ก็ได้เริ่มปฏิบัติตามที่คิดนั้นมาบ้าง แต่ยังไม่เป็นเรื่องที่ชัดเจนมา

บัดนี้ โอกาสเช่นนั้นกำลังจะมาถึงเป็นคราวใหญ่ คือ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ นี้ เป็นศกที่ บุคคลรัตตัญญู ท่านผู้ใหญ่แห่งยุคเริ่มสร้างวัด ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ๓ ท่าน มีอายุครบ ๑๐๐ ปี เต็ม ๑ ศตวรรษบริบูรณ์ รวมเป็น ๓๐๐ ปี เรียงตามลำดับกาล คือ

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นมงคลวารมีอายุครบ ๑๐๐ ปี ของ คุณโยมหม่อม จรุงฤๅ ผลนิवास (มีงานทำบุญอายุมงคล ที่วัดญาณเวศกวัน ในวันที่ ๒๒ มิ.ย. ๒๕๕๗)

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นมงคลวารมีอายุครบ ๑๐๐ ปี ของ โยมคุณหญิง กระจ่างศรี รักตะกนิษฐ

อีกท่านหนึ่ง ไม่อาจเรียงลำดับตามกาลได้ เพราะองค์ท่านเองไม่ทราบวันเกิดของตน คือ พระครูสังฆรักษ์ชาย ปญญาภิโธ แต่ท่านก็มีอายุครบ ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๕๗ นี้เช่นกัน

โยมทั้งสองท่านเป็นคู่มิตรสนิทแน่นแฟ้น เมื่อมาทำบุญกุศล ก็ทำด้วยกัน ตามปกติ โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ เป็นผู้เริ่มเรื่องว่าจะทำนั้นทำนี้ แล้วคุณโยมหม่อมจรุงฤๅ ผลนิवास ก็ร่วมด้วย และหนุนเต็มที่

ไม่ใช่แค่เรื่องสร้างวัด ที่โยมทั้งสองท่านใช้เวลาและเรี่ยวแรงมากมายในการตระเวน สืบราวหาสถานที่สัปปายะ (ในระยะแรก ไม่ได้คิดจะสร้างวัด) เพื่อให้อาตมภาพออกจากกรุง ไปทำงานธรรมะในที่ที่สุขภาพจะไม่เสื่อมทรุดลงไปอีกจนเกินแก้ โดยมีโยมหลายท่านเข้ามา ร่วม จนเกิดมีวัดญาณเวศกวันขึ้น เรื่องอื่นๆ ยังอีกมาก

ตั้งแต่ก่อนเกิดวัด โยมทั้งสองพร้อมครอบครัว ได้ตั้งทุนพิมพ์พจนานุกรมพุทธศาสน์ คู่มือจัดหาปัจจัยสี่และบรรดาอุปกรณ์เครื่องดำเนินศาสนกิจให้ไม่ติดขัด จัดถวายรถยนต์แทบ ทุกคันที่พระสงฆ์วัดนี้ได้ใช้ ตั้งแต่ก่อนสร้างวัดเรื่อยมา

พอเริ่มยุคที่ใช้คอมพิวเตอร์ทำงานพิมพ์หนังสือบนโต๊ะได้ (desktop publishing) ก็จัดซื้อคอมพิวเตอร์ถวาย พอจะสร้างกฎเริ่มด้วย ๒ หลังแรกของวัด ทุนทรัพย์และไม้สักไม้แดง จากการรื้อบ้านเก่าของโยมก็มาเป็นเสนาสนะ พอตั้งวัดได้ก็ประดิษฐานสร้างโบสถ์ แล้วก็ตั้งทูนต่างๆ ไว้เป็นฐานเป็นหลักประกันที่จะบำรุงเลี้ยงวัดในระยะยาว

เรื่องการบุญใหม่ๆ มีมากมาย ไม่อาจจำได้หมด และมีโชโอกาสที่ฟังนำมาแจ้งไว้ แต่ก็ควรเล่าไว้ต่างหากให้ละเอียดกว่านี้ เพื่อประโยชน์เชิงประวัติของวัดหรือการสวนธรรม

ที่นี่ ด้านพระสงฆ์ หลวงลุงพระครูสังฆรักษ์ชาย ปณฺญาปทีโป เป็นองค์หนึ่งในคณะพระภิกษุ ๓ รูป ที่ออกจากวัดพระพิเรนทร์ มาสู่ศาลากลางสระ ลำลูกกา แล้วจำพรรษาชุดแรกตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ ที่วัดญาณเวศกวัน กับที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เขาตองยาง

ที่วัดญาณเวศกวัน และที่สายใจธรรม พอมีพระใหม่ ๑-๒ รูป ยังไม่เป็นชั้นเรียน หลวงลุงทั้งที่สูงวัยมาก แต่จำแบบได้แม่นยำยิ่ง ก็รับภาระร่วมกับพระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ สอนธรรมวินัยแก่นวกภิกษุ จนเมื่อวัดมีพระใหม่มากขึ้น เป็นชั้นเรียน เป็นสำนักเรียน ก็ทำหน้าที่ครูสอนพระปริยัติธรรมเรื่อยมา กระทั่งชราภาพครบรอบจำ จำต้องหยุดงานสอน

พอดีอาตมภาพเริ่มแยกไปพักในชนบท โดยไปเป็นช่วงๆ หลวงลุงก็ร่วมเดินทางเป็นประจำ แม้กระทั่งไปจำวัดสู่ความหนาว 12°C. ถึงหนองแข้ ในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ในที่สุด ชราก็มากุคคามหนักขึ้น ก่อนเข้าพรรษา ๒๕๕๑ ได้เริ่มคุมหนักเบาไม่ได้

ครั้นถึงต้นปี ๒๕๕๒ หลังจากมีพิธีรับใบตราตั้ง พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ เป็นรองเจ้าอาวาส และ พระครูธรรมธรรชิต คุณวโร เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในวันที่ ๒๒ ก.พ. แล้วสัปดาห์หนึ่ง หลวงลุงร่วมเดินทางจะไปพักที่หนองแข้ ๓ สัปดาห์ แต่ไปถึงแค่สายใจธรรม ก็ขอกลับวัด แล้วต่อมาปลายเดือนเมษายน หลวงลุงก็ไปพักด้วยในชนบทเป็นครั้งสุดท้าย โดยเดินทางไปที่สถานพำนักสงฆ์ธรรมวาสี ที่ริมเขื่อนกระเสียว เพียง ๑ สัปดาห์ หลังกลับมาวัดญาณเวศกวันครั้งนี้แล้ว หลวงลุงก็ไม่เดินทางไปไหนอีก

ต่อจากนั้น ทั้งหลวงลุงและอาตมภาพต่างก็มีร่างกายที่เสื่อมสภาพไปคนละทาง อาตมภาพไปหาอากาศที่จะหายใจสะดวกขึ้น ก็เริ่มแยกไปจำพรรษาหลังในชนบท ตั้งต้นที่สายใจธรรม ในปี ๒๕๕๒ นั้นเอง ส่วนหลวงลุงก็ชราช่วยตัวเองยากขึ้นจนไม่ไหว ยอมนอนให้พระโยมอุปัฏฐากเกือบเต็มอัตราอยู่ที่วัดญาณเวศกวัน ดังที่รู้จักดี

คราวนี้ก็มาถึงปีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่ท่านผู้ใหญ่ของวัดญาณเวศกวัน ทั้ง ๓ ท่าน เจริญชนมวส์ครบ ๑๐๐ ปี เป็นการเหมาะควรอย่างยิ่ง ที่จะจัดพิมพ์หนังสือธรรมเพื่อฉลองมงคลวารอันรวมได้ ๓๐๐ ปี

ตอนแรกนึกไม่ออกว่ามีหนังสืออะไรที่จะพิมพ์ แล้วจะว่าบังเอิญก็ได้ เป็นความพอดีที่ประจวบมาบรรจบกัน คือ ช่วง ๕ ปีเศษที่ผ่านมา ซึ่งพูดได้ว่าถูกอากาศหนักไล่ออกจากวัด ไปอยู่ในที่อื่นไม่แน่นอนนั้น เป็นโอกาสให้ได้ร่วมงานหนังสือธรรมะหลายเรื่อง แข่งเวลา แข่งโรค แข่งชรา อย่างเต็มที่ โดยไม่รู้ว่าจะเสร็จเมื่อใด

จนในที่สุด เมื่อสิ้นเมษายน ขึ้นเดือนพฤษภาคม ที่ผ่านมาใกล้ๆ นี้เอง อยู่ๆ ก็นึกขึ้นได้ว่า งานหลายๆ ที่เร่งทำมาไม่ได้หยุดเลยนั้น ถึงตอนนั้น เสร็จหมดแล้ว โดยเฉพาะ *พุทธธรรมฉบับปรับขยาย* (คือ ฉบับใช้ข้อมูลคอมพิวเตอร์) เกิดช่วงว่าง เป็นความพอดีที่เหมือนบังเอิญมา

(ถ้าถือจริงจัง งานใหญ่ที่ค้างยังไม่หมด พอ *พุทธธรรมฯ* เสร็จที่สายใจธรรม คุณสุพงษ์ ประจุมาศ ก็ทวงให้เขียน *อริยวินัย* ที่บอกไว้เกิน ๓๐ ปีแล้วว่าคิดจะเขียนให้เป็นคู่ของ *พุทธธรรมฯ* แต่ได้ตอบไปว่า *อริยวินัย* นั้นได้ยุติกับตัวเองแล้วว่า ถึงบัดนี้ ไม่มีชีวิตเหลืออยู่พอที่จะเขียนให้จบได้ เป็นอันยกเลิกไป)

ทีนี้ ความประจวบที่มาบรรจบ ก็คือ วันหนึ่งในช่วงนั้นแหละ ก็นึกขึ้นมาถึงต้นฉบับหนังสือ ที่เป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ ถอดจากเสียงบันทึก MP3 ของคำบรรยายธรรมเรื่อง *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* ๖๐ ตอน ที่ ดร.วรภา อโณทยานนท์ ถวายไว้นาน (๖ ปี) แล้ว เมื่อมีช่วงว่างขึ้นนี้ น่าจะยกขึ้นมาตรวจชำระแล้วพิมพ์เป็นหนังสือธรรมทาน เป็นโอกาสเหมาะทีเดียว

แล้วเรื่องก็มาบรรจบอีกชั้นหนึ่งว่า *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* นี้ เป็นธรรมบรรยายเรื่องใหญ่ ที่พิมพ์ขึ้นมาก็เป็นเหมือนหนังสือเรียนเล่มโต (คาดว่าเกิน ๑,๐๐๐ หน้า) จะเป็นประโยชน์กว้างขวางยาวนานในการศึกษา และงานตรวจชำระตีพิมพ์ก็ใหญ่ คงใช้เวลาเกือบทั้งปี สมที่ จะเป็นหนังสือสำหรับธรรมทานบุญกิริยา ในการฉลองมงคลवारของท่านผู้ใหญ่ ที่มีอายุครบ ๑๐๐ ปี ๓ ท่าน อันทอดระยะกันไป ถือได้ว่าตลอด พ.ศ. ๒๕๕๗ นี้

ความพอดีที่ประจวบมาบรรจบกัน เป็นอันลงตัวด้วยดี เมื่อเรื่องสำเร็จตามนี้ นอกจากสมหมายในการมีธรรมทานที่เหมาะสมสำหรับมงคลवारของท่านผู้ใหญ่แล้ว ก็จะได้ฉลองบุญเจตนาของ ดร.วรภา อโณทยานนท์ ที่ได้ทำต้นฉบับนี้ขึ้น อีกทั้งเป็นการสัมฤทธิ์ความปรารถนาของท่านที่ได้หมายใจปากเพียรไว้ที่จะให้ธรรมบรรยายชุดนี้เสร็จเป็นเล่มหนังสือ แล้วรวมมา ๑๕-๒๐ ปี

ควรเล่าเรื่องต้นฉบับให้ชัดขึ้นหน่อยว่า เมื่ออากาศไปพักที่สายใจธรรมนั้น ญาติโยมหลายท่านในวงสายใจธรรมได้นัดกันไปเยี่ยม เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๑ ในการไปคราวนั้น มีข้อพิเศษว่า คุณถาวร และคุณจันทร์ประภา อโณทยานนท์ มีลูกสาวติดตามไปด้วย คือ ดร. วรภา อโณทยานนท์ ซึ่งจบการศึกษาที่อเมริกา ทำงานที่นั่น เพิ่งกลับมาเมืองไทย

เจ้าตัว ดร. วรภา นำต้นฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ของคำบรรยายธรรม ๒ ชุด ทำเป็นเล่มหนังสืออย่างดี ไปถวาย คือ *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* และ *จากจิตวิทยา สู่อุบัติภาวนา* โดยเล่าประกอบว่า ได้ทำงานนี้ระหว่างอยู่ในสหรัฐ ใช้เวลาเรื่องละ (หรือชุดละ) ๑ ปี

เรื่องต้นฉบับของ ดร. วรภา อโณทยานนท์ นี้ ควรเล่ารายละเอียดเพิ่มไว้อีกต่างหาก เช่นเดียวกับเรื่องราวอื่นหลายอย่าง ซึ่งได้เพียงเอ่ยถึงไว้ จะดูโอกาสที่เหมาะสมต่อไป

อย่างน้อยก็ชัดเจนว่า การเตรียมต้นฉบับทั้ง ๒ เรื่องนั้น เป็นงานหนัก ทำได้ยากอย่างยิ่ง ต้องสำเร็จด้วยฉันทะและวิริยะอย่างสูง ที่จริงก็ต้องพร้อมด้วยอิทธิบาททั้ง ๔ และที่ทำนั้น จนถึงนำไปถวาย ก็โดยมีน้ำใจปรารถนาดี โดยหวังให้เป็นธรรมทาน เพื่อความเจริญธรรมเจริญปัญญา อันจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน จึงสมควรดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงตามที่มุ่งหมาย พร้อมทั้งขออนุโมทนา ดร. วรภา อโณทยานนท์ ไว้ ณ ที่นี้ เป็นอย่างยิ่ง

ดังว่าแล้ว ธรรมบรรยายชุด *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* นี้ เป็นเรื่องใหญ่ยืดยาวถึง ๖๐ ตอน การตรวจชำระที่คงใช้เวลาเกือบทั้งปี (อาจจะเกินปีก็ได้) เพิ่งเริ่มมาได้เดือนเดียว เบื้องแรก คิดว่าจะรอให้งานเสร็จสิ้นแล้วพิมพ์เป็นเล่มทีเดียว

ต่อมา ได้ความคิดใหม่ว่า น่าจะจัดแบ่งให้เหมาะสมได้ คือ ขณะนี้เสร็จ ๔ ตอน ได้ความถึงจบพิธีอุปสมบทในโบสถ์ พอดีจะถึงมงคลวารแรก คือ ๑๗ มิ.ย. ๕๗ เมื่อพิมพ์ ๔ ตอนนี้ก่อนก็จะเท่ากับว่า ในวันอายุมงคลของ คุณโยมหม่อมจรรยา ผลนิवास *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* ถึงตอนที่พิธีบวชเสร็จ ได้พระใหม่องค์ที่จะเรียน เตรียมตัวพร้อมแล้ว จากนั้น เมื่อถึงมงคลวารท้ายปีของ โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ ๑๒ ต.ค. ๕๗ (หรือเมื่อไรก็ตามที่ทำเสร็จโดยถือว่าเนื่องในวันนั้น) ก็จะได้ *ตามพระใหม่* ที่บวชเสร็จแล้วนั้น *ไปเรียนธรรม* จนจบ

อนึ่ง งานตรวจชำระนี้ทำเมื่อตัวผู้ตรวจออกจากวัดญาณเวศกวันไปหลายปีแล้ว และอยู่ไม่เป็นที่ ขึ้นต่อความคาดหมายในการรักษาปลอด งานหนังสือธรรมนี้จึงขึ้นต่อการย้ายที่ด้วยสำหรับ ๔ ตอนที่เสร็จแล้วนี้ เริ่มด้วยได้รับต้นฉบับ ที่สายใจธรรม (ฉะเชิงเทรา) ตรวจที่ดงสะเดา (เพชรบุรี) เสร็จตอน ๔ บนนหอพุทธธรรม (สุพรรณบุรี) ขออนุโมทนาผู้ที่อุปถัมภ์เกื้อกูลในที่นั้นๆ แต่ต่อจากนี้ ตอนที่ ๕ ค่อนข้างแน่ว่าจะต้องไปทำเสร็จในที่ไกลออกไป จบเมื่อใด ก็จะมีรู้ว่าที่ไหน

ในที่สุด เรื่องทั้งหมดมารวมลง ณ ที่หมาย คือการบำเพ็ญธรรมทานบุญกิริยา ในมงคลกาลแห่ง พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่บุคคลผู้รัตัญญู ๓ ท่าน เจริญชนมวัสสัครบ ๑๐๐ ปี

วันใดวันหนึ่ง ตั้งแต่ขึ้นปีใหม่ ถึงวันสิ้นปี เป็นมงคลวารของ พระครูสังฆรักษ์ฉาย ปณฺญาปีที่ไป อภิลักขิตกาล ๑๗ มิถุนายน เป็นมงคลวารของ คุณโยมหม่อมจรรยา ผลนิवास จากนั้น ๑๒ ตุลาคม คือมงคลวารของ โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ

ขออนุโมทนาศาสนกิจของพระครูผู้มหาเถระ และอนุโมทนากุศลจริยา ที่โยมทั้งสองท่านได้บำเพ็ญอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ ในการบำรุงพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ แผ่ขยายประโยชน์สุขของประชาชน ตลอดเวลายาวนาน ขอทุกท่านจงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย สดชื่นเบิกบานผ่องใส ก้าวหน้าออกงามในธรรม มีความสุขเกษมศานต์ ยั่งยืนนานตลอดไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗